

Т. XIV

1936

Кн. 4

ГОГОСЛОВІА ВОНОСЛОВІА

ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАЄ

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

Зміст (Index)

Стор.
(Pag.)

Dr. Josephus Šlipuj — <i>Conspectus historicus venerationis SS. Cyrilli et Methodii in Ucraina</i>	203—208	
о. Др. Степан Сампара — Прачоловік і праоб'явлення (Продовження)	Dr. St. Sampara — <i>Primus homo et revelatio primitiva (Continuatio)</i>	209—236
Др. Іван Шпитковський — Рід і герб Шептицьких (Продовження)	Dr. I. Špytkovskýj — <i>Famille et armoiries des Szeptycki (A suivre)</i>	237—250

2. Вибрані питання (Analecta)

V Міжнародній Конгрес Византійських студій у Римі (Др. В. Залозецький); VI Унійний Конгрес на Велеграді	251—255
---	---------

3. Огляди й оцінки (Conspectus et recensioni)

Gregor Nüdling, Ludwig Feuerbach Religionsphilosophie (о. Др. Ст. Сампара); Florentino Alcanir, <i>De autographo tractatus inediti card. Joannis de Lugo „De anima“</i> (о. Др. І. Гриньох); I. La Continuite Pontificale, 2. Les Exercices Spirituels (о. Др. Б. Липський); 1. Pius Ciprotti, <i>De consummatione delictorum attentio eorum elemento obiectivo in iure canonico</i> , 2. Dr. Willibald Plöchl, <i>Das kirchliche Zehentwesen in Niederrösterreich</i> (о. Др. Л. Глинка); о. П. Кисіль, <i>Божа міра</i> (о. Др. Ст. Сампара); А. С. Quinet, <i>Pour Mes Tout-Petits</i> (о. Ю. Кміт); 1. F. Charmot, <i>Le Sacrement de l'Unite</i> , 2. D. Anschaire Vonier, <i>La Nouvelle et Éternelle Alliance</i> , 3. L' Abbe A. E. Gauthier, <i>Lettre à une Supérieure Religieuse</i> , 4. D. Anschaire Vonier, <i>La Victoire du Christ</i> (Ф. В. де Бос)	256—268
---	---------

4. Всячина — хроніка (Varia — chronica)

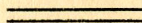
Смерть кард. Сінчера; Інавгурація ак. р. 1936/37 на Бог. Академії; Ювілей о. А. Герстмана; † о. Др. Артур Вермерш; Смерть о. Мандонета; VIII З'їзд Союзу Теол. польських Заведень; Кат. Бог. Виділ у Братиславі	269—273
---	---------

5. Богословське Наук. Т-во (Societas Theologica)

В Х річницю смерті бл. п. Еп. Й. Боцяна; † Гринчук Ярослав; Щедрий дар; Прийняття у члени; Академічні Вечорі	274—275
--	---------

6. Книжки й часописи (Libri et ephemerides)

276—286

Dr. Josephus Šlipyj

Conspectus historicus venerationis SS. Cyrilli et Methodii in Ucraina.

Cultus S. Cyrilli subito post eius piam mortem a. 869. Romae incepit. In „Vita Pannonica“ enim Apostolorum Slavorum corpus Cyrilli in ecclesia S. Clementis depositum esse narratur atque super hoc miracula facta esse asseritur. Qua de causa Romani christifideles sepulcrum Cyrilli visitabant et die nocteque candelabra et cereas accendebant ¹⁾. Bibliothecarius Anastasius Cyrillum „virum magnae sanctitatis“ in prooemio ad res in Constantinopolitana synodo tractandas (869—870) et in epistola ad episc. Gaudericum (875—879) „virum magnum et apostolicae vitae“ exemplar vocat. Fama sanctitatis eius ab ecclesia S. Clementis in terras Slavorum, ubi Apostoli fidem praedicaverant, pertransiit ibique cultus eius de die in diem crescebat. Sanctitas vitae, opera in honorem Dei peracta, merita pro populis Slavis litteraria, gratitudo pro lumine fidei christianae sparso, ad honorem ei tribuendum Slavos impellebant et excitabant. Post mortem Methodii a. 885. ambo fratres propter fraternitatem et opus iunctim peractum s. XI. colebantur. In Menologio evangelico Assemani (s. XI.) 6. Aprilis mors venerabilis Methodii commemoratur. Item in „Vita Clementis“ (s. XI.) Methodius sanctus vocatur.

Primi discipuli Apostolorum toti id agebant, ut memoriam eorum apud posteros confirmarent. Quod revera e scriptis eorum s. XI. et X. apparet. Cantica ecclesiastica et officia, quae in honorem primorum Apostolorum conficiebant, cultum eorum sanctum promovebant. Ita monachus Chrabrus (s. X.) testatur, omnes doctos eius temporis optime novisse S-os Cyrillum et Methodium litterarum inventores et librorum sacrorum traductores fuisse. Immo Joannes

¹⁾ „Римляне болѣ приложишася святыни его и чести и написавше ікону его надѣ гробомъ его, начаша свѣщи надѣ нимъ возжигати день и ноцъ, хваляще Бога, прославляющаго тако славящыя его“. Петровъ, Чествованіе, р. 526.

translator operum S. Joannis Damasceni in linguam slavica et postea exarcha Bulgarorum notum facit plurima de vita et gestis Cyrilli et Methodii audivisse.

Praeterea, quia Cyrillus et Methodius ut sancti venerabantur, discipuli eorum investigationem in vitam eorum et gesta instituere eamque scriptis tradere coacti erant. Quo tempore etiam officia liturgica in honorem sanctorum, ut troparion, ikos, totus canon in matutino etc. composita sunt. Festum Cyrilli in menologio 14. Februarii et Methodii 6. Aprilis celebratur.

At a. 907. civitas Moraviensis Svatopluci destructa est. Ideo cultus Apostolorum continuari non potuit. Simul devastata a Normanis ecclesia S. Clementis Romae a. 1084 inceptus cultus interruptus est. Sed nihilominus semen venerationis in aliis terris Slavorum sparsum non exstirpatum est, sed immo uberius evolvebatur.

In officiis IX. et X. ss. solus Cyrillus sanctus celebratur, quia frater eius Methodius (mortuus 885. a.) coetui sanctorum in Ecclesia Slavorum atque etiam in Occidente, praecipue propter pugnam Latinorum in Moravia nondum addictus est. Quod factum est demum X. et XI. ss., ut ex menologio Vaticano (Assemani s. XI.) sub die 6. Aprilis liquet¹⁾. Officium 6. Aprilis, diei mortis Methodii in honorem amborum fratrum compositum est. Commemoratio Cyrilli 14. Februarii cum fratre Methodio non iungitur, quia adhuc vivente Archiepiscopo Methodio officium Cyrilli ortum esse videtur, vel quia auctor forte duo separata officia pro duobus festis conscripsit. Econtra Methodius cum Cyrillo semper venerabatur, quia fratri suo Sancto adiungebatur. Decursu temporis nomen Cyrilli die 6. Aprilis disparet et festum Methodii eodem die proprium officium nactum est.

Cultus S. Apostolorum a Slavis meridionalibus in Ucraina simul cum libris liturgicis translatus est. Iam in primis saeculis ambos Apostolos in Ucraina cultos veneratos esse, ab episcopo Philareto²⁾ et A. Petrov³⁾ ut certum affirmatur. In menologiis Evangeliorum Ostromiroviensis⁴⁾ et Typographensis⁵⁾ (bibl. Moscoviae)

¹⁾ „И память о усыпении прѣподобнаго отца нашего Методія архиеп-па вишняія Моравьи, брата прѣподобнаго Курила философа“. Cf. Петровъ, ор. с., 530.

²⁾ Чт. въ Общ. истор. и древн. 1847, кн. 7, стр. 34.

³⁾ Ibid., 534.

⁴⁾ Преподобнаго отца нашего Константина философа, нареченаго въ чръньство именовъ Курила (14. Febr. fol. 265 ed. Vostokov 1843).

⁵⁾ Память отца Методія архиеп-па моравска. Ягичъ, Вопросъ о Кир. и Мет. въ слав. филологіи. Спб. 1885. Cf. Петровъ, р. 533.

atque in aliis menaeis XI. s. festum S. Cyrilli 14. Februarii et Methodii 6. Aprilis celebratur. Libri liturgici s. XI.—XIII. canonem matutini officii et alia sticharia continent. Praeterea Menaea amplificata (Чети-Минеи) XII.—XIII. s. Vitam Pannonicam exhibent ita, ut plenum officium in honorem Apostolorum in Ucraina inveniretur.

In canticis, synaxariis, lectionibus aliisque officiis liturgicis usque ad XIII. s. sanctitas vitae et gesta Cyrilli et Methodii laudibus efferuntur. Ita S. Cyrillum sophiam — sapientiam uti sociam vitae („ОТЪ ПЕЛЕНЪ ПРИЛЕЖНО ПРЪМЪДРОСТЬ СЕБѢ СЕСТРЪСТКОРЪ“) iam a prima iuventute sibi elegisse cultores magnificiunt. Adventus e Thessalonica Constantinopolim cum migratione Abrahae comparatur. Cyrillus ut discipulus apud Photium et Leonem studia peregit et postea in doctrinam de Verbo divino profundius investigavit eandemque ut fundamentum fidei posuit.

Item disputatio cum patriarcha Joanne iconoclasta narratur. Missio ad Chazaros, qui ab Hebraeis et Saracenis seducebantur, laudatur, quia Apostoli verum lumen fidei iis adtulerunt. S. Cyrillus et Methodius cum S. Paulo comparantur, quoniam terram Slavorum per pedes peragraverint et Christi fidem praedicaverint. Novum Paulum apparuisse, qui mundum ad Deum converteret. Vita solitaria Methodii, dein opera apostolica in Pannonia et Moravia, persecutio a hostibus et alia extolluntur¹⁾. Aliqui (ut Voronov) putabant, officia palaeoslavica translata esse e textu graeco. Sed vix credibile hoc est, quia Cyrillus et Methodius a Byzantinis graecis non venerabantur. Verum est, troparia, sticharia aliaque textum graecum redolere, nam ad modum graeci officii aliorum sanctorum componebantur.

In panegyricis, eulogiis, lectionibus, chronicis Cyrillus et Methodius apostoli Slavorum nominantur et laudantur, nam ab iis Slavi litteras et versionem S. Scripturae acceperunt. Ipsi igne fidei verae paganorum et haeticorum doctrinam delevereunt atque vitam suam pro fide ponere parati erant. Iter Romanum, benigna susceptio a papa Adriano, consecratio et caetera longius et latius describuntur.

At mirum est, quod cultus, qui tam uberio officio ornatus erat, saeculo XIV. et sequentibus e libris liturgicis disparet et notitiae de ambobus Sanctis rariores fiunt. Tantum in prologis et menaeis amplificatis (Чети—Минеи sub 14. Febr. et 11. Maii) descriptio

¹⁾ Officium primum editum est a А. В. Горскій in Кирилло-Методіевскій Сборникъ, р. 285—296.

vitae conservatur. Qualis ergo est huius mutationis ratio? Est quaestio obscurissima et ideo responsum ad eam non facile patet. Disuniti episcopi Sergius et Demetrius¹⁾ officium Apostolorum in libris liturgicis ideo disparuisse putant, quia s. XIV. typicon Hierosolymitanum, in quo officium S. Cyrilli et Methodii non reperitur, e vita ecclesiastica Ucrainae Typicon Studiticum prius usitatum exterminaverit. Propterea et cultum primorum Apostolorum slavorum neglectum esse videtur. Aliam hypothesim Petrov proponit. Quod officium doctorum sanctorum iam ante revisionem typici paulatim e quibusdam libris liturgicis s. XIV. evanuerit, in aliis autem menologiis, quamvis paucis, conservatum sit alia huius ratio esse desideratur. Petrov typicon aliquod s. XIV, in quo die 14. Februarii Cyrillus commemoratur, et Typographense typicon (etiam s. XIV.), in quo et (14. Febr.) Cyrilli et (6. Aprilis) Methodii mentio fit, adducit. Ergo non omnino officium extinctum est. Usque ad s. XIV. typica et libri liturgici ad varias redactiones pertinent et demum decursu s. XIV. ad unum modum redacta sunt. Secundum Petrov hoc factum est vel selectione in vita ecclesiastica practice stabiliti officii sanctorum, vel praevaletia alicuius typici tunc divulgatissimi. Duplex videtur posse distingui typicon, romano-studiticum et athono-studiticum. Quod ultimum officii in honorem S. Cyrilli et S. Methodii carebat et a. 1072. in monasterio S. Theodosii Peđerensi introductum est. A quo anno typicon athono-studiticum Kioviae et in tota Ucraina et Russia septentrionali praevalere incepit atque alia typica, quae officia Sanctorum nostrorum habebant, paulatim extrudit. Praesertim typicon romano-studiticum, quod sub influxu ecclesiae occidentalis redactum est, ab hoc tempore disparet. Ad quam familiam Menologium Ostromiroviensis Evangelii pertinet, in quo et officium S. Cyrilli et Methodii continetur.

Tandem s. XIV. typicon Hierosolymitanum introductum est, in quo, uti notum est, officium nostrum non legitur. Nihilominus Typicon Hierosolymitanum, quod in redactione serbica erat acceptatum, accomodationem ad ecclesiam Ucrainae exigebat. Quaedecausa quidam sancti proprii conservabantur et nihil mirum, quod in typicis XV.—XVII. saec. sub 14. Februarii commemoratio Cyrilli fit et troparion e vetere officio relictum est. Ita in Horologio Cracoviae 1491. a. edito, Horologio Horaždensi (Горажди 1529. a.), Menologio Kioviensi generali (обща) 1628. a., evangelio Metrop. Leopoliensi

¹⁾ Мѣсяцесловъ святыхъ всекъ русскою церквюю и мѣстно чтимыхъ III, 296. Петровъ, р. 535.

a Sloska edito (1644.) die 14. Februarii S. Cyrillus commemoratur.

Novam difficultatem in cultu Sanctorum Typicon Moscoviense, a. 1682. impressum sec. libros graecos confectum, ponit. In eo enim 50 sancti una cum S. Cyrillo omissi erant, quia in graeco typico non reperiebantur. Sed neque hoc modo cultus omnino in Ucraina suppressus est.

Apud orthodoxos cultus Sanctorum s. XIX. occasione millenii translationis Evangelii in linguam slavica a. 1863. celebrati revixit. Tunc a Synodo dirigente Petropolitana dies 11. Maii ut festum S. Cyrilli et Methodii instituta est. A. 1885. millenium mortis S. Methodii celebrabatur et denuo ab eadem Synodo officia in honorem Sanctorum persolvenda et celebranda praecepta sunt. Tunc et officium novum compositum est.

Ultimo bene notandum est, quod incrementum vitae nationalis apud Ucrainos disunitos Confraternitati (1840—46), quae nomen Sanctorum prae se ferebat (Кирило-Методієвське братство) debetur.

Apud Unitos S. Josaphat martyr († 1623) ad SS. Cyrillum et Methodium uti magistros et testes Unionis provocat. Eorum iter Romam ut testimonium agnitionis primatus adducit¹⁾.

A. 1880. 30. Sept. papa Leo XIII. encyclica „Grande munus“ Cyrillum et Methodium ut Sanctos totius Ecclesiae catholicae pronuntiavit et diem 5. Julii ut festum eorum instituit. Pater Isidorus Dolnyckyj officium novum in honorem Apostolorum conscripsit, quod a. 1881. editum est. Cultus SS. Cyrilli et Methodii apud Ucrainos unitos revera reviruit et Synodus Leopolitana 1891. etiam cultum eorum fovendum inculcavit²⁾.

Imagines et iconae Sanctorum s. IX. usque XVI. vix reperiuntur. In Manuali iconographiae technicae (Podlinski) s. XVI. modus depingendi s. Apostolos Slavorum indicatur: S. Cyrillum ut senem cum barba S. Basilii vel S. Nicolai representandum esse³⁾. Ita in Novhorodensi indice Sanctorum s. XVI., Branoviensi s. XVII., Jaroslaveni s. XVII., Chochlovskiyi s. XVII., Palechiviensi s. XVIII. idem modus reperitur. Sed traditio haec posterioris aetatis est, quia Cyrillus non erat episcopus et 42. a. vitae defunctus est.

¹⁾ О. Др. Йосиф Сліпий, Богословське формування і письменська творчість св. Йосафата Кунцевича. Праці Богосл. Наук. Тов. т. I, 243.

²⁾ Чинности і рішення руського провінціального Собора в Галичині 1891. Львів 1896, 140.

³⁾ Confer. Огієнко II, p. 356.

Publicationes variae, scripta, imagines, dissertationes numerosissimae, ephemerides mensiles s. XIX. et currentis¹⁾, confraternitates in honorem eorum fundatae nomen Sanctorum Ucrainis notum, carum, amabile atque sanctum fecerunt.

Quae opera catholica et acatholica ad quaestionem spectent :

I. 1) Ісідоръ Дольницькій, Типикъ церкви руско-католическія. Львовъ 1899.

2) Univ.-prof. Dr. Franz Grivec, Die heiligen Slavenapostel Cyrillus und Methodius. Olmütz—Mainz 1928, pg. 148—153.

3) Nicolaus Nilles S. J., Kalendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis. Tomus I. Oeniponte 1896.

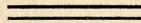
4) Dr. Jos. Vašica, De momento SS. Cyrilli et Methodii pro unitate ecclesiae restituenda. Acta V conventus Velehradensis a. 1927, p. 75—87.

II. 1) Кирилло-мефодієвскій Сборникъ въ память о совершившемся тысячелѣтїи славянскої письменности и христїянства въ Россїи. Изданный М. Погодинымъ. Москва 1865.

2) Петро Лавров, Кирило та Методій в давньо-словянському письменстві. Київ 1928.

3) Проф. Іван Огієнко, Костянтин і Мефодій, їх життя та діяльність. Исторично-літературна монографія, частина II. Варшава 1928, ст. 190—198, 340—359.

4) А. Петровъ, Чествованіе свв. славянскихъ апостоловъ Кирилла и Мефодія въ древне-русской церкви. Христїанское чтеніе 1893, III, 526—547.

¹⁾ Кирил и Методій, письмо мѣсячне для народа. Ярославъ 1886, издав. о. К. Селецкій.

Прачоловік і праоб'явлення.

(Dr. St. Sampara — Primus homo et revelatio primitiva).

(Продовження).

4. Доказовий матеріял еволюціоністів на походження чоловіка та його провірка.

Щоби доказати розвій чоловіка зо звірят, еволюціоністи покликуються на палеонтологічні знахідки різних черепів і кістяків. Ці знахідки мали б представляти посередні, переходові види між вищими звірятами й людьми.

а) *Черепи Еви й передісторичної німецької дівчини*: Ці черепи мали у свій час великий розголос. У 1835 р. найдено над рікою Мозою к. Енгіс три кістяки, між ними й череп жінки. Карло Фогт назвав цю знахідку (череп) „Евою“ й розголосив, що це нижчий переходовий тип¹). Але вже сам винахідник черепу причислював його до етіопського типу²), а дарвініст Тома Гекслі сказав, що це череп кавказького типу, може й череп філософа³).

Не краще пощастило й передісторичній „німецькій дівчині“ — черепові жінки, що його найшов дарвініст Герман Шафгавзен (Schaaffhausen) в Камбург коло Єни в Німеччині. Професор берлінського університету Virchow виказав, що це череп не давний, не передісторичний, але це череп кретина й нині таких черепів можна назбирати більше⁴).

б) *Кости предків американських автохтонів*: Еволюціоністичний принцип у розсуджуванні давнини кістяків (давніше

¹) Prof. Dr. Johannes Ranke, Der Mensch. Leipzig-Wien 1894², т. II, ст. 472 і сл.

²) J. Ranke, н. т., ст. 472: Schmerling selbst glaubte den Engissschädel in dem Blumenbachschen kranilogischen System mehr der äthiopischen als der europäischen Schädelform anreihen zu müssen; andere wollten ihn mit den Schädeln von Australien oder Eskimos vergleichen. Порів. ст. 485 і сл.

³) A. Breitung, De Darwinismo et evolutione. „Gregorianum“ 1926, ст. 370—1.

⁴) J. Ranke, н. т., ст. 475: На міжнародньому, антропологічному конгресі в Штокгольмі проф. Шафгавзен показував відбитку черепу з Камбург з домальованим тілом і заростом, кажучи: „Sehen Sie da die deutsche Jungfrau der Vorzeit, und vergleichen Sie dieselbe mit der heutigen deutschen weiblichen Jugend,

мусить бути те, що є більше zdeформоване й неподібне до теперішнього чоловіка) показався відразу нестійним. Але це не перешкоджувало, щоб еволюціоністи користувалися ним дальше в своїх дослідах. І так людські кістяки й черепи з найдавнішої давнини зростали.

1844 р. найдено людські кости в New-Orleans (Louisiana, Півн. Америка), в Квебек й інших околицях. У тому самому часі P. W. Lund відкрив у Бразилії (Полудн. Амер.) в печерах коло Lagoa Santa дуже багато людських кістяків, з яких деякі були майже скаменілі. В рр. 1879—87 найдено в деляварській долині в околицях Трентону значну кількість низькочерепних кістяків.

Всі вони мали бути з передісторичних часів, представляли предків давніх автохтонів Америки, були переходовими формами тощо. На підставі люїзіанських костей Dr. Dowler обчислив навіть, що індіанська раса замешкувала Америку вже 57.000 літ тому. Трентонські черепи ізза їх низького і похилого чола стали „епохальним“ відкриттям, а скаменілість і невиразність бразилійських кістяків з печер Lagoa Santa були незбитим доказом їх примітивності. Не помогла й ця обставина, що в одній з печер людські кости були змішані з кістяками вимерлих звіринних пород, а між ними був і кістяк коня не американської але еспанської породи. Частину цієї збірки закупив Бритійський Музей, а частину перевезено до Коленгаген.

Наукова критика, що зайнялася цими епохальними відкриттями, розвіяла всі фантазії й надії теоретиків. Учений антрополог Грдлічка позитивно виказав, що люїзіанські кости, а також і кістяки з Квебек, не є давні. Трентонські черепи з деляварської долини можуть бути зовсім добре черепами Голяндців — кольоністів, між якими часто трапляються низькочерепні осібняки, тим більше, що умовини знахідки говорять про досить пізний похорон ¹⁾.

dann werden Sie den Fortschritt erkennen, welchen die Kultur in der Entwicklung des menschlichen Kopfes hervorgebracht hat“. Virchow erklärte das für keine zulässige Form der Betrachtung. „Ich musste leider“, sagte er, „dagegen sagen (leider, weil es gerade auf einer internationalen Versammlung war), dass nach meiner Auffassung der Schädel der Jungfrau von Kamburg ein krankhaft entwickelter sei. In der That haben wir in ihm einen Beweis vor uns, dass schon in jener alten Zeit.. dieselbe Krankheit, die noch heute endemisch im Saalthal herrscht, nämlich der Kretinismus, bestanden hat,..." Порівн. ст. 380 і слід. де є й відбитки не дуже давних кретинів.

¹⁾A. Hrdlička, Skeletal remains, suggesting of, or attributed to early man in North America, 1907, ст. 14, 16, 35.

У скаменілих бразилійських костях із збірки W. Lund a вже в 1884 р. проф. Кольман відкрив риси сучасних бразилійських Індіан. Кате вважав їх подібними до сучасних ботокудських і каліфорнійських черепів, а Nansen до Папуасів. Грдлічка в свою чергу рішуче заперечив давнину лягоанських кістяків.

„Та обставина, — каже К. Грушевська за Грдлічкою — що в печері знайдено близько 30 кістяків, промовляє за тим, що печеру уживано як цвинтарище. Що з кістками не знайдено слідів знаряддя або посуду, які належать до похоронного обряду, не говорить нічого проти сього здогаду, бо предмети з дерева, шкіри і и. в вогкім місті могли скоро розкластися. По друге, сам Грдлічка не раз константував в сих сторонах печерні похорони з-перед Колюмбових часів, де на покійниках не було нічого крім одежі... Дві кості з найріжніших часів легко можуть носити однакові знаки петрифікації,... бо скаменілість дійшовши до певного степеня, спинається, і далі розвивається вже надзвичайно поволи... Спір за етнічний тип кістяків приписує Грдлічка неознайомленню з американською краніологією“. „Лондові черепи мають всі расові ознаки індіанської породи взагалі і належать до племен, що заселявали сю територію в геологічно нових часах“¹⁾.

в) *Сіямська Крао*: Еволюціоністи вважали критичність у дослідах обороною християнізму. Шукаючи доказів, вони використовували все, що бодай здалека вказувало на звіряче походження людини. Використали теж і старі оповідання про хвостатих людей²⁾.

Писали про це дуже багато в XIX ст., а подорожники бачили в Африці мало що не цілі племена хвостатих людей і малоплюдів. Та коли нині основніше просліджено цю частину світу, показалося, що таких племен нема, а це саме вже у XIX столітті висказав дуже рішуче проф. Ранке³⁾. Ще 1883 р. писано й говорено на наукових сходах про семилітню сіямську дівчину Крао. Вона мала мати всі позначки звірячої породи й як таку показано її у Лондоні. Коли ж берлінські вчені, між ними й Virchow,

¹⁾ Катерина Грушевська, З Примітивної Культури. Державне Видавництво України, 1924, ст. 29—30.

²⁾ Порівн. J. Ranke, Der Mensch, т. I, ст. 166 і сл.

³⁾ J. Ranke, der Mensch, т. I, ст. 167: „Freilich haben sich in unserer Zeit vor der sich der dunkle und lange verschlossene afrikanische Weltteil wie die fremdartige Inselwelt des Indischen Archipels erschlossen haben, wo man seit alten Tagen geschwänzte Völkerschaften vermutete, die Beobachtungen zu dem unanfechtbaren Beweise gestaltet, dass es nirgends auf der Erde geschwänzte Völker gibt“.

оглянули дівчину, то нічого звірячого не найшли, навпаки, Крао була добре збудована, чорноока й розумна¹). Вона була тільки дещо більше поросла волоссям, але цього ніякий антрополог не вважає ознакою звірячости. Все, що писано про Крао, показалося обманом, тим більше, як стверджено, що дитина не була донькою первісних родичів, які жили в лісах, як писали ці, що їм цього було потрібно, але донькою королівського сіямського урядовця²).

2) *Неандертальський чоловік*: Еволюціоністам не щастило. Не зважаючи на свою метушливість, не вдавалися їм ані докази ані експерименти. Головний їхній доказ, що чоловік розвинувся зо звірят, а саме неандертальський чоловік, якого Фогт назвав навіть Адамом, лежить погребаний. Багато вчених вважають неандертальського чоловіка нормальною, розумною людиною, самі ж еволюціоністи викидають його нині з предків теперішнього людства. Так по довгих і гарячих дискусіях антропологів над передісторичними кістяками неандертальської людини, вчені дійшли вкінці до цього висновку, що ця раса не дає відповіді на питання про початок чоловіка.

До недавна ще неандертальська людина була осередньою точкою, з якої пробували навязати контакт і відтворити розв'язаний зв'язок між теперішнім чоловіком і чоловікоподібними малпами. Довший час оспорювали саму природу неандертальської людини, то зближували її раз більше до малп, то знов до чоловіка, поки врешті категорично не вирішили, що це чоловік.

Нині знаємо вже досить багато про праісторичну неандертальську людину, бо цей тип чоловіка має за собою цілу чергу

¹) J. Ranke, н. т., т. II, ст. 378: „Virchow sagt: „Krao kann als ein gutes Beispiel des dunkeln siamesischen Typus dienen. Krao hat gelernt... der Körper ist nach menschlichen Verhältnissen gut gebildet und das durch die schönsten, grossen, schwarzen Augen belebte Gesicht nicht ohne einen gewissen Reiz. Die geistigen Fähigkeiten des Kindes sind in der kurzen Zeit seines europäischen Aufenthalts so fortgeschritten, dass an seiner weiteren Entwicklungsfähigkeit nicht der geringste Zweifel bestehen kann. Es als „missing link“, d. h. fehlendes Kettenglied, im Sinne des Darwinismus zu bezeichnen, ist eitel Humbug, Schwindel“. Про поріст волосся порівн. т. I, ст. 157.

²) J. Ranke, н. т., ст. 378—9: „Noch grösser ist der Humbug, der in betreff der Abstammung des Kindes von einem wilden Stamme in den Urwäldern von Laos getrieben wird, und zu dem Karl Bock (що привіз Крао до Англії) mindestens schweigt.“ „Der Herzog Johann Albrecht zu Mecklenburg hat die Güte gehabt“, fährt Virchow fort, „mir in einem Briefe vom 17. Januar 1884 folgendes mitzuteilen ...In Siam berichtete man mir und zwar in sicheren Kreisen, dass die Kleine das Kind eines königlichen Beamten und in Bangkok wohlbekannt sei“.

черепів і кістяків, що їх найдено в різних околицях Європи. Важніші з них такі:

Еспанія: Гібральтар — череп без долішньої щоки, 1848; діточий череп, 1926; Banolas близько Піринеїв — щока, 1887.

Німеччина: Neanderthal близько Düsseldorf-у — фрагменти черепу, 1856; Mauern-Heidelberg-Baden — долішня щока.

Франція: Arcy — долішня щока; Clichy — часть черепу й інші кости; Marcilly — череп; Bréchamp — череп; Gourdan — долішня щока; Malarnaud — долішня щока; Isturitz — дол. щока; Pue Mouen — три долішні щоки; La Denise — фрагменти черепу; La Chapelle aux Saints — цілий кістяк, 1908; Le Moustier — цілий кістяк, 1908; La Ferrassie — один цілий кістяк й один без голови, 1909.

Хорватія: Крапіна — багато кістяків, 1899.

Балкан: Шіпка — часть дол. щоки, 1889.

Бельгія: La Naulette — щока, 1866; Spy — два кістяки, 1886.

Англія: Tilbury — більше фрагментів; Bury St. Edmond — часть черепу.

На основі всіх цих знахідок, що мають однакові ціхи й були розкинені по великих просторах Європи, стверджено, що неандертальська людина, це одностаийний тип, який у передісторичних часах замешкував Європу.

Найбільше розголошу в антропологічній літературі викликали фрагменти черепу, знайдені 1856 р. в Neanderthal коло Düsseldorf-у. Шафгавзен і Гекслі реконструували й доповнили цей череп та ствердили, що це перехідний людський тип, дуже зближений до звірят, а Карло Фогт, в свою чергу, популяризував віднайденого „дурного Адама“. Відтворений череп виглядав так: велика голова, сплюснений череп, дуже похиле чоло, вистаючі надочні луки, лице й уста висунені наперед, ніс дуже широкий, великий піднісний простір, долішня щока без підборіддя й малий об'єм мозку.

Та вже Virchow, а з ним і другі антрополози виказали, що ці прикмети, які має неандертальський череп, зовсім не зближують чоловіка до малпи, бо їх і нині можна стрінати серед європейських культурних людей. Швальбе зачислив Неандертальців до одного з людських типів, що були в праісторії перед теперішньою людиною і назвав їх „*homo primigenius*“.

Проти виводів Швальбе виступив Кляч, опрокинув їх і доказав, що Неандерталці не є осібною породою, але нор-

мальними людьми, а їх черти заховалися до нині серед австралійських племен¹⁾. До родини „*homo sapiens*“ причислили неандертальську расу також Kollmann і Kohlbrugge²⁾. Остаточно вирішили питання неандертальської раси кістяки, знайдені 1908 р. в La Chapelle aux Saints — над рікою Corrèze й у Le Moustier — у допливі ріки Vézère. Ці кістяки добре заховані, старанно поховані, головню кістяк хлопця з Мустіє. Вони мають усі ціхи неандертальського типу, а об'єм мозку у них такий самий, як у пересічного-сучасного чоловіка. Ця знахідка розвіяла врешті всі сумніви про неандертальську людину³⁾.

Париський антрополог М. Boule роз'яснив також питання про об'єм мозку неандертальської людини. Шафгавзен, Гекслі та Швальбе обчислювали об'єм мозку цієї раси на 1230 см³; Manouvrier і Ranke — 1500—1532 см³. При такій розбіжності думок М. Буль та Др. Верно (Vernau) почали нові поміри. В 1909 р. у другому свому звіті на париській Академії сказав М. Буль, що об'єм мозку черепу з Шапель о Сен виносить 1626 см³, а Шафгавзен і Гекслі дали неандертальській расі 1230 см³ об'єму лише ізза недокладних вимірів фрагментів черепу із Неандерталь і Spy⁴⁾.

Рештки з Неандерталь і Спі цілком подібні до черепу Шапель о Сен. Середня містота мозку неандертальської раси — каже П. Ріве — виносить „коло“ 1450 кубічних сантиметрів⁵⁾. Таким чином, своїм об'ємом мозку міг передісторичний Неандерталець бути культурним європейцем.

Саме похилене взад чоло, висунені вперед уста, розвинені щоки, зуби й надочні луки і т. п. не доказують безпосереднього звірячого походження, бо на їхнє уформування можуть впливати

¹⁾ W. Schmidt, Die Uroffenbarung... ст. (589), 49.

²⁾ Dr. L. H. F. Kohlbrugge, Die Morphologische Abstammung des Menschen. Kritische Studie über die neueren Hypothesen. Stuttgart 1908.

³⁾ Порів. W. Schmidt, Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen. Stuttgart 1910; Obermaier, Der Mensch der Vorzeit. Berlin 1912; M. Boule, L'homme fossile de la Chapelle-aux-Saints. „Annales de Paléontologie“, 1912; Oswald Menghin, Weltgeschichte der Steinzeit. Wien 1931; G. Kraft u. F. Herig, Archiv für Anthropologie („Neue Folge“), Bd. XXII, viertes Heft. Braunschweig 1932, ст. 180—255; R. Köppl, Die neuentdeckten Neandertalmenschen von Atlit („Biblica“, 13, 1932, ст. 361).

⁴⁾ Порівн. A. Breitung, De Darwinismo et evolutione. „Gregorianum“ 1926, ст. 378 і слід.

⁵⁾ Первісне Громадянство, 1929, вип. 2, ст. 5.

різні причини¹⁾. Антрополог Н а т у на конгресі в Брюссель сказав, що в Брюссель є багато осіб з похиленим узад чолом. Проф. Б р а н к о доказав, що культура та вправа розумних — інтелектуальних сил значно впливають на фізичний розвиток деяких частей тіла²⁾. Рід поживи, сильне й часте жування розвивають щоку, зуби, бічні щочні гилки, а також і надочні луки. Деякі прикмети, напр. брак підборіддя, можуть бути впливом недорозвинення. Щоби можна було ці прикмети вважати позначками звірячого походження, треба знати всі умовини життя у давнині й безсумнівно переконатися, що вони не витворилися ізза якихнебудь других причин, а це бодай дуже тяжке для нинішньої науки. Засадничо треба сказати, що сплющений череп, похиле, низьке чоло, розвинені й висунені уста—щоки, брак підборіддя й т. п. можуть бути впливом дегенерації, недорозвинення, вони можуть трапитися й нині у дітей нормальних—культурних родичів, можна їх витворити штучно (поживою, плеканням, компресами) і тому на основі саме цих прикмет не можна судити ані про давнину типу, ані про безпосереднє походження зо звірят.

Новіші досліди над неандертальською расою змусили й еволюціоністів змінити давні твердження. Неандертальське єство є нормальною людиною, а якщо так, то вже на самому почині людства був повний чоловік.

Однак це є неприємливє для еволюціонізму й тому він висуває нову теорію. Неандертальська раса це люди, але вони не мають нічого спільного з сучасним чоловіком. Вони вимерли ще в передісторичних часах, — перед появою нинішнього чоловіка, — вони є тільки свояками у бічній лінії, але в ніякому разі родичами. „Нинішній чоловік не є нащадком неандертальської людини. Неандертальський чоловік це осібна вітка, що вимерла в Європі перед нинішнім чоловіком. Homo sapiens являється продуктом іншої лінії, якої за сучасними відкриттями ми не можемо прослідити в середнім плейстоцені“³⁾.

У цій новій гіпотезі Неандерталець вимер у цілій Європі ще заки появилася „homo sapiens“. Та 1921 р. в півн. Родезії (полуд. Африка) найдено останки людського кістяка: череп, фрагменти костей, а при

¹⁾ Порівн. Dr. J. Ranke, Der Mensch Leipzig—Wien, I т., від ст. 137 і II т. від ст. 168.

²⁾ W. Branco, Der fossile Mensch, 1902.

³⁾ Поль Ріве, З початків людства. „Первісне Громадянство“, 1929, 2 випуск, ст. 8.

них деякі вироби, цілком схожі з теперішніми виробами Бушменів¹⁾. Череп добре захований, має усі черти неандертальського типу, надочні луки ще більші, як у черепі Шапель о Сен, а об'єм мозку навіть дуже великий. Прочі кости майже тотожні з кістками теперішніх людей. Найважливіше однак це, що ті кости не походять з передісторичних часів. „Є се єдиний безсумнівний пережиток неандертальської людини, до тепер відомий“, каже Ріве. „Більшістю рис „*homo Rhodesiensis*“ безумовно зближається до неандертальської людини, М. Буль з повним правом сказав, що ті кости не роблять вражіння дуже давних, — і що, можливо, колись в недосліджених ще тропічних лісах Африки найдуться припізнені нащадки того незвичайного єства. *Homo Rhodesiensis* виявляє навіть ще більшу грубість форм і звірськість вигляду. Зате він держався зовсім просто, чого людина середнього плейстоцену (людина неандертальська) ще не досягнула. Се видно з положення потиличного отвору кістяка і з деяких рис кісток. Таким чином маємо доказ, що *Homo neanderthalensis* ще довго жив в Африці серед сучасних чорних народів“²⁾.

Досить дивною, а то й однобічною, видається ця нова гіпотеза про неандертальського чоловіка. Він вигинув у цілій Європі, але як найдено не дуже давні його сліди в Африці, то він мусів довго ще жити між сучасними чорними людьми. Він має череп, кости, простий хід й об'єм мозку, як теперішній чоловік, навіть жив між сучасними чорними, але чомусь не має нічого спільного з ними і є лише свояком у бічній лінії. Що більше, він має культуру й виробництво теперішніх Бушменів, але не має естетичних потягів і не може чомусь належати до роду „*Homo sapiens*“.

Чи вдійсності між неандертальською й сучасною людиною

¹⁾ „Неандерталець замешкував не тільки Європу, але й Азію. Новіші знахідки в Палестині 1925 р., а головню 1929 і 1932 р., коли то на одному місці знайдено кілька чашок, свідчать про це найкраще“. Пор. Al. Mallon S. J., *L'homme prehistorique en Palestina* („Biblica“, 1925, ст. 326-335; R. Köppel, S. J., *Die neuentdecken Neandertalmenschen von 'Atlit* („Biblica“, 13, 1932, ст. 358-362)

²⁾ Др. Поль Ріве, *Первісне Громадянство*, 1929, 2. вип., ст. 8. Поль Ріве твердить позитивно, що між сучасною й неандертальською людиною лежить морфологічна прірва. Але чи вдійсності це таке певне твердження? Много учених, а між ними й сам Поль Ріве видвигають якраз навпаки дуже багато морфологічних схожостей. В чому ж ця певна морфологічна прірва? Треба також зазначити, що сама морфологічна прірва не доказує ще абсолютної неможливості фізичного походження.

нема фізичного зв'язку походження й чи вони собі лише свояками, це питання. Самі гіпотези, а навіть твердження не вирішують його. Фактом є, що в еволюціоністичних наукових кругах неандертальська людина не може бути предком сучасного чоловіка, бо не є ані малполюдом, ані малпою, але нормальною людиною. Гіпотеза, що Неандерталець мусів вимерти в Європі, а жити ще довго в Африці, це здогад і його здається можна поширити на інші континенти. Якщо б неандертальська раса була хоча трохи зближена до малп, то еволюціоністи були б залишили її в роді „*Homo sapiens*“, як це робили через кілька десятків літ, а так не знають, що тепер з нею зробити. Сімдесятилітня метушня і справжнє накопичення літератури про неандертальського предка-малпу полишаються доказом еволюціоністичної наукової горячкості.

5) *Джавська знахідка*: Не меншого розголосу зазнала й джавська знахідка. В 1891 р. голандський лікар др. Евген Дібуа (Dibois) знайшов в камінистій околиці Trinil на острові Java серед різних костей савців також череп. В цьому самому місці, у віддаленні 15 м., 1892 р. найдено ще стегно. Ці знахідки отримано разом, названо „*Anthropopithecus*“, а опісля „*Pithecantropus erectus*“ і проголошено, що це предок Неандерталця, а цей знову є предком нинішнього чоловіка.

Протидарвіністи відразу видвинули сумнів, чи череп та стегно належать тій самій одиниці, бо їх не найдено разом і в цьому самому році, череп найдено 1891, а стегно 1892 р., у віддалі майже 15 м. одне від другого. Сумнів скріпляла ще й ця обставина, що місце знахідки є камінисте й положене над рікою, де вода могла знести різні кости. Це вже само собою вказує, що потрібно було дуже основних і критичних студій, щоби ствердити приналежність черепу та стегна до одного осібника.

Не довго по тім, бо вже 1895 р., проф. Вірхов на сходинах антропольогів і зоольогів сказав, що як череп та стегно належать до себе, то цей велит є малпою гільобатом-гіббоном. Дарвініст Швальбе вважає пітекантропуса великаном-малпою макаком. Також такі дослідники, як Кляч, Альсберг, Бумілер, Кольман, Ранке, Бранко й другі заперечують, що це зв'язкове звено між малпою і чоловіком і причислюють його до роду малп. Нові експедиції на Джаву привели до дуже правдоподібного висновку, а саме, що простий пітекантропус не походить з третичної доби, але з діловіяльних часів, коли то вибух тамошній вулькан і засипав попелом і камінням долину. В такому разі

пітекантропус жив рівночасно з нормальною людиною і не міг бути її предком¹⁾. З цією думкою, що пітекантропус це малпа, погоджуються нині всі дослідники.

Pithecanthropus erectus стратив своє значіння в питанні про походження людини. Він навіть не належить до прямого пня, що з нього розвинувся людський рід, але мав би бути тільки бічним наростком цього пня, що з нього розвинулися чоловікоподібні малпи.

Давніше твердження, що джавська знахідка є переходовою формою між пліоценовими малпами й неандертальським чоловіком не доказане, бо дотепер не знається навіть добре самих пліоценових малп ізза недостатчі критичних матеріялів з тієї глибокої давнини. З того, що знається про джавську знахідку сьогодні, вважається певним те, що „пітекантропус“ не є предком Неандерталця ані сучасної людини.

д) *Гайдельберський чоловік, пілтдавнійські фразменти й інші знахідки*: Не кращої долі зазнали гайдельберські й пілтдавнійські знахідки. В 1907 р. на 24 м. під землею відкопано недалеко Гайдельбергу добре заховану долішню щоку з зубами, що є найстаршим слідом людини в Європі²⁾. Щока масивна, бічні гилки широкі, підборіддя нема. Лише по зубах антропольоги пізнали, що це людина, дуже зближена до антропоїдних малп. В цьому ще більше впевнилися, коли в 1912 р. відкрито в Пілтдавн (Кент) 9 фрагментів черепу, частину долішньої щоки, а пізніше ще й кливак, що був багато більше розвинений за людські кли. Ці пілтдавнійські фразменти запрезентували Charles Dawson і Arthur Smith-Woodward на конгресі геологічного товариства в Лондоні 18. XII. 1912 р. Їх зложено разом в одно, а тому, що це були фразменти й багато не доставало, доповнено відповідно до потреби, й у висліді показалося щось зближене до малпи шимпанса. В цій реконструкції, доповненій другою матерією, начислив A. Smith-Woodward 1070 см³ мозкового об'єму, а еволюціоністичні пропатори проголо-

¹⁾ Alsberg, Die Abstammung des Menschen, 1902. J. Bumüller, Die Entwicklungstheorie und der Mensch, 1907. Порівн. Schanz, Apologie des Christentums, часть I, від ст. 355, де багато літератури; W. Schmidt, Die Offenbarung, ст. 588), 48; „Gregorianum“, 1926, 375-6; Др. Поль Ріве, Вивчення людини. „Первісне Громадянство“, 1929, вип. 2, ст. 9-10.

²⁾ Robert Lais, Auf der Spur des Urmenschen. Freiburg in Br. 1926, ст. 150: „Der älteste und darum ehrwürdigste Rest des Urmenschen, ist der Unterkiefer von Mauer an der Elsenz unweit von Heidelberg... Dr. O. Schoetensack hat ihn.. als Kiefer des Homo Heideibergensis beschrieben“.

сили, що нарешті віднайдено предка людини сперед 100.000 до 500.000 літ.

Пілтдауніська реконструкція Сміта відразу видалася підозрілою, бо цей людський череп з добре розвиненим кливаком був справжнім анатомічним парадоксом. По докладнішому прослідженні узнано реконструкцію Сміта помилковою¹⁾. Проф. хірургії Keith, поправляючи конструкцію Сміта, попереставляв кісточки, а з голови малполюда зробилася голова нинішнього чоловіка. Те саме сказав професор монахійського університету Др. Біркнер на конгресі антропологів у Норинберзі. Показалося з фрагментів, що чоло не було сплющене, але досить просте, і що не було таких надочних луків як у неандертальців. „Череп з Пілтдаун — оскільки можна судити про нього в теперішнім його зміненим вигляді і на підставі реконструкцій, які з нього зроблено, до речі, — досить правдивих, значно ближчий до сучасної людини ніж череп *Homo neanderthalensis*'а“ — не вагався сказати Поль Ріве²⁾. Англійські й німецькі антропологи, хоча ще дуже різно говорять про пілтдауніську людину, згоджуються однак в одному, а саме, що вона більше зближена до модерного, нинішнього чоловіка, чим до неандертальської раси. „В кожному разі, каже Ріве, се єство на підставі характеру сього черепа ніякими чином не походить з того кореня, що й неандертальська людина і більш логічно буде допустити, що воно являється одною з цредківських форм, з якої вийшов *Homo sapiens* через еволюцію, котрої етапи на протязі середнього плейстоцену лишилися нам незвісні“.

Також і гайдельберський чоловік (долішня щока) не є малполюдом. Щелепа, хоча масивна, однак не дуже різниться від неандертальської. „Хоч і відмінна дечим від щелепи неандертальського черепа, мауерська щелепа не відрізняється есенціально. Вона міцніша, має більш примітивний характер, але М. Буль вказав, що її можна б приладити до черепа з Ля Шапель, не змінючи тим його вигляду значно. Колиж взяти на увагу, що ся щелепа належить до часів значно старших ніж ті, коли жила людина середнього плейстоцену, то можна в ній добачити примітивніший ступень сеї людини, інакше кажучи, можна допустити,

¹⁾ Др. Поль Ріве у Перв. Гром., ст. 9, звертає увагу, що: „пілтдауніська знахідка вимагає більшої обережності, з огляду на непевність реконструкції черепа зробленої з недостатних фрагментів. В тим вигляді, як ся реконструкція його представляє, чоловік з Пілтдаун з людським черепом і антропоїдною щелепою являється одною з... дивних синтетичних форм“...

²⁾ Первiсне Громадянство, 1929, 2 вип., ст. 8.

що *Homo heidelbergensis* представляє в нижчому плейстоцені предківську форму неандертальської людини¹⁾. А треба пам'ятати, що неандертальська людина вимерла й не є предком нинішнього чоловіка й тому правдоподібно така сама доля стрінула здогаданого неандертальського предка — гайдельберського чоловіка. І гайдельберський і пілтдавніський чоловіки належать до старшої геологічної доби, чим неандертальська раса, а тимчасом їх вигляд і черти не є більше зближені до звірячих. Навпаки пілтдавніський чоловік має просте, несплощене чоло, не має надочних луків і зближується більше до сучасного чоловіка, як каже М. Буль, до Пігмеїв, ніж до ближчого собі віком Неандерталця²⁾.

В 1907 р. відкрито на терені громади Грімальді коло Ментони ще два кістяки старої жінки й молодого чоловіка. Щодо віку, проф. Верно причисляє їх до сучасників пізнішої неандертальської раси, а берлінський антрополог Бранка вважає їх старшими ніж Неандерталець з часів Мустіє. Зріст найдених людей середній, члени пропорціональні, високий череп, лице низьке й широке, а ніс вдушений. Антропологи називають расу „Грімальді“ негроїдною, бо її черти дуже зближені до сучасних негрів. „Здається, можна піти ще дальше... М. Буль і В. Саллас думають, що негроїди з Грімальді були особливо близькі до сучасної людности Південної Африки — до Бушменів і Готентотів“³⁾. З цього виходило б, що неандертальська раса не вимерла в Європі ще перед появою *Homo sapiens* і жила довше лише в Африці серед чорних, а навпаки, вона жила в Європі разом з грімальдійцями, зближеними до нинішніх негрів й африканських Бушменів і Готентотів.

Інші палеонтологічні знахідки не мають нічого спільного з малпячим родом й антропологи без труднощів причисляють їх до роду сучасного чоловіка. Кроманьонський (Cro Magnon), оріньяцький (Aurignac) і предмостенський тип, це звичайні люди високого росту з добре розвиненим черепом, вели-

¹⁾ Первісне Гром., 1929, 2. вип., ст. 8.

²⁾ W. Schmidt, die Uroffenbarung., ст. (590), 50: „Seitdem ist der Fund einer Schädelkarlotte und eines Kieferfragments in Piltdown (Sussex, England) gemacht, dem ein so gewiegter Prähistoriker und Anthropologe wie M. Boule ein höheres geologisches Alter als allen Neanderthalartigen Resten, zuschreibt, so dass er ihn für gleichaltrig mit dem von Heidelberg-Mauer ansetzt. Der Piltdown Fund weist aber bei aller sonstiger hochgradiger Primitivität doch entschieden die Kennzeichen der Pygmäentypen auf, besonders die gerade, nicht fliehende Stirn.“

³⁾ Первісне Гром., 1929, 2. вип., ст. 6.

кою головою й підборіддям. Антропологи причисляють їх до білої раси. Катрфаж і Гамі вважають кроманьонський тип схожим з нинішніми Кабілями, а Верно назначує навіть перенесення цього типу з Європи через Іспанію на Канарійські острови, де він став основою тубільного населення Гванчів. Ці типи мають за собою доволі свідків, кістяків і знарядів найдених у Combe Capelle в долині Дордонь (Dordognes), в Langerie Basse, в Sorde, Солютр і на Моравії — в Брні та Предмості. В самому Предмості найдено у спільному гробі 20 кістяків і до цього майже 40.000 різних знарядів з каменя й кости. Деякі з цих знарядів навіть досить артистично вироблені.

Шанселядський тип, віднайдений в скельному захисті Chancelade, також незвичайно розвинений. Ріст малий, але череп добре розвинений з мозковим об'ємом 1710 см³. Др. Мартен зачисляє до цього типу два кістяки, знайдені 1914 р. в Оберкассель коло Bonn, над Реном, кістяк з печери Hoteaux і свої знахідки з доливи Рок. Кістяки з Оберкассель були старанно поховані й закриті базальтовою плитою. При них найдено теж доволі умітно вироблене знаряддя.

Нині нема жадного сумніву, що грімальдійський, оріняцький, предмостенський, кроманьонський й шанселядський типи людей належать до нинішньої раси, бо кожному з цих типів відповідають такі самі типи сучасних — існуючих народів.

Таким чином усі дотеперішні, головно європейські, знахідки завели й не дали навіть приблизного доказу на походження чоловіка з нижчих звірят. Дечого багато сподівалися із шок, що їх найдено в селі Ehringsdorf коло Ваймару (долина ріки Ільм). В 1914 р. найдено там щоку з деякими ціхами Неандерталця, а в 1916 щоку може 10-літнього хлопця. Обі ці щоки замітні тим, що мають дуже вузькі щочні луки. Еволюціоністи приймали, що ці щелепи мають деякі подібності зо щелепами шимпанса й певно були б ці кости стали переходовими формами бодай на якийсь час, якщоб не найдено при них доволі досконалих знарядів.

е) *Позаєвропейські черепи й кістяки*: Перший чоловік виявився поза Європою, в країні, що своїм пригожим підсонням і рістнею забезпечувала йому легкий прожиток і тому подібно, як в Європі, мусіли там полишитися сліди людського існування. Ця думка зродила надію, що як не найдено малпячого походження чоловіка в Європі, найдеться воно поза Європою. І вдійсності, ці сліди-кістяки і черепи найдено в Азії (на Сибірі, Китаю, Індії), Африці, Австралії, Полінезії й у Америці, але всі ті знахідки

не були ні давніші, ні більше малпячі ніж ті, що їх найдено в Європі.

Чисельно, найбільше кістяків поза Європою відкрито в Америці. Крім вже вичислених, в році 1881 найшов S. Roth у Fontezuelas (Аргентина) під панцирем гліптононта один кістяк. Він видався дуже цінною та старою знахідкою, кістяком з найпримітивнішими рисами, й Kobelt назвав його „Homo Pliocenicus“. Не довго по цім, бо вже 1887 р., F. Ameghino найшов в околиці Monte Hermoso, коло Буенос Айрес, „atlas“ чоловікоподібного сотворіння, до нього долучив пізніше знайдені інші частини, назвав „Tetraprothomo Argentinus“ і проголосив, що віднайшов сліди сотворіння, що було посередником між звірятами й тепер існуючими людьми. Це чоловікоподібне звіря було на 1'05 м. високе, мало простий хід і деяке знання, бо на місці знахідки була перепалена глина й подіравлені кости (знаряди). В наступному році (1888) найдено людський череп над потоком Arroyo La Tigra (Мірамар). Це мав бути найстарший представник людського роду й Ameghino назвав його „Homo Rampeus“. З відтворення черепу виходило, що homo Rampeus має ще примітивніші черти чим неандертальський чоловік. До мірамарського типу долучив Амегіно ще два черепи, що мають низьке й взад похилене чоло, сильно висунені щоки й добре замітне підборіддя¹⁾.

Та слава цих найстарших предків скоро минула. Homo Pliocenicus по докладніших розслідах показався цілком подібним до сучасного Індіянину, а більших звірячих останків, також і панцира гліптононта, уживали історичні Індіяни як заслон. Tetraprothomo Argentinus зле сконструований, бо деякі частини зовсім певно не людські, напр. голень належить якомусь м'ясоїдови, правдоподібно котови²⁾, що загинув. Homo Rampeus є теж нормальним чоловіком. Робити з нього осібну породу людей, це недоречність, сказав Lehmann. Грдлічка ствердив, що Амегіно через реставрацію змінив дещо зовнішній вигляд мірамарського черепу, і що він не такий-то давний, бо хемічна аналіза вика-

¹⁾ Всі антропологи вважали й уважають підборіддя ознакою людськості й то не дуже примітивної, але новішої. Тому однак, що підборіддя має теж й homo rampeus (предок), сказав собі Амегіно, що підборіддя є ознакою примітивності, і що воно походить з давньої давнини, із самого початку існування гомінідів.

²⁾ A. Hrdlička in collaboration with W. H. Holmes, Barley Willies and T. Eugen Wrigth, Early man in South America, 1912, ст. 364.

зала в скаменілих костях дещо органічної матерії, а підборіддя ж це безсумнівний знак людськості й то не дуже примітивної¹⁾.

Інші знахідки в Північній й Полудневій Америці, а є їх дуже багато, мають теж лише сензаційний характер. На більшу увагу заслуговують: „*Diprothomo Placensis*“ і „*Homo Sinento*“.

В 1896 р. знайшли робітники в Буенос Айрес череп, що видався Амегінові надзвичайно вузьким, видовженим і похиленим узад, подібно, як у малп. Амегіно описав його докладно, відрисовав, назвав „*Diprothomo Placensis*“ і твердив, що це безпосередній предок чоловіка. Хоча всі попередні відкриття та твердження Амегіна принесли розчарування, то таки ця сензаційна знахідка зацікавила вчених. Грдлічка оглянув докладно місце знахідки і сам череп у музею, і не міг повірити, що це має бути той сам череп, про якого стільки наговорив Амегіно. Череп був зовсім зле зложений. Амегіно надав йому поставу неможливу, ставляючи його не просто, але чомусь похило. При докладних і перевірюваних дослідах виявилось, що деякі кістки, які має *Diprothomo Placensis*, можна вирізати не тільки з сучасного індійського черепу, але й теж з черепів білої раси. Проти тверджень Амегіна виступив теж і дарвініст Шгальбе, бо коли череп уставити відповідно до вимог науки, то всі примітивні, малпячі риси, що їх бачив Амегіно, цілком зникають.

Малякарські черепи й кістяки, знайдені робітниками в 1909 р. коло Laguna Malacaga в Аргентині²⁾, з яких Амегіно зробив особну расу „*Homo Sinento*“, не мають нічого спільного ані зо старинністю ані з примітивністю. Досліди, переведені представниками Смітсонського-американського інституту, виказали цілковиту нестійність Амегінових спостережень. Малякарські черепи не тільки не давні й не примітивні, але вони походять правдоподібно вже з поколюбових часів. Мальовила, що їх найшов Грдлічка у робітника, який забрав їх при відкопанні кістяків, вказують виразно на вироблений похоронний обряд і на досить розвинену культуру. Підборіддя, хоча не дуже виразне, але воно є, і Грдлічка подає для порівняння відбитку долішньої щоки Індіянину й білого чоловіка, де форми підборіддя вповні схожі з малорозвиненим підборіддям малякарських черепів. Малорозвиненість підборіддя походить

¹⁾ Порівн. К. Грушевська, З Примітивної Культури. Державне Видавництво України, 1924, ст. 35 і сл.

²⁾ F. A. Meghino, Geografía, paleografía, paleontología y antropología de la Republica Argentina, Estudio publicado en el Numero Extraordinario de la Nación.

на думку Грдлічки з цього, що розвій зубної частини переважає над прочими частинами. Походження й давнина американської людини, завдяки критичним розслідам, не є нині такими певними, як це було в другій половині XIX, а навіть з початком XX століття.

Для характеристики еволюціоністів у шуканні палеонтологічних доказів на походження чоловіка зо звірят і на доказ їхньої горячкості, можна навести ще одне сензаційне відкриття т. зв. третичного предка чоловіка в Патагонії (Полудн. Америка) у 1923 році. Кольоніст Venigia у Paso — Ibanez найшов, здавалося йому, кусок черепу, а Др. Вольф догледів у ньому череп людини з третичної доби. Пресове американське товариство сповістило, що найдено чоловіка 500.000 літ старшого від пітекантропуса¹⁾. На засіданні учених в Буенос Айрес, де Вольф описував знахідку, Онеллі, Імбелльоні й Боман висловили думку, що це не конечно мусить бути череп. Наче у відповідь на це преса, покликуючися на англійського вченого Еліста Сміта, повідомила, що цей третичній чоловік живився корінцями, яйцями й малими звірятками, що їх убивав камінням або палицею, жив в моногамії й говорив реченнями, що склалися з трьох слів. Подвох місяцях привіз кольоніст Venigia знахідку до Буенос Айрес, а там стверджено, що це камінь²⁾.

Також пекінську знахідку „*Sinanthropus pekinensis*“, що його відкрито глибоко під землею 1923 р. в околиці Пекінгу, определено зразу малполодом, посередньою формою між чоловіком і малпою. По основніших дослідах показалося, що *Sinanthropus pekinensis* мав досить високу культуру, бо найдено деякі знаряди. Він належить може й до старшої доби як Неандерталець, але є нормальним чоловіком³⁾.

Buenos Aires 1910. Замітне це, що Амегіно вважає брак підборіддя в малярських черепах ознакою давнини, коли ж у *Homo rampeus* противно, саме підборіддя уважав цікою примітивності. Противоріччя і наукова легководушність наглядні, бо після вподоби, раз основується давнину на відсутности підборіддя, другий якраз на підборідді. Цего противоріччя не усуває Амегіно, супонуючи, що чоловік *Sinemento* вимер і лишив тільки свої кістяки без потомства. Порівн. К. Грушевська, *З Примітивної Культури*, ст. 45.

¹⁾ „*Anthropos*“, XVIII—XIX (1923—24), ст. 549: „28. Februar, kablete die Associated Press von New York das „paläontologische Telegramm“ durch die Welt: „Der von Dr. Wolff in Patagonien gefundene Schädel ist um 500.000 Jahre älter als die Reste Pithecanthropus!“

²⁾ „*Anthropos*“, XVI—XVII, 1921—922, ст. 1052; XVIII—XIX, 1923—24, ст. 550.

³⁾ Порівн. „*Natur und Kultur*“. Innsbruck — Wien — München. 29. Jahrgang, 1932, ст. 65—66.

Всюди, де лише роблено розкопки та критично просліджено відкриті знахідки, доходжено до цього одного висновку, що чоловік жив від найдавніших часів у всіх частинах світу. Всі знахідки, роблені поза Європою, відкривають дуже цікавий факт, а саме, що сучасні раси знаходяться на своїх місцях від дуже давніх часів все ті самі без жадних переходових форм і це не може бути маловажною подією для еволюціонізму¹⁾.

Хоча завдяки дослідам і багатьом відкриттям у різних частинах світу людина ввійшла у дуже стару давнину, то ніде не найшла певних перехідних форм. „Палеонтологія — каже Ріве — не дала ще певних висновків,... як далеко ми сягаємо в минуле, нігде не знаходимо тої антропоїдної форми, з якої вийшли різні типи людини, — Номо. Людина має за собою довгу низку предків людського вигляду, але з них лиш знаємо тільки кілька“²⁾.

В давньо минулому живуть звірята, малпи й люди не різні сутево від нинішніх. Жадне з дотеперішніх відкриттів не є перехідною — звязковою формою між малпою й чоловіком, але є або малпою або чоловіком.

Крім наведених вже черепів і кістяків людей можна згадати ще череп з Талгаї (Talgai — Queensland, 1884), з Ваджак (Wadjak — Java, 1890) і з Когуна (Австралія 1925), що виразно подібні до теперішніх австралійських типів. Кістяк з Олдовеї (Oldoway, східня Африка, 1914) цілком схожий з кістяком сучасних Негрів і має навіть сліди калічення зубів, що у Негрів і тепер загально прийняте. Боскопський череп (Boskop-Transvaal, 1914) виглядає вповні як нинішній бушменський, а череп з Бушвельт зовсім зближений до черепів сучасних мешканців полудневої Бечуанії³⁾.

1) Dr. P. Schanz, Apologie des Christentums, I. Teil, 1910, ст. 380: „Das blosse Prinzip der Entwicklung, welches keine Schöpfungsakte anerkennt (Порівн. Koken, die Vorwelt 490; Weismann, Vorträge über Deszendenztheorie II. 442 f.), ist an sich nicht erwiesen und rechtfertigt die Folgerung auf den Menschen nicht.... So verschieden auch die Faunen Amerikas und Australiens von der Fauna der alten Welt sein mochten und sein mögen, der Mensch ist in Raum und Zeit immer derselbe geblieben, der Amerikaner und Australier ebenso wie der zeitgenössische Bewohner von Europa, Asien und Afrika... Durch welche Mittel haben die Entwicklung und Auswahl aus so wesentlich verschiedenen Elementen, an den Ufern des Pazifischen Ozeans wie an denen der Atlantis, auf Neuseeland wie auf Grönland, ein menschliches Wesen hervorgehen lassen mit dem gleichen Knochengerüst und mit der gleichen Fähigkeit zu der geistigen Kultur? Порівн. Nadallac, Les découvertes préhistoriques et les croyances chrétiennes. „Sciences anthropologiques“ 1893, ст. 762.

2) Поль Ріве, Первісне Громадянство, 1929, 2. вип., ст. 10.

3) Marcellin Boule, Les hommes fossiles. Elements de Paléontologie hu-

є) Деякі головніші пітекуси: Всі пітекуси, починаючи пітекантропусом з Джави, а кінчаючи Оранг-пендеком із Суматри з 1932 р., не є перехідними формами, але звичайними собі малпами. Еволюціонізм бажав з пітекусів добути доказ на походження чоловіка, тимчасом вийшло щось зовсім противне. Майже всі пітекуси, що їх дотепер найдено, виявляють велику близькість із сучасними малпячими родами й доказують безсумнівно, що деякі роди малп цілком не розвивалися, але починаючи вже від міоцену третичної доби, заховаляся такими самими до нинішніх часів.

Славний будьто-би предок чоловіка „*Dryopithecus Fontani*“, це слабо розвинена малпа, що має навіть ще примітивніші риси чим гориль або шимпанс. Інші дриопітеки дуже зближені до сучасного шимпанса й горилля¹). „*Pliopithecus antiquus*“ (Франція, Швайцарія й Австрія-Стирія) походить з міоцену і є посвячений з гіббонами. Те саме треба, здається, сказати про „*Pliohylobates erpelsheimensis*“ (Німеччина — пліоцен). „*Mesopithecus Pentelici*“ — зближений до макака. „*Palaeosimia*“ здається є предком роду орангутанів. „*Synopcephalus subhimalayanus*“ (пліо-міоценова епоха) це справжній павіян. „*Palaeopithecus swalensis*“ (міоцен — Індії) дуже зближений до горилля. Також славний „*Anthropopithecus africanus*“, що його череп найдено в Taungs (Бечуанія — Африка, 1924) і проголошено новим пітекантропусом (Java), стратив скоро свою славу й його причислено до роду шимпанса й горилля. В найновіших часах, бо 1932 р., говорено й писано, що на Суматрі віднайдено нарешті малполюда. В часописях поміщувано світлини кістяків і тверджено, що врешті-решт удалося віднайти містерне, переходове єство, дуже зближене до пітекантропуса. Названо його „*Orang pendek*“ (короткий чоловік). Та вже у цьому самому році (1932) відкрито обман, бо *Orang pendek* є найзвичайнішою штучно здеформованою малпою²).

maine. Paris 1923; Obermaier Hugo, El Hombre Fósil. Comision de investigaciones paleontologicas y prehistoricas. Madrid 1925. Порівн. Первісне Громадянство, 1929, 2 вип., ст. 10; „Gregorianum“, 1926, ст. 390 і сл.

¹) „Natur und Offenbarung“, р. 1891, 1894, 1896; „Stimmen aus Maria Laach“, р. 1903, 1909, 1895; Oskar Schmidt, Deszendenzlehre und Darwinismus, 1873; Порін. Dr. P. Schanz, Apol. d. Christentums, I часть, ст. 379, де є подана обширніша література.

²) „Natur u. Kultur“, 1932, ст. 339: „Der „Orang pendek“ ist vollkommen unbrauchbar. Ich (Paul Freye) erhalte heute aus dem Haag Nachricht, dass.. es sich bei dem in der gesamten Weltpresse besprochenen Orang-pendek-Skelett, das dem

Отже дотеперішні спроби винайти палеонтологічні докази на походження чоловіка з малп не вдалися. Самі дарвіністи, напр. Кляач і другі, відкидають пітекоїдну теорію (малпяче походження чоловіка) давніших дарвіністів й уважають її перестарілою.

„Ясно, каже Ріве, що людський пень і пень мавпячий розвивалися паралельно, кожний з них поділявся знов і знов, починаючи від найдавніших часів. Без парадокса можна сказати, що коли б неандертальська людина поцікавилася так само як і ми питанням про своє походження, питання се було б для неї таке ж ускладнене як і для нас“¹⁾.

Більше, як півстоліття тому взад, еволюціоністи Гекель, Фогт і др. знали „певно“, що чоловік розвинувся з малпи, віднайшли були навіть своїх предків, висвітлювали їх, малювали й описували їхнє життя. Та нині по зрівноважених студіях „предки“ зникли, а лишилися самі теорії, що себе збивають, поборюють та противорічать одні другим. Походження чоловіка зо звірят далеке від цього, щоб воно могло статися тезою. Постулят полишився постулятом, але чи вдійсності чоловік розвинувся зо звірят і чи лучиться із звіринним світом через антропоїдні малпи, чи через катарини, плятирини, лемуриди, інсективори, або яким другим способом, на це нема жадних позитивних доказів, ані жадної найближчої й безсумнівної перехідної форми. Іронічні колись вислови еволюціоністів, багато літератури, слів і теоретичних тверджень не заступають ані не заступлять доказів, не творять фактів, т. є. перехідних форм, ані не змінюють гіпотези на тезу. Антропільог Наму (Гамі) на міжнародньому конгресі американістів у Гельві (Еспанія) сказав, що вивчення чоловіка це дуже тяжка та складна річ²⁾. Те, що еволюціоністам видавалося легким і самозрозумілим, таким не є, але вимагає основних студій.

ж) Доказ з подібности фізичної будови та крові: Властивий, позитивний доказ на походження чоловіка зо звірят ма-

Institut von der Regierung in Sumatra zugestellt wurde, um ein ganz gewöhnliches Affenskelett handelt, das von geldhungrigen Eingeborenen listig „zurechtgemacht“ worden war. Die Jochbeine fehlten, die Schwanzwirbel waren abgebrochen, die Schneidezähne abgefeilt und die Haut hatte man sorgfältig abrasiert um die Menschenähnlichkeit noch stärker vorzutäuschen. Der bekannte Anthropologe Prof. Dr. Richard N. Wagner in Frankfurt a. M. stellte gestern aus den Ihnen übersandten Photographien ungefähr dasselbe fest“.

¹⁾ Первісне Громадянство, 2 вип., 1929, ст. 12.

²⁾ Congreso internacional de Americanistas. Actas de la novena reunion. Huelva 1892. Madrid, t. I, 1894, ст. 96.

ла б дати палеонтологія, але до цього часу його не дала.

Докази з подібности будови кістяка, ніг, голови, прямого ходу й т.п. не можуть бути позитивними доказами на походження. Сама морфологічна подібність не вказує на генетичну залежність. Подібні ества можуть дуже добре бути продуктом безпосереднього ділання всемогучого Творця, так само, як подібні твори штуки можуть походити з руки одного артиста. Вегетативні та змислові життєві функції відживлювання, росту, розроджування, віддихання, а також і змислові органи є такі самі у чоловіка, малпи й у вищих звірят. Що більше, деякі змисли, як зір, слух, нюх, є навіть краще розвинені у звірят чим у чоловіка, але ніхто не думає, що вони розвинулися з людських чи навпаки.

Хоча між малпою й чоловіком є багато подібностей у фізичній будові, то таки в цій же самій фізичній будові заходять між ними великі різниці. Цілість людського організму має такі свої питоменності, що їх не має жаден рід малп. Коли ж Гекель у захопленні еволюціонізмом сказав, що чоловік у поставі, будові й цілоти організму є малпою,¹⁾ то зробив це поспішно й без достаточних джерел основного прослідження фізичної структури малпи й чоловіка.

Пропорція членів не така сама у малпи й у чоловіка. Вже на перший погляд можна достерегти, що у малп череп менший, тулів більший, ноги коротші, а руки довші ніж у чоловіка²⁾. Основний тип-форма кістякової будови однаковий у малпи й у чоловіка, але в цілоти будови й у кожній кісточці він між собою дуже різний й не можна цього не додати³⁾. Прямий хід, дострій членів, головоно рук до розумного ділання, брак хватної ноги,

¹⁾ Haeckel, Anthropogenie, I⁴, ст. 99: „In seiner Gestalt, seinem Bau, der Gesamtheit seiner organischen Einrichtung nach ist der Mensch ein Affe“.

²⁾ Ranke, der Mensch, II², ст. 6: „Mit den Worten des berühmten englischen Anatomen Huxley können wir diese Unterschiede... zusammenfassen: „Bei allen menschenähnlichen Affen ist der Schädelkapsel kleiner, der Rumpf grösser, die Beine kürzer, die Arme länger als bei dem Menschen“.

³⁾ Ranke, der Mensch, I, ст. 420: „Aber im einzelnen ist kein Knochen, kein Knöchelchen, kein Knochenstück, an welchem diese allgemeine Übereinstimmung im Bau — und Funktionsgesetze in wirkliche Gleichheit übergänge. Wir können jeden einzelnen Knochen des Menschen von dem entsprechenden Knochen jedes menschenähnlichen Affen, jedes Affen, jedes Säugetieres durch seine spezielle Formgestaltung auf das sicherste unterscheiden. Jeder Menschenknochen wie jedes Menschenorgan ist in dem Allgemeinen Sinne „affenähnlich“ oder im allgemeinen tierähnlich, aber nirgends geht diese spezielle Übereinstimmung so weit, dass die speziell menschliche Form in irgend eine spezielle Affenform übergänge“.

специфічний уклад черепа, об'єм мозку, постава голови й цілої будови це речі, які у малпи цілком інші ніж у чоловіка¹⁾. Зрештою нині ні один учений не видвигає подібности кістякової будови у малп й у чоловіка на доказ їхньої взаємної генетичної залежности.

Подібність крові у деяких малп й у чоловіка, як про це заключували з подібности реакцій, що їх вона викликає у крові других сотворінь, уважав Гекель також доказом на генетичне походження чоловіка із звірят. Тому, що кров деяких звірят однаково реагує на кров чоловіка й деяких родів малп, заключували, що ці роди малп і чоловік є кровно посвоячені й походять одні від других. Цей доказ розробили основніше Др. Фріденталь (Friedenthal), Uhlenhuth, Wassermann, Nuttall і другі дарвіністи. По довшому досліджуванні показалося, що такі самі реакції викликає кров цілком неподібних до себе сотворінь, а ці сотворіння, що видавалися ближчими, зовсім реакцій не викликають. З цього виходило, що треба б прийняти багато дивних і неімовірних розвоєвих родоводів, багато пнів, може й стільки, скільки є видів сотворінь, а це й самим еволюціоністам не підходить. До цього дарвініст Фріденталь ствердив, що кров чоловіка вже в ембріоні має свої специфічні ціхи²⁾. Рівність складників крові у деяких сотворінь й у чоловіка та подібність реакцій мають таке саме значіння, як много других рівностей й подібностей, однак вони самі собою ніяк не доказують фізичної залежности в походженні.

з) *Тенденційність Гекеля*: Щоби поширити теорію еволюції й надати її наукового авторитету, перші еволюціоністи використовували всяку нагоду. Ще в 1907 р. з приводу 200-літнього ювілею уродин славного природника Карла Лінне, Гекель у святочній промові (виданій друком) причислив цього останнього до еволюціоністів з наміром мати за своєю теорією усталений у науковому світі авторитет³⁾. Лінне ніколи еволюціоністом не був, а навпаки приймав теорію сталости видів і безпосередне

¹⁾ Порівн. Ranke, der Mensch, I, ст. 420 і слід. 467, 478, 500, 551 і слід. II², ст. 6, 9, 32, 72 і слід. 253, Dr. P. Schanz, Apologie des Christentums, ч. I, ст. 357 — 380, де подано багато літератури, починаючи від Аристотеля, св. Отців аж до новіших учених.

²⁾ Friedenthal, Weitere Versuche über die Reaction auf Blutverwandschaft, 1904. Порівн. „Gregorianum“ 1926, ст. 549 і сл.

³⁾ Ernst Häckel, Das Menschenproblem und die Herrrentiere von Linné, 1907.

Боже сотворення чоловіка вже у першому виданні свого твору¹⁾. Групування сотворінь з подібними прикметами ніяким способом не означає теорії еволюції. Що Лінне й не думав про походження чоловіка з малп'ячого роду, виказали найясніше віденський ботанік Юлій Візнер (Wiesner) і Васман²⁾. Гекель потерпів невдачу. Крім цього викрито теж тенденційність й у інших творах Гекеля, як в „Історії природнього сотворення“ (Natürliche Schöpfungsgeschichte), „Anthropogenia“, „Welträtsel“ і др.

Ембріолог Др. Брас виказав, що Гекель підробляв світлини людських ембріонів³⁾, до чого Гекель сам частинно признався у „Berliner Volkszeitung“ з 29. XII. 1908 р. Тактику Гекеля в наукових дослідах назвав проф. Rütmeier гріхом проти наукової правди, а проф. липського університету Нис сказав, що Гекель таким способом боротьби зрікся права зачислити його до поважних дослідників природи⁴⁾.

§ 2. Спільний корінь людського роду.

Всі народи й раси різних частей світу походять фізично з одного спільного пня й є одною великою родиною (людський моногенетизм). Християнство ставило й ставить цю тезу як непохитну, уважаючи Адама спільним корінем цілого людства й додає ще до цього тісну духову єдність людей в Христі.

¹⁾ Carolus Linné, Systema naturae, 1735, в розділі Imperium naturae: „Homo sapiens, creatorum operum perfectissimum, ultimum et summum in telluris cortice, Malestatis divinae stupendis indicibus oblecto, constitutus, secundum sensus iudicans artificium, admirans pulchritudinem, veneraturus auctorem... Sic totus mundus gloria divina plenus est, dum omnia creata opera Deum glorificant per hominem, qui ex inertis humo Dei manu vivificata contemplatur auctoris sui Maiestatem ex fine creationis, dignus hospes constitutus, summi entis praeco. Порівн. Rankе, Der Mensch II², ст. 159, 194, 203, 266, 267, 377, 379.

²⁾ Ericus Wasmann, S. I., La probité scientifique de Haeckel. Paris, Bloud 1911.

³⁾ Dr. Arnold Brass, Das Affenproblem. Professor Ernst Haeckels neueste gefälschte Embryonen - Bilder. Leipzig 1908; Італійський переклад: Brass-Gemelli, L'origine dell'uomo e le falsificazioni di E. Haeckel, Lib. Edit. Fiorentina 1910; P. Gemelli, L'enigma della vita e i nuovi orizzonti delle scienze biologiche, Lib. Edit. Fiorentina 1912; Джемельлі подає дуже багато свідочств — висловів учених — Вундта, Павльзена й інших — про наукову вартість Гекеля. Порівн. ще Lamonne, L'univers d'après Haeckel. Paris, Blond 1910; Wasmann, La probité scientifique de Haeckel. Paris, Bloud 1911.

⁴⁾ Порівн. A. Breitung, De Darwinismo et evolutione („Gregorianum“, 1926, vol. VIII, ст. 560—580).

Наприкінці XVIII і спочатку XIX ст. почався науковий спір о генетичну одність людського роду й видвигнено твердження, що кожна людська раса має свій окремий початок, свій питомий корінь (людський полігенетизм). Приклонниками тієї теорії були: Агассіц, Бурмайстер, Карус, Фогт, Шафгавзен, Гібель, Гамільтон, Сміт, Бакер, Ротт, Гіддон Скотт й інші¹⁾. Ця нова теорія різнопенного розвою людства зродилася з недовіря до св. Письма, з поширеної тоді думки, що позитивна природнича правда може противитися цій самій обявленій правді, з поверховного знання племен Африки, Австралії й Америки, а навіть участі з соціальних мотивів. Ще у 1840 р. американський міністер Calhoun доручив антропольогам виказати засадничу різницю між білими людьми й Неграми, щоби протиставитися натискови Англії знести невольництво²⁾.

Та вже спочатком другої половини XIX ст. змінилися погляди в користь людського моногенетизму. Багато вчених, як Бер (Baer), Біффон, Бурдах, Блюменбах, А. і Р. Вагнери, Верно, Вірхов, Гумбольдт, Дарвін, Жофруа Ст. Гілер, Катрфаж, Кольман, Ківіс, Лінне, І. ф. Міллер, Г. ф. Мейєр, М. Міллер, Надея (Nadaillac), Овен, Пріхард, Пенка, Пешель, І. Ранке, Рацель, Реціус, Флюренс, Ціттель та другі стали обороняти традиційну думку людської моногенії³⁾. Позитивні досліди сучасних примітивних племен, а також досліди передісторичного чоловіка з викопалин заставили прийняти, що всі людські раси походять з одного спільного кореня.

До звороту в сторону людського моногенетизму причинився чимало дарвінізм, що виводить початок людини із звірят. Дарвіністам трудно винайти докази на походження одного чоловіка. Якщо б кожна людська раса мала ще свій окремий початок — своїх окремих прародичів, то положення дарвіністів стало би безвихідне. Тому вони це питання промовчують або схильні прийняти один корінь для цілого людства⁴⁾.

¹⁾ P. Schanz, Apologie des Christentums, I. Teil, ст. 764--765.

²⁾ P. Schanz, н. т. 764.

³⁾ P. Schanz, н. т., ст. 765. На цій й на інших, дальших сторінках подано багато літератури. Verneau, Les races humaines, 1891; Gobineau, Versuch über die Ungleichheit der Menschenrassen (deutsch von Schemann, 1902); Platz, Der Mensch, seine Rassen und sein Alter, 1887; М. Грушевський, Початки Громадянства, 1921, ст.30—32; K. H. Jacob-Friesen, Grundfragen der Urgeschichtsforschung. Stand und Kritik der Forschung über Rassen, Völker und Kulturen in urgeschichtlicher Zeit. Hannover 1928.

⁴⁾ W. Schmidt, Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes, ст. 134 (Religion Christentum Kirche. Herausgegeben von Dr. G. Esser u Dr. J. Maus-

Антропологи, починаючи з половини XIX ст., по докладнішому розсліді не тільки культурних європейських і позаєвропейських, але й примітивних і найпримітивніших народів згоджуються, що існує лише один людський рід. „Як далеко заселяють люди землю, всюди — каже Рацель, — знаходимо ми народи, що є членами одного й цього самого людства. Однота людського роду — це телюричне, чи планетарне знамя, витиснене на найвисшому ступені сотворінь (людині). Існує одинока лише людська порода, — хоча й вона має численні, але не дуже глибокі відміни“¹⁾. Одність людського роду є не тільки християнською наукою — наукою праоб'явлення, але твердженням, доказаним науково дуже численними позитивними дослідями²⁾. Людство, що замешкує нашу планету, є одне не лише з огляду на фізичну будову тіла й головніші фізичні прикмети, — але й з огляду на духовні сили і спільний генетичний корінь.

Існують різні типи людей, різної величини, краски, за росту, будови черепу, кістяка. Тому ділиться людську родину на раси³⁾.

bach, 5. Aufl. Kempten 1923, том I, ст. 674): „Als in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts die darwinistische Entwicklungstheorie einsetzte hat sie — das Verdienst muss man ihr zuerkennen — die Sachlage völlig geändert. Um den Menschen aus vorhergehenden Lebewesen entstehen zu lassen, wie sie es verlangt, müssten so viele komplizierte Faktoren zusammenwirken — so sagte man, — dass nicht angenommen werden könne, dass, „das Wunder der ersten Menschwerdung“ sich mehr als einmal auf der Erde vollzogen habe, der Mensch müsse vielmehr einen einheitlichen Ursprung haben. Seit dieser Zeit ist diese Lehre auch in den naturwissenschaftlich — anthropologischen Kreisen die nahezu völlig herrschende geworden. Wenn z. B. Schwalbe die frühere Neandertalrasse als besondere Spezies betrachten wollte, so sind ihm Klaatsch, Giuffrida — Ruggeri u. a. darin entschieden entgegengetreten, und wenn ganz neuerlich Klaatsch selbst zu ganz seltsam neuen polygenistischen Theorien abgeschwenkt ist, so ironisiert man ihn fast darin“.

¹⁾ Fr. Ratzel, Völkerkunde, 2. Aufl. Leipzig und Wien 1894, ст. 8.

²⁾ Viktor Cathrein S. J., Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit. Freiburg in Br. 1914, t. I, ст. 3.

³⁾ Це поняття немає ще определеного значіння. Саме слово виводиться від арабського „рас“ — рід, пень. Однак раса не все означає осібників одного пня. У природників називаються расою різні відміни — форми тих самих звірят, напр. є різні раси псів. Відносно людей, поняття раси дуже пливке. Звичайно називаються расою великі людські пні, що різняться якимись прикметами, напр. білою, жовтою, бронзовою краскою тіла, і так маємо раси білу, жовту, бронзову, чорну. Однак кожна з тих рас вмщає у собі дуже багато народів різних видів, що їх теж називаємо расами, напр. біла раса має у собі північну, полудневу, середущу і т. п. раси. Отже можна брати слово „раса“ й на означення менших груп людей у тому самому пні. Які саме прикмети становлять осібну расу, до сьгодні ще не порішено, і здається,

Загально був прийнятий поділ рас відповідно до краски тіла. Але цей поділ показався дуже широким і неповним, коли відкрито та втягнуто в науку примітивні й найпримітивніші народи. Повставали нові поділи рас¹⁾. Вгун не завагався сказати: „Деякі вдоволяються малим числом рас, деякі навпаки подають дуже велике їх число. Думаю, що ми змушені перечеркнути цю науку про раси. Образ, що його відкривають нам нові антропологічні студії про раси, представляється цілком інакше“²⁾. Але й Вгун не розв'язав питання про раси. Те, що сказано вже давніше, можна повторити нині. До сьогодні не віднайдено ще навіть однородної схеми поділу рас. Автори довільно ділять людство на раси й довільно їх називають. Про генезу й витво-

рю й на будуче цього не можна буде визначити з математичною докладністю.

Багато природників думає, що расу витворюють подібні фізичні — тілесні прикмети, що їх якась група людей може дідично передавати своїм нащадкам-потомкам, отже — об'єм мозку, будова черепу, кістяка, голови (круглоголові, довгоголові), краска тіла, форма заросту й т. п. Однак ці чинники відміни рас дуже змінливі.

Зовнішні фактори, як територія (гориста, лісова), спосіб життя, підсоння, рід поживи, тощо впливають дуже на зміну цих фізичних різниць, — отже й на зміну раси. Довгочерепний синьоокий бльондин, переселений в гористі околиці, при зміні поживи, перероджується по кількох генераціях в круглочерепного, сивоокого шатина. При переселенні в тропічні краї — заходять ще більші зміни.

Інші вчені видвигаютъ духові чинники, як причини різних рас, — життєвий принцип — душу. У природі є взаємна залежність між життєвими принципами — душею-формою і тілом-матерією-постаттю. Душа витворює собі тіло — різні людські типи (очевидно за допомогою зовнішніх середників) відповідно до своїх внутрішніх сил, нахилів і проявів.

Ще інші вважають причинами рас одні та другі фактори, і душевні й тілесні. Якби воно й не було, до сьогодні не порішено ще, які прикмети творять вже особну расу.

Раса „теоретично“ полягає у подібності прикмет, що їх мають особи більшої або меншої громади людей. Головною характеристичною прикметою раси — це спосібність передавати дідично подібні якості. Отже конкретно, раса — це громада людей, що згоджуються сутєво в унасліджених прикметах. З цього визначення виходило б одначе, що дві особи належать до особіних рас, якщо різняться бодай в одній рисі, що її можуть дідично передавати. Попівн. Prof. Hans Friedenthal, Rasse und Familie bei Pflanzen, Tieren und Menschen. „Natur und Kultur“ 1932, ст. 369.

¹⁾ P. Schanz, н. т., ст. 766.

²⁾ Halfdan Bryn, Die Entwicklung der Menschenrassen. Aus dem Norwegischen ins Deutsche übertragen von Dr. D. J. Wölfel („Anthropos“, XX. 1925, Heft 5—6, ст. 1053). Свою науку про раси ділить Вгун на 3 наверствування-шихти: 1) полоса пігмейських рас; 2) полоса нижчих рас і 3) полоса вищих рас.

рювання рас є самі гіпотези. Не зібрано й не определіено навіть тих цих, що мали б різнити одну расу від другої¹⁾. В укладі, розвою рас — від найстарших доступних науці часів, від неандертальської, Кро-Маньон і других передісторичних рас, до сьогодні, — є дуже розбіжні думки й погляди. Словом, справа з расами єще хаотична²⁾.

Труднощі поділу людського роду на раси вказують досить виразно, що різниці між расами не є сутєві, але прибутневі, змінні. Тому так тяжко їх схопити й определити. З цього одинок правдивий може бути тільки такий висновок: Різнота рас і ці досить значні відміни людських типів ніяк не захитують одности людського роду, одности людської природи та спільного походження від одних прародичів (моногенеза)³⁾.

Така сама фізична будова тіла й подібність сутєвих прикмет, що їх вичисляють антропологи (прямий хід, рівна, стояча постава, двоє рук, дві ноги, будова черепу, кістяка, внутрішні органи, однакове тепло, живчик, віддих і т. д.), вказують на одність людського роду. Головною одначе ознакою одности люд-

¹⁾ P. Schanz, н. т. ст. 766: „Die Grenze (між расами) ist denn auch schwer zu ziehen. Die einzelnen Rassenmerkmale finden sich vereinzelt und ausnahmsweise auch bei anderen Rassen. Es ist bis jetzt nicht gelungen, eine allgemein befriedigende Einteilung der Rassen zu finden, obwohl die Rassenunterschiede schon solange bestehen, als die Völker der Geschichte bekannt sind, ja bis zu den ältesten Bewohnern der Höhlen und Gräber zurückreichen“ („Zeitschr. für Ethnologie“, 1894, 221, 229; Penka in den Origines Ariacae 1883, 14. Much, Die Heimat der Indogermanen (1902) 245 ff; Haag, Das Problem der Rasseneinteilung; „Archiv für Anthropologie“, 1903, 189 ff.).

²⁾ Порівн. Dr. Anton Hilckman, Der heutige Stand der Rassenkundlichen Forschungen. Versuch einer allgemeinen Orientierung im Chaos der Anthropologie („Natur und Kultur“, 1931, ст. 328—331, 371—374).

³⁾ W. Schmidt, Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes (Religion Christentum Kirche, T. I, ст. 675—676): „Wie immer aber auch man die Rassenverschiedenheiten einschätzen möge, es ist nicht an der Tatsache vorbeizukommen, dass hier nicht fest in sich abgeschlossene, durch klaffende Zwischenräume voneinander getrennte Gruppen vorhanden sind, sondern dass die einzelnen Rassen in vielfach ganz unbestimmbaren Nuancierungen ineinander überfließen, und zwar nicht bloss nach einer, sondern jedesmal nach mehreren Seiten hin. Daher auch die Unmöglichkeit, irgendeine der über ein Dutzend Rasseneinteilungen, die aufgestellt worden sind (von Blumenbach, Geoffroy St. Hilaire, de Quatrefages, Cuvier, Prichard, Virey, Agassiz, Retzius, Broca, Welker, Huxley, Reby, Topinard, Fr. Müller, Kollmann u a.), zur allgemeinen Geltung zu bringen. Das ist der schlagendste Beweis, dass es sich hier nicht um durchgreifende, d. h. Art-Unterschiede, sondern nur um ineinanderfließende, d. h. Rassen-Verschiedenheiten, handelt, die aber sämtlich in einem Ursprungszentrum Konvergieren“.

ського роду не є подібність у прикметах, але неограничена плідність між усіма, знаними расами, безпереривна їх лучність та це, що між одною та другою расою нема непрохідних прогалів¹⁾. У всіх людських расах є ті ціки, а сутєве відхилення від них ніде не є слідне. Можна до цього додати ще й те, що психічні сили, наклони та спромоги теж однакові в усіх людських расах. Стверджують це не тільки творці та приклонники культурно-історичної етнольогічної школи, але й Бастіян²⁾, що своєю „Елементарною Думкою“ (Elementargedanke) послужив так дуже еволюціоністам. Найновіші етнольогічні науки доказують вдобавок, що культурні надбання людства (етика, релігія, мова, духовий розвій і матеріяльна культура) розрослися теж з одного пня.

З одности людського роду не далека вже дорога до одного початку, моногенези. Антропология, не зважаючи на досить значні, але прибутневі, несталі різниці між людськими расами, й беручи під увагу одність людського роду щодо фізичної будови, психічних сил, матеріяльної й духової культури, — прийняла й одність початку — походження людства. Людський рід розродився з одного кореня³⁾. Найвизначніші дослідники примітивних

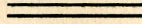
¹⁾ P. Schanz, н. т., ст. 766: „Die Fruchtbarkeit der Kreuzungen ist häufig sogar grösser als die der Verbindungen in derselben Rasse. Solang dieses allgemeine Artmerkmal zu Recht steht, muss die Einheit der menschlichen Art anerkannt werden. Schon daraus ist abzunehmen, dass die Rassenunterschiede keine wesentlichen und absolut gleichbleibenden sein werden“.

²⁾ A. Bastian, Der Völkergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen. Berlin 1881; Попівн. R. Schwarz, Bastians Lehre vom Elementar- und Völkergedanken. Leipzig 1909; J. Eisenstädter, Elementargedanke und Übertreibungstheorie in der Völkerkunde. Stuttgart 1912; Dr. Herman Ulrich, Logische Studien zur Methode der Ethnologie („Anthropos“, XVIII—XIX, 1923—1924, ст. 454 і слід.); W. Schmidt, Der Ursprung der Gottesidee, ст. 58, 60, 698, 738, 753.

³⁾ Viktor Cathrein S. J., Die Einheit der sittlichen Bewusstseins der Menschheit, T. I, ст. 3: „Die Annahme der Arteinheit führt fast notwendig zur Annahme der gemeinsamen Abstammung des Menschengeschlechtes. Nach Th. Achelis (Völkerkunde. Stuttgart 1896, 308) entscheiden sich die berufensten Vertreter der Anthropologie und Ethnologie für die Arteinheit des Menschengeschlechtes, vor allem aus dem Grunde, weil „alle Völkerschaften von den sswärzesten bis zu den weissesten, von den wildesten bis zu den zivilisiertesten, eine solche Übereinstimmung in ihrem Körperbau und in ihrer Geistestätigkeit zeigen, dass dieselbe nicht einfacher und besser erklärt werden kann als durch die Annahme gemeinsamer Abstammung, wenn auch noch so entfernter Vorfahren“. Auch nach Ratzel (Völkerkunde I, 1894, 9) wird der „einheitliche Ursprung des Menschen von einem Elternpaare von der grossen Mehrzahl der heutigen Anthropologen“ angenommen (в ноті). Auch Weule (Leitfaden der Völkerkunde. Leipzig und Wien 1912, 2) schreibt: „Nach den bisher geltenden Anschauungen ist die Menschheit einheitlich, d. h. von einer einzigen Stammform ausgegangen“.

народів, Шмідт, Коннерс, Гузінде, Шебеста й багато інших, на основі своїх довголітніх дослідів погоджуються, що ціле людство розвинулося з одного пня¹⁾. Полігеністи, що видвигають різні, як орангутанські, шимпанські, горильські й інші пні людства, не позбавили своїх творів деякого романтизму та фантастичности. Народи, що повстали б з таких окремих пнів, не дадуться сутєво відрізнити. Отже гіпотези полігеністів не є конкретні, але остають у площині теорії. Моногенеза людського роду, що її стверджується позитивно чимраз основніше, хоча ще не аподиктично, зовсім згоджується з наукою праоб'явлення про походження цілого людського роду із спільного пня, від перших прародичів — Адама й Еви.

(Продовження слідує).

¹⁾ W. Schmidt, Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes (in Esser-Mausbach, Religion Christentum Kirche, T. I, ст. 671—681); Порівн. Dr. Franz Wetzel, Neue Wege der Rassenforschung („Natur und Kultur“, XXX, 1933, ст. 10).

Др. Іван Шпитковський

Рід і герб Шептицьких.

(Dr. I. Špytkovskij — Famille et armoiries des Szeptycki).
(Продовження).

3 §. Вязь.

Зміст: Поняття й поділ вязі. Лігатури у східніх письмах. Існування вязі в кирилиці та в її матірних письмах: грецькому й глаголицькому.

Вже з характеру письма, як було вище, виходить, що в письмі святочному, поважному та обчисленому на ефект не було за малими виїмками місця для лігатур, де був докладно означений вимір кожної букви, взаїмне віддалення, тощо.

Вязі виступають в пізніших фазах розвою письма, в курсиві, мінускулі й інших типах, де ходило про економію часу (конкуренція, попит на книгу) і про економію місця (дорожнеча писального матеріялу).

На вступі слід розглянути, як історики пояснюють та ділять лігатури цих згаданих, поіменованих письм. Зачнемо від грецького.

Гардтгавзен займається цим палеографічним явищем в розділі п. з. „Anordnung der Buchstaben¹⁾“, де відрізняє абревіатуру (скорот) від лігатури (вязі). Щоб скоротити часто повторні слова, робить скороти, т. є бере з них дві або більше букв і ставить їх побіч, згл. над собою, неповязано, без або з доданням означених черток (табл. IV, чч. 1—9). При тім застановляється над певними правилами, що доторкають укладу букв в скороті, їх на пряму та способу читання²⁾.

Лігатури або повязання із собою двох і більше букв одного слова ділить Гардтгавзен на лігатури першо³⁾, друго⁴⁾ та треторядні⁵⁾ (табл. IV, ч. 10, 11, по части 9).

¹⁾ Гардтгавзен, Gr. Palaeographie, т. II, від ст. 48.

²⁾ Ibid., Gr. Palaeographie, т. II, стор. 52.

³⁾ „Primäre Ligaturen“, що повстали через всунення одної букви в другу, або сполучення одної з другою.

⁴⁾ „Secundäre“, є получені не лише зовнішно, але і внутрішно так, що послідня частина (лінійка, стрічка) першої букви лучиться з першою лінією другої букви.

⁵⁾ „Tertiär“, де дві, три і більше букв, що становлять нероздільну цілість, получені разом (табл. IV, чч. 13—15).

Першорядні повстали через зовнішнє получення, перетин або всунення одної букви в другу [табл. IV, чч. 9—12]. Дві другі натомість повстають через внутрішнє получення двох або трьох букв в одну цілість [табл. IV, чч. 13—15]. Вязі, зложені з еще більше букв, а навіть з кількох слів, творить епіграфіка¹⁾.

Окрему групу становлять дальші форми розвою вязі, т. є монограми²⁾, які різняться від лігатур тим, що в монограмі є обхоплений більший обсяг букв і свобода композиції, а порядок букв, потрібних в даному слові, може бути різний, навіть з гори в долину (в ліатурі порядок з ліва в право) [табл. IV, чч. 16—24].

Одначе в будові монограми передбачуються певні симетрично-архитектонічні норми. Розділ про вязь закінчує автор згадуваними нами вже монокондиліями [табл. IV, ч. 25] та порушує справу системи композиції цих арабесок по лінії їх симетричного укладу (думка Cavallieri-Lietzmann-a³⁾).

Ягіч, відрізняючи скороти від вязі, не пояснює ближче суті цих перших, зазначає лише, що скороти виступають у часто вживаних словах, подібно як в грецькій палеографії (а опісля, як побачимо, в кирилиці).

Лігатуру означає подібно, як Гардтгавзен, крім цього додаючи пояснення відповідних ознак глаголицького письма⁴⁾. Якогось окремого поділу вязей автор не зазначає, хіба що ділить їх на рідші вязі — округлі, болгарські та частіші — кантуваті, хорватські⁵⁾ [табл. V, чч. 11—14 та табл. V—VI, інші числа].

По словам Карського вязь це графічне наслідування византійського письма, яке до руської кирилиці прийшло через Болгарію (вязь в хризовулах південно-словянських володарів⁶⁾), а має на меті головню економію місця⁷⁾. Писар не лише звязує

¹⁾ Ще більше, як палеографія, творить лігатури епіграфіка.

²⁾ Гардтгавзен, Gr. Palaeogr., т. II, ст. 55.

³⁾ Гардтгавзен, op. cit., т. II, ст. 50—52.

⁴⁾ Ягіч, op. cit., ст. 216: „при двухъ смежныхъ знакахъ та часть рисунка (черта, петля, округлость, четырёхугольникъ), которой первая буква заканчивается, вторая же должна бы начинаться, вмѣсто двойнаго начертанія этой находящейся въ обѣихъ буквѣхъ части, пишется всего только разъ, какъ общая принадлежность обоихъ знаковъ, связывая ихъ такимъ образомъ въ одно цѣлое“.

⁵⁾ Ibid., op. cit., ст. 217.

⁶⁾ Карскій, Кирил. палеографія, ст. 247—248.

⁷⁾ Ibid., op. cit., ст. 246.

дві букви в одно, але старається помістити їх між самими головними буквами, а навіть записує деколи вільне поле ініціалу¹⁾ [табл. VIII, чч. 3—16, 19—21 і сл.]. Автор приходиться до загального висновку, що основним типом вязі є це, що: „головні букви є високі та вузькі, при чому вони займають цілу стрічку, а другі, в меншому числі, або прилучуються до цих перших або вставлені в їх вільні поля“²⁾. Маємо отже лігатурну новину, якої не стрічали ні в греці ні в глаголиці, а саме свобідне, неповязане вставлення менших букв у вільні поля більших писарських знаків [табл. VIII, чч. 13, 19—21].

Трохи докладніше, або найдокладніше із усіх згаданих творів, пояснює наймолодший палеографічний підручник про ф. Щепкіна, що вийшов щойно в 1918 р. Цей автор дефініює поняття вязі, як декоративне письмо, що має на цілі звязати (букви, слова) стрічку в рівномірний, непереривний орнамент. Її ціхую: „скорочення й непереривність, або економія й лученість, часто охота заповнити вільні місця у букві або між буквами. Являється у цьому писальному полі, де взагалі стрічається появу письма, а змістом вязі є молитва, короткий висказ, памятний напис. Простір для букв вязі заздалегідь приготований“³⁾. Скоротів окремо не трактує а влучає їх у вязі.

Поминувши покищо поділ лігатур відносно роду писального матеріялу⁴⁾ та прикмет вязі в їх історичному розвою⁵⁾, зазначимо, що з огляду на суттєві ціхи вязі, автор ділить її на слідуючі важніші роди: 1) на лігатури (при сполуці двох прямих буквових щоглів-маштів⁶⁾ [табл. VIII, ч. 3—8]; 2) на підчинення двох менших букв одній більшій, якої щогла є віссю симетрії (пр. С та І попід обома сторонами Т) [табл. VIII, ч. 10]; 3) підпорядкування („соподчиненіє“) одної букви другій [табл. VIII, ч. 11] (в 2 і 3 случаю букви можуть стояти із собою неповязані); 4) влучення букв в себе (напр. одну букву в оваль другої [табл. VIII, ч. 13]); 5) сполука („совпаданіє“) двох букв у точці [табл. VIII, чч. 3—9]; 6) інші комбінації⁷⁾.

¹⁾ Карскій, *op. cit.*, ст. 248.

²⁾ *Ibid.*, *op. cit.*, ст. 249.

³⁾ Щепкін, *Учебникъ палеографіи*, ст. 30; про вязі взагалі від ст. 30—41.

⁴⁾ *Ibid.*, *op. cit.*, ст. 31.

⁵⁾ *Ibid.*, *op. cit.*, від ст. 35.

⁶⁾ На іншому місці (ст. 124, нот. 1) каже автор, що лігатура основана „на совпаденіи смежныхъ и притомъ тождественныхъ частей двухъ сосѣднихъ буквъ“.

⁷⁾ Щепкін, *Учебникъ палеографіи*, ст. 32.

Окремо від лігатури, в його розумінні, стоїть вузол („вензель“), що повстає через перетин одної букви другою. Четвертим терміном вязі є — на його думку — монограма, якою означають так добре лігатуру, як вузол, але лише уставного почерку. Одначе цю останню форму (чи радше термін) виключає проф. Щепкін з палеографії¹⁾.

Із зіставлення поглядів цих чотирьох учених на суть і поділ вязі (лігатури) взагалі, бачимо їх згоду лише щодо самої лігатури *in specie* (порів. Гардтгавзена, Ягіча і Щепкіна) та ще у двох з них згідне пояснення абрєвіатури, скоротів. Відносно ж пояснення інших родів вязі та її поділу находимо деякі розбіжності. Всі згадувані чотири автори не розрізняють напряду будови лігатури. Тому ми хочемо дати на кінець пробу означення вязі, а головно перевести поділ лігатур, якого теж будемо придержуватися у дальшій нашій праці, так при письмових лігатурах, як опісля при сфрагістично-геральдичних знаках.

Отже бачимо, що лігатура або вязь це получення двох або більше букв того ж слова (згл. двох або більше сусідніх слів), побудоване на означених симетричних або архітектонічних, т. є. естетичних засадах, у тій цілі, щоби ошадити на місці, згл. відзначити вязі від решти нормального письма²⁾. На нашу думку буде влучніше перевести поділ з углядженням позірнього, згл. тісного получення букв або слів та з огляду на напярм конструкції цих графічних одиниць, згл. груп в даній вязі в поземій та прямиій лінії. Маючи це на увазі, ділимо вязь з огляду на льогічні (внутрішні) елементи та з огляду на формальні (внїшні чи фактичні). До першої групи зачислили ми ці буквові чи словні сполуки, що мають радше льогічну розумову вязь, хоч недостає їй формального получення із собою. Тут зачислити б усякі скорочення (скороти, абрєвіатури) та вязі позірні, вичислені у Щепкіна³⁾ [табл. IV, чч. 1—8; табл. V, 5—10; табл. VIII, ч. 10—11, 13].

¹⁾ Щепкін, Учебникъ палеографіи, ст. 124, нот. 1.

²⁾ Напр. надписові стрічки в кириличному письмі вживаються між іншим через недостачу титулів та замість заголовних карток. Карскій, *op. cit.*, ст. 249—50.

³⁾ Не місце тут аргументувати широко цей наш поділ, скажемо лише кілька слів відносно першої групи. До вязі в ширшому значінні зачислили ми скороти, абрєвіатури, як теж і інші їм подібні графічні фігури, хоч у них формально поодинокі графічні елементи не є повязані. При цьому виходимо з дефініції проф. Щепкіна, який для поняття вязі жадає трьох конечно потрібних чинників: економії місця, декоративности та неперервности.

До другої групи належать фактичні та формальні вязі, в яких графічні одиниці, згл. групи, вцілості або в переважній частині дійсно лучаться із собою. Ці обі льогічні й дійсні групи або загальний гурт лігатур можемо поділити під оглядом на пряму будови букв в даній вязі на вязі збудовані в лінії по земій, прямій, згл. комбінації цих обох напрямів.

Коли приглянемося поземим і прямим скороченням, то побачимо в них, крім напрям, ще інші різниці, напр. скороти уложені поземо є получені верхом поземою лінією¹⁾ [табл. IV, ч. 1—4], обведені кільцем²⁾, зазначені титлою, коли прямо уложені цього знаку не мають³⁾ [табл. IV, ч. 7—12].

Дійсні або формальні вязі дадуться поділити на:

1) Сполуки, т. є. на такі, в яких лінії 2—3 букв сходяться в точці [табл. IV, чч. 9—12; табл. VIII, чч. 3—9], все одно, чи через зіткнення, всунення чи перетин;

2) Властиву вязь, коли кінцева частина першої пристає та покривається на прямій або ломаній кривій лінії з першою частиною другої букви (без огляду на це, чи цею частиною є щогла, кривина, ключка чи петля) [т. IV, чч. 13—15; V, 13—14; VIII, 19, 21] і інші.

3) Комбінування, зіткнення в точці та лінії.

Дальшою, більше розвиненою формою вязі є монограма, побудована на точно архітектонічних і симетричних оглядах, де переважає уставний почерк письма [табл. IV, чч. 16—24; VIII, чч. 19, 16]. Врешті в узол, є це артистичне получення кількох букв у цілість, при чому деякі їхні частини покриваються із собою. Але ця фігура стоїть поза формою графіки, а належить радше до мистецького орнаменту.

Вкінці слід зазначити відомі монокондилії [табл. IV,

Саме в скороті бачимо перший чинник вцілості, коли в ньому виступають симетрія і тектонічні засади, то тим самим і декоративні знаки (в виді титли, вужевих ліній) і т. д. Нема лише третього, т. є. неперервности, чи повязаности, але цей брак є лише формальний, фактично він льогічно чи внутрішньо повязаний ідеєю цієї графічної появи. Зрештою, як зазначує цей сам автор, — та неперервність не конче потрібна (W̄ є продовженням перерваного машту). Сюди можна би крім абрєвіатур зачислити лігатури підпорядкованих і влучених букв (Щепкін, ор. cit., стр. 32). Сюди можна би причислити інші форми, обчислені на ошадження місця, т. з. видвижку (або т. зв. ἀφαίρεσις), т. є. надстрічкове вилучення одної спільної букви, коли в двох сусідніх словах перше нею кінчиться, в другому від тої ж зачинається.

¹⁾ Гардтгавзен, ор. cit., ст. 350—1; Ягіч, ор. cit., ст. 215.

²⁾ Гардгавзен, ор. cit., т. II, ст. 49.

³⁾ Idem, ор. cit., т. II, ст. 52, 350—1; Ягіч, ор. cit., ст. 216.

25], фантастично повикручувані букви, вживані в стереотипних повтореннях та зворотах на кінці рукописних грецьких документів.

Заки застановимося, чи лігатура в сфрагістиці і геральдичних знаках є нормальною появою, треба розглянути, чи виступає вона в кириличній та у спорідненій з нею глаголицькій, а головню грецькій палеографії взагалі, чи виступає вона в історії письма.

Вже в китайському письмі існує цілий ряд правил, як скорочувати чи стягати букви¹⁾. Із семітського гурту вже фенікійське письмо творить сполуки двох букв (часті сполуки $l + t$, $r + t$ ²⁾).

В квадратному письмі лігатури є рідші, а частіше приходять вони в новішому єврейському письмі³⁾. Надто і пальмірійське письмо⁴⁾ творить лігатури⁵⁾. Знаємо, що набатейське письмо має теж великий нахил до лігатур⁶⁾. Арабське письмо⁷⁾, як рівнож деякі похідні роди цього письма творять теж вязі⁸⁾. В дуже гарні сполуки а головню монограми вяжеться згадуване монументальне письмо сабейське, інакше гімярійське, хоч воно є унціяльним⁹⁾ [табл. VIII, чч. 17—18]. Саме етіопське письмо як і деякі відгалуження, напр. почерк Tigrina¹⁰⁾ (під сабейським впливом), творить часті вязі гарного каліграфічного стилю¹¹⁾ [табл. VIII, чч. 1—2].

Полишивши хвилево грецьке та словянське письмо, про що опісля ширше, зазначити треба, що й інші почерки, що похо-

1) Др. Ензен Ганс, *Geschichte der Schrift*. Ганновер 1925, ст. 36.

2) Ензен, *op. cit.*, ст. 117—19; та відб. ч. 159, на ст. 118, тут сполуки $p + l + t$.

3) *Ibid.*, ст. 124, пр. алеф і лямед.

4) Письмо Пальміри. Цей центр геленістично-семітської культури в 273 р. знищили Римляни. Такі написи знаходяться на гробівцях в Англії, Італії, Угорщині (Ензен, *op. cit.*, ст. 125—126).

5) *Ibid.*, ст. 126, ритов. 175.

6) *Die nabatäische Schrift* „nimmt vor allem die Neigung zu Ligaturen zu“. Ензен, *op. cit.*, ст. 129.

7) Ензен, *op. cit.*, ст. 131.

8) Напр. письмо Neshi має лігатуру: лям + алеф, як єврейське. Ензен, 130—1.

9) Ензен, *op. cit.*, ст. 137.

10) Цего письма вживає семітсько-хамітське плем'я, замешкале коло міста Аксум (Aksum) в Африці. Ензен, ст. 137—8. Лігатури, відбит. 196, ст. 138.

11) *Ibid.*, ст. 139; часті лігатури головню: $\check{s} + a$, $t + \check{s} + a$; $t + \check{s} + \acute{a}$, $\check{z} + a$, $d\check{z} + a$ (відб. 197, ст. 138, *ibid.*), пор. лігатури ритов. 196 на ст. 138, а інтересна головню рит. на 197, на тій самій стр. в сполуці букви $\Pi + \Gamma$, два Γ , $T + P + \Pi$ і інші подібні навіть до нашої кирилиці.

дять з грецького письма або які є з ним споріднені, — творять теж лігатури. І так руничні знаки, на основі яких проф. Пекосінський склав свою теорію знаходу, — лучаться теж у свого роду вязі, т. зв. *bundnag-gunig*, по нім. *Vinderegunen*¹⁾, які повстали через получення кількох рун, при спільній, тій самій, головній черті. Таксамо вірменське²⁾ та згадуване вже письмо грузинське *Mhedguli*³⁾ та деякі букви грузинської відміни *Nutsugi* творять вязі, схожі до кириличних лігатур, а саме букв $T + O$ в прямі, $G + G$ в прямі, дарма, що ці письмові знаки не відповідають нашим звукам (Єнзен, ст. 200, відб. ст. 285). Подібно й деякі письма запозичені з арамейської⁴⁾ групи прасемітського письма творять лігатури, головно з іранських письм старо та середнє-перське, зв. ін. *Pehlvi* („партійське“), з часу Арсакидів та Сассанідів (pp. 250—642 по Хр.), дають деякі інтересні вязі⁵⁾.

При обговоренні лігатур інших письм, Єнзен коротко й загально згадує, що в грецькому письмі, а особливо в мінускулах, приходять дуже часто абрєвіатури та лігатури⁶⁾.

Подібно й Ягіч, займаючися сполукою писарських знаків, запримічує, що палеографічною звичкою в середніх віках були абрєвіатури і то не лише в словянських письмах, — глаголицькому та кириличному, -- але теж у грецькому й латинському письмі, та додає, що чим глибше йдемо в століття, тим частіше виступають скорочення⁷⁾.

Докладніше і подрібно цим питанням у грецькому письмі займається нераз нами цитований Гардтгавзен у своїй „Грецькій Палеографії“, особливо всеціло в II т., в уступі п. з. „Anordnung der Buchstaben“⁸⁾. Він займається вперід найнижчим ступенем цього палеографічного явища, а саме скороченнями⁹⁾.

¹⁾ Єнзен, ст. 180; там же табл. руничних сполук, рит. 253.

²⁾ *Ibid.*, сполука $x + p$ (Єнзен, ст. 199, відб. 283) подібна до грецької лігатури.

³⁾ Єнзен, про грузинські дуктуси: ст. 198—199, лігатурна табл., відб. 286, стр. 201, там же.

⁴⁾ Про чотири головні системи, особливо північні й центральні та південні, азійські письма, що повстали з арамейського, гл. Єнзен, *op. cit.*, ст. 199.

⁵⁾ Єнзен, *op. cit.*, ст. 203, творить інтересні для нас лігатури із шелестівок $\check{s} + t$, $\check{s} + \check{c}$, $\check{s} + a$.

⁶⁾ Єнзен, *Gesch. der Schrift*, стр. 163.

⁷⁾ Ягіч, *Глаг. письмо*, ст. 181, теж стр. 159.

⁸⁾ Гардтгавзен, *Gg. Palaeographie*, т. II, починаючи від стр. 48.

⁹⁾ Про скорочене письмо Гардтгавзен дає окремий розділ (*ibid.*, т. II, стр. 319—52).

Автор обговорює скорочення надписів, т. з. поміпа *sasga*, світські скорочення, скороти, курсиви, на папірусі, та мінускульні абрєвіатуви, що є датовані роками до 335 р. Та ми пропускаємо тахиграфічні скороти та гієрогліфічні конвенціонали, що часто є лише символічними скороченнями¹⁾, а хочемо ствердити саме існування грецьких скоротів.

Букви скоротів у грецькому письмі не лучаться із собою, лише порядкуються різно, вони положені попри себе [табл. IV, чч. 1—4], над собою [табл. IV, чч. 5—9], вписуються одні в другі та виступають в різних комбінаціях. Букви, що належать до свого скороту, рідко ніяк не зазначені, а частіше значаться поземою лінією [табл. IV, чч. 1—4], півколом відверненням вділ або вужиком (як при наголосі „circumflex“-i) або скісними чертками, нахиленими вліво, вправо; скорот взятий часом в колісце, тощо²⁾.

В грецькому знане було правило, в якому порядку читати букви в скороті (з долу в гору чи навпаки, Гардтгавзен, II, ст. 52); існувало правило щодо скорочування³⁾ двох і більше букв. Побіч скоротів, хто зна, чи не більше ще лігатур творила старинна та византійська, середньвічна грека. Крім різного роду вязей першо-друго-третьо-рядних, епіграфічних, були ще посередні, в яких видно велику легкість творення лігатур, через получення поодиноких букв поземою лінією, що опісля деколи заміняється на прямовісну лінію⁴⁾. Ця лінія, що лучить дві букви зоветься „Ligaturstrich“ (Гардтгавзен⁵⁾). Про деякі правила творення лігатур, особливо в мінускулі, — була вище мова, а про значіння і вагу лігатур в грецькому письмі говорить автор на іншому місці⁶⁾.

1) Ibid., напр. слимакова лінія значить *λαβρύνθος*, + значиться *σταυρός*; знак строевих вилок з колісцем зн. *ἀγορά* і т. д. (ibid., т. II, 343).

2) Гардтгавзен, II, стр. 352.

До найстарших скоротів належать: скорот *τοῦτου* [табл. IV, ч. 5], *παρά το, λόγος* (Гардтг, т. II, стор. 52); *α* вписане в *ο* = *ἄριστος*; *ν* в *ο* = *ὄνομα* (ib., стр. 49, т. II); *οι* = *οἶός*, *Χριστοῦ γεννησῖς* та інші (табл. IV, ч. 9), подані при кінці II тому, на дванацяти палеографічних таблицях. Про велику силу скоротів у молодому мінускулі гл. ibid., т. II, стр. 230.

3) Гардтгавзен, т. II, стр. 49.

4) Гардтгавзен, Gr. Palaeographie, т. II, стр. 54; в нотці 1 є подана література до грецьких лігатур. Про значіння і вагу грецької лігатури, ibid., т. II, стр. 53—4.

5) Ibid., т. II, стр. 168.

6) Ibid., т. II, стр. 53—4.

Кілька прикладних лігатур подає автор в тексті¹⁾, інші сполуки й вязі в часовому порядку є подані на згаданих 12-ти палеографічних таблицях²⁾.

Вище розвиненою формою палеографічною, чим лігатура, є монограма.

Коли нинішня, модерна монограма є переважно лігатурою першого ступня (primär), то в античному письмі була вона вище розвиненою палеографічною формою, чим лігатура³⁾.

Про різницю між цими двома фігурами письма була вище мова. Крім монограм на рукописах, вживано їх на печатках, стемплях, монетах [табл. IV, чч. 17—21], на молодших старовинних надписях, де їх уживано майже виключно для власних імен (напр. на актах соборів⁴⁾).

¹⁾ Приміри на першорядні лігатури поміщено на стр. 53, II тому: T+O; π+P; M+Γ; ω+P, Δ+T [табл. IV, чч. 10—14]; на другорядні: N+E, H+N, Δ+T (ibid., т. II, стр. 53) [табл. IV, ч. 13—14]; на треторядні: M+N+H (т. II, стр. 53) [табл. IV, ч. 15], вкінці на епіграфічну вязь: γνῶμεν ὄσ.

²⁾ Вже в т. зв. папірусі Тімотея з IV—III ст. до Хр. є сполуки α + λ + λ (порівн. єврейські лігатури алеф + лямед), гл. фіг. 44, стр. 91, де є відбитка чотирьох рядків звідтиж. На стр. 101, фіг. 45 в пізнішому унціялі, на папірусі з II ст. по Хр., крім сполук бачимо вже нахил до вязі, напр. αλλ, επ, τω, εο, δττ; перехід до вязі, в 2 лін.: μέγ(αροϋς), ετο, де вже деякі лінії входять ще незначно як складові частини до початку другої букви (т. II, стр. 101). Коли Codex Sinaiticus з IV—VI ст. по Хр. має спорадичні лігатури: υη, μη, μυη, πη., то в низці віденської Dioscorides VI ст. по Хр. є їх значно більше (т. II, стр. 137); т. II, на стр. 152 приходить лігатура ΛϜ; на стр. 153—II, фіг. 50: ο + υ та α + υ; На стр. 157, фіг. 51 вязь Λ+P в слові *Μαρκου*; люблені лігатури Λ+Δ, які лучено з Γ, P, N.

На стр. 158, нот. 1 зазначено ліг. (ε) υαγγε. На стр. 214—15 є подані лігатури старого мінускулу αμ, μβ, μη, μκ. На стр. 235 находимо трудну сполуку з μ; такі сполуки, як καμ, εμπ, εμ приходять ще в XIII—XIV ст. Взагалі в молодшому мінускулі є важніші лігатури, як в унціялі (Гардтгавзен, т. II, стр. 236—7).

На 12-тьох палеографічних таблицях є теж цілі сотні сполук і лігатур. Подаємо з них інтересніші, старші, т. є до X стол., як до часу, коли то з грецького письма повстають кириличні знаки. На табл. II, 2 (старого пергаминового унціялу) є лігатури: αυ та ρουϋ з ок. 512 р. до Хр.; ліг. N-N з ок. 400 р. до Хр. На 3 табл. молодшого пергаминового унціялу інтересні лігатури с α: α вписане в C та αυ з 995 р. по Хр. На 4 табл. маюскульного курсиву) лігат.: EΓI з 221 по Хр. На 5 табл. старого мінускулу τω з 888 р., δτω з 895 р. по Хр. На табл. 6 (середущого мінускулу): τα з 953 р. і ατ з 964 та 1027. Багато більше лігатур, поміщених на VII—XII таблицях, належить до пізніших часів.

³⁾ Гардтгавзен, Gr. Palaeographie, т. II, стр. 53—4.

⁴⁾ Ibid., стр. 55.

Деякі з них (головно на буллях) уважалися магічними знаками¹⁾. Надто приходять ще монограми в значінні рукописних скорочень, т. зв. кінцевих нот, „Randnoten“²⁾. Кілька примірів подаємо при кінці праці³⁾ [табл. IV, чч. 16—24].

Особливо за християнських часів розвинулися були монограми Христа вже від часу св. Августина, як відоме Константине *labagum*⁴⁾ [табл. III, ч. 28 та т. VIII, ч. 9], Андрієвський хрест, свастика і інші⁵⁾. На Заході виринули Христові монограми в т. зв. *chrismon'ax*⁶⁾. Про вузловаті та змісваті сплети, виводжені при кінці рукописів, т. зв. монокондилії [таб. IV, ч. 25] вже нераз була мова. Вони вже дадуться завважити в X ст., а їх розцвіт припадає на XII—XIII ст.⁷⁾. Про напрямну в будові монограми і монокондилій була вище згадка. Ми нарочно трохи довше затримаємося на вязі в грецькому

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Ibid., стор. 55 і прим. на стр. 56.

³⁾ Характеристичні приміри на нумізматичні монограми подано на ст. 15/II, табл. 3: *Ἀπολλωνιατῶν* [т. IV, 20], *Πανοριματῶν* [ibid., ч. 21], *Ἀφροδίτης* [табл. IV, ч. 17] і ін. *Ἀχαιῶν* (роз. монета). З примірів на кінцеві ноти подано на стор. 56/II *Γεωργίου* [табл. IV, ч. 18], *Μάρκου* [ib., ч. 23], *Φώτιος, προφήτης* [ib., 19], *Θεοτόκου βοήθει* [ib., ч. 24] і ін. З пізніших гербових знаків дуже інтересний для нас є знак: *Παλαιολόγος* [табл. IV, ч. 22] (Гардт, Gr. Paleographie, т. II, стр. 56).

⁴⁾ Походження цього знаку є проблематичне. Знане воно вже в 2-гій половині II ст. перед Хр. на монетах бактрійського короля, Іпострата, та на срібних монетах понтійського Мітридата. Можливе, що ціс. Константин В., як приклонник культу Мітри, запозичив цей знак для Християн від служби Мітри (Гардтгавзен, т. II, ст. 57, подає за Tischendorf'ом в його Codex-i Sinaiticus).

⁵⁾ Досі думали, що ці Христові монограми повстали за часів Христа або після Хр. Новіші вчені кажуть, що так, як *labagum*, так теж Андрієвський хрест є у Буддистів символом промінного сонця. Рід свастики стрічається вже в китайському письмі, в букві „fang“, в значінні сторін світа (Єнзен, ст. 31, відб. 46). Свастика приходить в індійських пам'ятниках та нахідках археолога Schliemann'a. Цей знак свастики є стрічний і на християнських вишивках Угорської України, гл. Маковській С. К.: „Народн. искусство Подкарпатской Руси“ (Издательство „Пламя“). Т. зв. *сгх апсата* (Hendelkreuz) знаний вже був у старинних Єгиптян, в Азії лучено його з богинею любови, нині ще є знаком Венери (Гардтгавзен, т. II, ст. 57), а в підручниках зоології вживається цього знаку на означення самиць, напр. у комах, насікомих тощо (Покорни, Zoologija, ст. 231, 253 і ін.).

⁶⁾ Гардтгавзен, т. II, ст. 58; *ibid.*, на ст. 57, нотка 1—6 і ст. 58, нотка 1—2, подана література про хрести і монограми Христа. Теж Семкович, Скрипта, ст. 124—5.

⁷⁾ Гардтгавзен, т. II, ст. 50—1, пор. відб. монокондилій на цілій майже ст. 51 відб. 43.

письмі, як матірньому двох слідуючих словянських письм: глаголиці та кирилиці, на яких, як згідно зазначають палеографи, докладно відбиваються усякі графічні зміни форми грецького письма. Щепкін є гадки, що глаголицькі рукописи є грецьким найближчі. В вище названих словянських письмах існує, як побачимо, не лише велика обильність скоротів і вязей, але й є погляд деяких істориків письма, що вже самі ці словянські букви, — і то їх велика кількість, — вважається лігатурами. Вже в 1861 р. др. Рачкі (Franjo Rački) вважав деякі глаголицькі букви лігатурами¹⁾. Цю думку основно розвинув в 1883 р. англійський учений др. Ізаак Тейлор (Taylor), пояснюючи велику кількість глаголицьких букв, як вязь двох грецьких знаків²⁾. Йому притакують інші знавці письма, як византолог Беляєв (1886³⁾, Фр. Міллер⁴⁾, Ягіч і інші, вкінці й славісти-граматики. Цей перший зазначає, що для деяких словянських звуків, неіснуючих в грецькій мові, вживалося грецьких лігатур при творенні словянської азбуки. На це годиться й Ягіч⁵⁾. В згадуваній часто праці, в окремому уступі, п. з. „Сокращения и вязи“⁶⁾ констатує факт „большой склонности глаголической палеографии к употреблению вязей (лигатуръ⁷⁾“, таксамо й для скоротів, так що в пізніших, напр. хорватських, глаголицьких текстах, що слово, то приходить⁸⁾ скорот (сюди зачислює автор і вязи). Скороти не лише існують, але, як каже Ягіч, їх число збільшується із століття в століття⁹⁾, так особливо для часто вживаних слів. Глаголицькі скороти є утворені на грецьких правилах. До цих обох є подібні й кириличні скороти¹⁰⁾. До скоротів, скорочень, зачислює автор теж і лігатури (виходячи головню із становища економії місця¹¹⁾). Ягіч розрізняє лігатури

1) Ягіч, Глаг. Письмо, ст. 73.

2) Ibid., ст. 84.

3) Ягіч, op. cit., ст. 94.

4) Ibid., ст. 98.

5) Ibid.,

6) Ягіч, op. cit., від ст. 215—226.

7) Ibid., ст. 216.

8) Ibid., ст. 215.

9) Ibid., ст. 181.

10) Ягіч, op. cit., ст. 215.

11) Вязь у нього є то скорочення „производимое вязью двухъ, иногда и трехъ буквъ въ одно цѣлое такимъ способомъ, что части рисунковъ общія смежнымъ буквамъ, пишутся сохрещенія ради только одинъ разъ“. Ягіч, op. cit., ст. 181.

лише округлі, болгарські від гранчастих, кантуваті¹⁾ від хорватських, та ділить їх на лігатури залежно від числа букв, з яких вони складаються.

Автор подає численні приміри на дв о-²⁾ (округлі та гранчасті), тр и-³⁾ і чотири-буквові лігатури, так аж до шести-буквових⁴⁾. Вязі — як сказано — чим пізніші часом, тим є частіші. Так на скорописні, чи курсивні лігатури, з видвигненням одної лише букви *ѡ* або *Ѣ*, подає автор аж 30 примірів⁵⁾.

Розглядаючи справу існування скоротів та вязи в кириличному у письмі, бачимо, що вона тут знаходиться неначе обов'язково. Бо коли кирилиця є похідна з грецького, а частинно і глаголицького письма, які не лише в теорії мали великий нахил до творення лігатур, але в практиці радо їх творили, то теж прикметою кириличної азбуки було творити також графічні форми. І дійсно в кирилиці повстають лігатури прямо чи посередньо з грецького письма. Відси існував на Русі зворот: „ставити греческія букви“ (зн. вживати в кирилиці вязі⁶⁾). Поминувши це, що грецька вязь мала дрібніший від словянського орнамент⁷⁾, проф. Щепкін твердить, що вязь у Візантії навіть підчас її розквіту була менш розповсюджена і коротше вживана, чим кирилична вязь на Русі. Він числами дока-

¹⁾ Ягіч, *op. cit.*, ст. 216 (всі приміри на вязь є взяті з таблиць палеограф. Ягіча і Гайтлера).

²⁾ Ягіч, *Глаг. письмо*. На ст. 216 подає приміри вперед на вязі круглої глаголиці [у нас: табл. V, ч. 11—14], а на 217 ст. на угловату [табл. V і VI, прочі чч.]. Приміри на вязі, зложені з 2-ох букв, подає на ст. 217—222; найранше виступає вязь *Л+М* (пряма вязь [табл. V, ч. 13]), *П+О*; *Ж+С*; *М+Ш* і ін. Гл. приміри на двобуквові лігатури у нас табл. V, ч. 12 і 20.

³⁾ На трибуквові глаголицькі лігатури подає автор приміри від ст. 222—24. До рідких глаголицьких округлих лігатур належить *МЛѦ* (ст. 222; № $\frac{141}{7}$ [табл. V, ч. 14]); *ММ* (ст. 223 і знимка $\frac{154}{223}$ [табл. VI, ч. 1]) і цілий ряд інших.

⁴⁾ Від стор. 224 подає автор по кілька примірів на чотири і п'ять лігатурні вязи, як пр. *ВРТА*, ст. 223 [табл. VI, ч. 6], *МЛТВ*, ст. 224 і зним. $\frac{190}{224}$ і ін. На 5-буквову вязь *ГОДТА*, *ПРАВЪ*, ст. 224 і шість буквову *ОДГОВЪ* (з окремим або з діяретичним *Р*) на ст. 224.

⁵⁾ Ягіч, *op. cit.*, ст. 225 (*ibid.*, ритов).

⁶⁾ Е. О. Карській, *Очеркъ славянской кирилловской палеографии*. Изъ лекцій читаннхъ въ Имп. Варшав. Унив. Варшава 1901, ст. 247.

⁷⁾ Щепкін, *Учебникъ палеографии*, ст. 32.

зус, що кирилиця з природи своїх писарських знаків могла більше творити лігатур, чим грецьке письмо або глаголиця¹⁾.

Отже кириличним буквам було дане неначе з „природи“ творити вязі. Що більше, — навіть самі поодинокі кириличні букви, по думці деяких істориків письма та слявістів, уважалися лігатурами²⁾. Подібно, як рукописний орнамент (на початку кирилиці), так і саме письмо і його зміни брали на Русі рідше з византійських, а частіше з південно-словянських узорів *via Rumania*³⁾.

Вязі діляться на старші і молодші, на південно-словянські, румунські, руські північні й поморські та вкінці українські. Щодо техніки, вязі діляться на вязі з т. зв. „дробленням маштів“, та вязі із „штабованням“. Надто розрізняємо, відповідно до матеріалу, на якому повстали, вязі на металі (найстарші), в рукописах, стародруках тощо.

Крім цього можемо поділити загальні вязі з огляду на число букв, з яких вони зложені, на однокерові вязі (так парадоксально назвали ми одиничні букви, що є властиво вяззю⁴⁾), двотри і більше керові⁵⁾.

¹⁾ Щепкін, *op. cit.*, на ст. 33—4 каже, що найдогідніші вязі творили „щоглові“ букви, а таких було у кирилиці на 36 кириличних знаків аж 26, що на основі комбінацій могли дати 650 знаків, варіантів різних букв. А тимчасом в грецькій азбуці на всіх 24 букв таких щоглових букв було лише 12 із загальним числом варіацій 132. Врешті не всі щоглові букви могли творити лігатури чи то з графічних (як прим. $K + \Lambda$), чи мовних причин.

²⁾ Лесклен, *Handbuch*, ст. 3 — 5; *idem*, *Akslav. Grammatik. Einleitung*, ст. XXXI і XXXVI—VII; Вондрак, *Akslav. Grammatik*, ст. 26.

³⁾ Карській, *Кирил. палеографія*, ст. 142—3. Загальний розвій вязі в Югославії припадає на XIV ст., а спорадично перед ним. Вязь югословянську стрічаємо найперше в грамотах, т. з. хризовулах (Карській, ст. 248) болгарських царів і сербських королів, в їх же іменах і титулятурах, а опісля загально. Осередком розвою є Афон. В південній Словянщині є два-три роди стилів: 1) природній (гол. ботанічний), 2) геометричний, без прикрас, 3) мішаний (Щепкін, *Учебникъ палеографіи*, ст. 34). Їх стрічаємо на Русі, геометричні на півночі, ростинні на півдні.

⁴⁾ Букви $\Pi = \Pi + \Gamma$ (Карській, ст. 166), *idem*, ст. 246, Π як вище, $O + Y = \delta$ (порів. *ibidem*, ст. 205 і 246).

⁵⁾ Двобуквові: в Остромировому Євангелію лігатури ѢТ [таб. VIII, 3], $\Pi + \Gamma$, ѢТ , в Тьмуторок. камені S вписане в O, $\text{Л} + \Gamma$, $\text{Р} + \text{В}$ (*ibid.*, ст. 246), рідкі вязі: $\text{а} + \text{у}$, $\text{о} + \text{у}$, $\text{т} + \text{е}$ (Карській, *ibid.*, ст. 247). Щепкін подає напр.: $\text{Л} + \text{Н}$, $\text{Л} + \Gamma$ (ст. 240), $\text{Н} + \Gamma$, $\text{М} + \Gamma$ (ст. 99, рис. XXXIX), вязі букв ІК , ІК (з XV ст.), $\text{w} + \Gamma$ і ін. для ст. XI—XIV; ст. 129, рис. XLII. Дальше часті вязі у числівників $\text{Л} + \text{К}$, навіть $\text{Ѣ} + \text{В}$, $\text{Г} + \text{В}$, $\text{Ѣ} + \text{К}$, $\text{Л} + \text{З}$, $\text{Л} + \Gamma$, і ін. (Щепкін,

Цікавий під цим оглядом є Стихирарь Троїцько-Сергієвської Лаври з 1380 р., у якому три стрічки заголовку становлять три майже безперервні вязі¹⁾, а в ньому навіть вільне поле самого ініціалу є щільно записане скоротами, дарма, що Щепкін вважає ту вязь виїмковою²⁾. Теж ціла Богородична молитва „Достойно єсть“ є одною великою, цілострічковою лігатурою з XVII ст.³⁾, яка горішніми й долішніми кінцями букв неначе нитками повязана в одну замотану цілість. Натомість надписова вязь із Псалтири Троїцько-Сергієвської Лаври з 1430 р. подобає на арабески⁴⁾, а вязані підписи православних владик схожі на грецькі монокондилії⁵⁾ [пор. табл. IV, ч. 25].

Вязі примінювано не лише в рукописах, але також і в стародруках, де одначе були різані, а не набирані⁶⁾. Йдучи за византийським узором, автори та писарі скривали у вязі свої імена та прізвища. Цей звичай перший на Русі вводить Серб — Пахомій⁷⁾.

Отже бачимо, що вязі, поминувши скороти, є вельми улюбленою графічною формою теж у словянському кириличному письмі. У питанні вязі в письмі взагалі, а в кирилиці зокрема, вже із загального характеру письмових знаків виходить, що письмо з економічного і естетичного огляду творить скороти та вязі, і то чим молодше письмо, тим радніше.

(Продовження слідує).

op. cit., ст. 224). **Н+Р, М+Р, W+Н, Г+Р** (Щепкін, ст. 32 [т. VIII, ч. 14]), **В+Д** (ibid., ст. 42) і інші. Три буквові вязі прим: **пр+к і т+к** [таб. VIII, 15] з XII — XIII ст. (Карскій, ст. 246—247), **Д+Т+И** (ст. 247, ibid), чотиробуквові **БЛГВ, Т+Ф+Н+Ъ, П+М+Т+Н** [т. VIII, 21], Карскій, ст. 240 і 248, та північно-руське: **СЕДЗ** (Щепкін, ст. 129), в букв.: **Т+Р+С+Т+Н+І** (Карскій, ст. 248, рис. XLII). Семибуквові: **АНТИФОНЪ** (Карскій, ст. 247) [табл. VIII, 16] та інші.

¹⁾ Карскій, Снимки съ рукописей, ст. 420, скороти і вязі можна тут читати лише при побільшаючому склі.

²⁾ Щепкін, Учебникъ палеографіи, ст. 34.

³⁾ Карскій, Снимки, ст. 447.

⁴⁾ Ibid, ст. 249, ритов. 2 (у нас табл. VIII, ч. 20).

⁵⁾ Гардгавзен, Gr. Palaeographie, т. II, ст. 50.

⁶⁾ Карскій, ст. 249—250.

⁷⁾ Ibid, ст. 254.

Вибрані питання

(А п а л е с т а)

П'ятий Міжнародний Конгрес Византійських Студій у Римі
(20—29 серпня 1936 р.).

Праці цього річного Конгресу в Римі були поділені на п'ять секцій: 1) історичну; 2) фільольогічну; 3) правничу; 4) археологічну та історично-мистецьку і 5) літургічну та музичну.

Разом відбулося около 200 докладів та рефератів при участі 250 учених з цілого майже культурного наукового світу.

Неможливим було би вичислювати всі реферати, тим більше, що багато рефератів мало чисто спеціальне значіння. Тому зупинимось тільки на тих рефератах, які порушували чи то певні загально-суттєві питання, чи теж відносилися до певних нових відкриттів на полі византологічних питань. Брак такого поділу давався відчутти підчас самих рефератів, що внаслідок цього часто суперечили з собою.

Коротеньку характеристику рефератів подаємо на основі нашої класифікації на теми загальні і на нові відкриття.

1. Реферати загальні.

В рефераті „Византійські мініатури й західне мистецтво“ — обговорив Біванк вплив на византійські мініатури західного способу малювання у двох плянах (париський Псалтир, Григорій з Назіанзу та Біблія корол. Христини в Ватиканській Бібліотеці).

Грегаруар освітлив ролю Павліціанів в історії релігійних течій Византії і Западу. Він остро відкидає гіпотези Вірменина Тер Мкртшяна про неавтентичність творів Петра Сицилійського. Павліціяни (від яких пішла також єресь Альбігензів) не були іконоклястами.

Гуєр порушив дуже важне питання відношення старохристиянського і вчасно-византійського мистецтва до римського мистецтва. Розвій та назрівання цих форм мали характер органічності та континуальності.

В. Залозецький у рефераті: „Про відношення церкви св. Сергія і Вакха до церкви св. Віталія“ обговорив відношення вчасно-византійського мистецтва до равенського і підкреслив диференціацію одного й другого на основі т. з. пізноантичних проблемів.

Галєцкі в рефераті „Про папство і Візантію учасі великої схизми“ підніс унійні труднощі, які лежали не тільки по боці Візантійців, але й на Заході (суперництво трьох пап — схизма).

Матю подав перегляд італійських впливів на мистецтво доби Палєологів (головно під пануванням італійських родів у Греції).

Мавродінов заналізував розвій хрестообразної церкви в византійській архітектурі (точкою виходу були чотири церкви V ст. в Алядія Яіля, Атік-Мустафа Джамі в Константинополі, Сулідіє Джамі в Сальоніках та первісна катедрa в Етсиміядзіні в Вірменії).

Швайнфурт подав огляд т. з. грецької маніри та італьовизантійської школи, притім за слабо підкреслював певні метаморфози византійського мистецтва на італійській почві.

Дельгер у довгім цікавім рефераті представив вплив Риму на розвій політичної думки Візантійців. Візантійці уважають себе безпосередніми наслідниками Римлян. Візантійські цісарі зазначають символічними актами, як напр. формою латинських грамот, латинськими написями на монетах, їх пересвідчення о континуальности римської державности. В IX ст. з розмислом титулюються вони цісарями Риму, щоби відперти западні претенсії до римського цісарства. Велику ролю грав тут сфалшований документ даровизни Константина В., який служив за правний доказ перелиття церковної влади на наслідника Апостола Петра для Заходу, але був аргументом Візантійців, що Константин переляв цілу цісарську владу з Риму на Константинопіль, а з нею також привилеї римської Церкви.

Маттіє порушив дуже важне питання византійських впливів на старохристиянські мозаїки Риму та Равенни. Він розрізняє мозаїки, які стояли під впливом Візантії (колишні мозаїки св. Павла, св. Петра, мозаїка абсиди лятеранської) і іңші, які є представниками римських місцевих впливів (каплиця Йоана Євангелиста в лятеранській баптистерії, абсида костела Козми та Даміяна).

Важні причинки до історії григоріянського і византійського співу подав Куклін.

2. Нові відкриття.

Про нові відкриття скельної монашої архітектури на Сицилії реферував Анєльльо і Лєояконо. В многих калябрійських та сицилійських церквах проявляються впливи византійських хрестообразних церков. У вчасних заложеннях, які повстали в добі перед іконоклязмом, єще нема острого поділу на Схід і Захід (напр. церква Сан Сальваторе а Рометта мессінезе, баптистерія у Сан Северіна). Пізніші церкви (X—XII ст.) стоять під византійським впливом (катедра в Тропеа) або творять певну льокальну відміну (Сан Марко ді Россано Калябро, Сан Піетро д'Отранто і Каттоліка ді Стільо). Отже всі церкви, які повстали в Сицилії за норманського панування, є впливом синтези ви-

зантійських впливів та льокальних італіо-романських традицій. Велику роль відіграли в тім історичнім процесі мистецькі пам'ятки Василіян.

Іконографічний мотив „Христа милосердного“ був темою реферату Котти. Цей мотив, що так часто виступає у західньому (італійському) мистецтві, автор зачисляє до византійського мистецтва.

Евангелідес реферував про нововідкриті фрески церкви Теотокос у Солуні, які він відніс до XI ст.

Найновіші розсліди розкопок у Філіппі з р. 1932—1936 подав Лемерль. На основі тих розкопок можна віднести — одну з базилік до IV—V ст., — другу, покриту копулою і бочковим склепінням, до юстиніанської доби.

Про нові висліди дослідів над церквою св. Софії у Константинополі реферували Мамбурі і Вітморе. Мамбурі подав нові топографічні дані, Вітморе освітлив питання нововідкритих мозаїк нартекса. Його стилістичні і часові опрєдєлення викликають певні сумніви.

Окунєв займався новими креаціями сербських малярів XIII—XIV ст., Орляндос новими розслідами над византійськими пам'ятниками околиць Арти, Пападімітрію византійською старовиною на Корфу, Шацман (реферат не виголошений, тільки опублікований у звіті) нововідкритими фресками в мошеї Одаляр Камії у Константинополі. Ці фрески, які походять з VII, X та XI ст., мають велике значіння для історії византійського малярства в середньвічній добі. Деякі з них нагадують фрески з Санта Марія Антіква в Римі.

Нові результати археологічних дослідів німецького інституту у Константинополі подав Шнайдер. Тут розходиться о атріум церкви св. Софії. Показується, що під юстиніанським атріумом показалося атріум Теодозія II з прегарним портиком.

Три і пятикопулові заложення на Кипрі обговорив Сотірію.

Про орієнтальні та византійські реліквіярі, що находяться у Римі, реферував Фольбах.

Вайганд передатував кивотні колумни у церкві св. Марка в Венеції, які, на його думку, повстали в середньвічній добі.

Свенціцький подав тематично-історичну аналізу композиції останнього суду у східніх Словян.

Перед очима учасників пересунувся пребагатий матеріал, ілюстрований здебільша світлинами. Часті дискусії оживлювали поодинокі реферати і освітлювали теми з різних сторін. Не менш інструктивними були наукові прогульки, уладжені Конгресом в околиці Риму (Р. Спеко, Остія), до Неаполю і околиці, до Калябрії, Апулії, Сицилії та Равенни. Багаті виставки византійських рукописів та мистецького промислу, уладжені заходами Ватиканської Бібліотеки в Римі, уможливили огляд архитворів византійського мистецтва.

Д-р Володимир Залозецький.

Шестий Унійний Конгрес на Велеграді.

VI Унійний Конгрес на Велеграді відбувся цього року під особливим знаменем 1050 ліття від смерти св. Методія, витиснутим на усіх уніоністичних нарадах.

Сам Конгрес попередив Зїзд словянських студентів Богословія в днях 14—15 липня. На Зїзді від Високопреосв. Митрополита й Студентів Б. Академії передав привіт о. Др. Йосиф Сліпий.

Сам Уніоністичний Конгрес почався 15. VII. святочним, традиційним походом з Кирило-методієвської молитовниці до катедри, де відправив молебен Еп. Ставіль. Після цього в репрезентативній салі „Словянській“ відкрито Конгрес, на якому предсїдав сімдесятьлітній Високопр. Архиеп. Оломунця Др. Леопольд Пречан. До почесної президії між іншими увійшли: Преосв. Еп. Н. Чарнецький, Еп. Куртєв із Софії, Еп. Пшездецькі з Підляша, Еп. Томажїч з Марбурга, Еп. Янтавш з Тарнави, Еп. Кметко з Нітри й інші.

До Дирекції покликано ОО. Професорів: Вайса з Праги, Горділля з Риму, Грївеца з Любляни та Др. Й. Сліпого.

Від незєдинених з Америки був Еп. Леонтій Туркевич із Шикага, що заступав свого Митр. Теофіля.

Державну владу репрезентував о. міністер Шрамек, заявляючи, що чеська влада прийняла у цьому ювілейному році протекторат над Конгресом.

Початок Конгресу пройшов на складанні привітів, між якими від Українців промовляв Еп. Н. Чарнецький.

Слідуючого дня (16. VII.), по Архиєрейській Службі Божій, відправлений Еп. Чарнецьким і Еп. Кирилом Куртєвом, при якій співучастували між іншим о. Др. Й. Сліпий й о. Кашпар із Закарпаття — почався дальший хід Конгресу.

Першим забрав голос о. Др. Й. Сліпий, передаючи привіт від ВПреосв. Митрополита Андрея, який Конгрес прийняв серед бурливих овацій. Рівночасно о. Др. Сліпий передав привіт від Б. Академії та Б. Н. Товариства у Львові.

Першим був реферат о. пралата проф. Грївеца: „Про джерела богословія св. Кирила й Методія та інші твори східньої традиції“.

Др. Теофіль Спачіль говорив про св. Методія і культ Преч. Д. Марії.

О. Проф. Горділльо говорив на тему: „Римська теологія у часах Кирила й Методія“.

О. Проф. Саявіль, представник Пропаганди у Римі, на тему: „Наука св. Кирила й Методія про походження Св. Духа“.

О. Др. Т. Курент: „Наука св. Кирила й Методія про примат Папи“.

Др. Вірер виголосив виклад: „Подруже право у Східній Церкві й цивільні закони в словянських державах“.

Третього дня (17. VII.) Конгрес почався знову Арх. Службою Божою, відправленою Еп. Н. Чарнецьким.

Засідання відкрив Архієп. Пречан. З черги слідував доклад о. А. Раеса про форму літургії синодальну і галицьку.

Реферат о. Др. А. Іщака про: „Видання церковнословянських літургічних книг византійсько-словянського обряду“ відчитав о. Др. Сліпий.

О. Проф. І. Вашіц докладав про: „Культ Кирила й Методія на Моравії“.

О. Др. Йосиф Сліпий про: „Культ св. Кирила й Методія на Україні“.

О. М. Нехай про „Культ Кирила й Методія у Польщі“.

О. Руе де Журнеля про: „Старання о. Пірлінга в Римі в справі канонізації Кирила й Методія“.

О. Спачіль і о. Гривець в окремій салі перевели догматичну дискусію на тему „Члени Церкви“.

В суботу (18. XII.) по Арх. Сл. Божій, відправленій Еп. Діонісієм Няралі, почався дальший хід Конгресу.

О. Проф. Цінек докладав про: „Вплив Кирило-методіївської традиції в поїосифінських часах“.

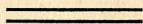
Відчит о. др. Фр. Дворніка про: „Умовини в византійській державі в Кирило-методіївських часах“ відчитав о. Матоха.

О. Др. Р. Рогошіч про: „Впровадження Літургії в церковнословянській мові в Югославії і Болгарії“.

О. Проф. Нехай відчитав реферат др. С. Вілінського про: „Культ Кирила й Методія в Росії“.

Поза програмою говорив о. Буржуа про відносини в Естонії, а о. Лейка про школу апостоляту, а про справу „Велеградської Академії“ реферував її секретар о. Матоха. Конгрес закінчено Академією для народу.

Черговий Конгрес відбудеться в 1939 р. з нагоди 500-ліття Фльорентійського Собору.

Огляди й оцінки (*Conspectus et recensiones*)

Gregor Nüdling, Ludwig Feuerbachs Religionsphilosophie. „Die Auflösung der Theologie in Anthropologie“. Verlag Ferdinand Schöningh. Paderborn 1936. Стр. VIII + 216. 8°.

Думки Фюєрбаха, висловлені головню у творах: „Суть Христіянізму“ (1841), „Суть релігії“ (1845) і „Теогонія“ (1857), мали такий могутий, майже елементарний вплив на сучасників, як сьогодні стихія комунізму. Вони заломили тодішню всевладну ідеалістичну німецьку філософію, отворили дорогу емпіризмові, витворили новий світогляд і сягнули своїм впливом у сьогоднішнє життя. Фюєрбах виступив рішуче й беззастережно проти релігії, проти богословії взагалі, а проти християнської зокрема. Зруйнував ідеалістичну філософію, головню свого вчителя Гегеля, а також все те, що вязалося з богословією. Він, колишній богослов, що зірвав з богословією, а опісля з християнізмом тому тільки, що вони не вмщалися у схему його понять, в своїй філософії виходить від Бога, релігії й богословії. Ціла його філософія це властиво філософія релігії, яка заперечує категорично християнського трансцендентного Бога, релігію, богословію й ідею. На місце Бога ставить він чоловіка, приписує йому всі божі прикмети, а також усе те, що ідеалісти приписували абсолютній ідеї, а на місце релігії, богословії й філософії видвигає антропологию. Це основне перевернення усіх дотеперішніх понять зискало йому приклонників і славу філософа. Але не на довго, бо по його смерті 1872 р. навіть сучасники забули дуже скоро й його твори, а то й імя. Лишився тільки стихійний, засадничо-безбожницький, протирелігійний та протихристиянський дух Фюєрбаха, який свідомо або несвідомо ділає аж до сьогодні. Він проявляється у філософії, мистецтві, а навіть увійшов до життя вищих і низових шарів суспільства. Думки Фюєрбаха стали головною основою комуністичного безбожницького світогляду, а Карло Маркс вважав його своїм духовим провідником. Тактику Фюєрбаха у практиці перевели до подробиць большевики, тільки в радикальніший спосіб. Дух Фюєрбаха виплодив сучасне ляїстичне безбожництво, яке хоч не всюди вже ясно скристалізоване, то існує у тьмаві й неопределеній формі. Нинішній німецький нео-поганізм має теж за основу думки Фюєрбаха.

Ізза цих причин, що ідеї Фюєрбаха почали відживати у сучасних суспільствах, книжку Нідлінга треба щиро привитати. Вона запізнає нас з творчістю Фюєрбаха й дає змогу слідити розвій його думок від молодости аж до кінця.

Темою книжки є основна думка Фюєрбаха: „Бог у релігійній свідомості це ідеалізований чоловік і природа—нема дуалізму з Бога і чоловіка, але є абсолютне одно: чоловік. — Бог — філософія й релігія це антропольогія“. Довкруги тієї думки представив автор спосіб думання, доказування, методу, теорію пізнання, а також змінливість і загальне наставлення Фюєрбаха, оцінюючи всю його філософічну творчість, як перероблення богослов'я на антропольогію. Щоби представити як найдокладніше й безсторонно його погляди, пересуває перед очима читача розвоєний шлях думок Фюєрбаха, і таким способом відкриває його характер і правдиве обличчя на основі його власних висловів у його таки творах. Книжка автора, це самі вислови Фюєрбаха, і то що найядерніші, які дуже яскраво виявляють його дух та спосіб розумування. Автор навіть не аналізує теорії релігії Фюєрбаха, хоча вона є ядром усієї його творчости; не критикує його безоглядної боротьби проти Бога і християнізму. Свої завваги й рефлексії подає тільки там, де воно найконечніше, і то у формі здогаду або запиту.

Цей спосіб трактування може й є одним з найвідповідніших, щоб збагнути діяльність Фюєрбаха, бо він порушив так багато питань, перейшов шлях від богослова до безкомпромісового атеїста, від ідеаліста до матеріаліста, уживав діалектичної методи й основних принципів Гегеля, а був властиво щодо теорії пізнання сензуалістом і свого роду волюнтаристом і так перевернув усе, що вповні вистарчаючою критикою усієї його творчости є саме об'єктивне й безсторонне представлення його думок, висновків і доказів.

Нідлінг починає малувати змінливий і різнородний життєвий фільм Фюєрбаха від самої молодости. Виходить від Фюєрбаха богослова, що покинув богослов'ю, але в ній одинокій найшов головний мотив до своїх творів і вона лишила на нім п'ятно, якого не міг визбутися до смерті. Фюєрбах перекидається на філософічну ділянку, але розправляє лише про релігію, християнство, Бога й богослов'ю з її догмами, на те тільки, щоби все знищити до тла.

Автор хоче предсавити як найдокладніше й повно цю працю та змагання Фюєрбаха, і треба признати, що це йому вдалося. Він виловив у його творах всі головні черти й видигнув багато характеристичних цих, які взяті разом, дають досить одноцілий й повний автопортрет Фюєрбаха моніста-гегеліянця, діалектичного панльогіста, ділетантського природника, сензуаліста, філософа сатирика, що без обиняків змінює зміст понять, відкидає з кпинами всі християнські догми про Бога, душу, безсмертність, відкуплення і т.п., плаче з похиленим смолоскипом над гробом богослов'я і беззастанно хвалиться, що зробив велике діло — поклав підвалини під майбутню атеїстичну релігію. Досить ядроно зарисовує автор непослідовність Фюєрбаха в логіці, змінчивість у поглядах і реакційність проти релігії й філософії. У світлі творів Фюєрбаха виринає його виключно деструктивний характер, що тільки нищить, а нічого не будує, грається діалектикою, а нічого не основує на звязлому льогічному думанні або на фактах. Всі його твердження й висновки це радше пророцтва, постуляти, апелі, завіщання, і щоби їх прийняти, треба бути ентузіастом і фанатиком. Без одушевлення, чуттєвого наставлення, ентузіазму й екстази нема філософії (ст. 75).

Філософічно-науковий шлях Фюєрбаха вічно заломлювався. Нідлінг іде слід-вслід за цим шляхом, цитуючи обильно з його творів. Від 1825 до 1839 р. був Фюєрбах гегеліянцем-діалектичним панльогістом. Він приймав, що розум є основою, а поняття суттю річей. Автор розглядає його дисертацію „De ratione una universalis infinita“ і виказує, що Фюєрбах був більшим гегеліянцем, як сам Гегель, а рівночасно вже й тоді був противником Гегеля. Поширюючи енсаркою чистого льогосу на всі річі, Фюєрбах звів все до одного принципу, заперечив дуалізм — різницю між Богом і чоловіком, а богословів назвав атеїстами. Від 1839 р. почав явну боротьбу проти Гегеле-

вого ідеалізму — раціоналістичної богословії і проти богословії взагалі. Автор слідить хід тієї боротьби та представляє перехід Фюрбаха з ідеалізму до антропологізму, натуралізму, позитивного атеїзму. Спинюється коротко на його сенсуалістичній теорії пізнання й на методі, яку сам Фюрбах назвав психо-аналітичною і стверджує, що Фюрбах не називав багато річей по імені. Коли хвалиться — і то багато разів, що він не такий, як другі філософи, які висилуються, щобі щось сказати, „я, як говорю, потребую до думання змислів, очей, основу мою думки на матеріалах“, то одначе про релігію не говорить з релігійного матеріалу, але зо своєї думки (ст. 144). Метода його радше апіористична, як емпірична, бо основується на метафізичних пересудах і вже вперед назначеному антропологічно-діалектичному пониманні історії, а тим самим вона не об'єктивна але суб'єктивна, не психо-аналітична, але спекулятивно-філософична (ст. 156). Філософія релігії Фюрбаха не спирається на критичних матеріалах, ані навіть не на сенсуалістичній теорії пізнання але на антропологічній метафізиці. Порівнюючи Фюрбаха з Гегелем виказує їх різниці і схожости. Хоч Фюрбах поборював Гегеля, одначе перейнявся його теорією, уживав його діалектичного способу доказування і засвоїв собі його принципи неограниченого розвою, абсолютної єдноти всього й т. і. Ці принципи збиває автор короткими заввагами й запитами: чи чоловік є вдійсності мірилом всього, чи апотеозу чоловіка можна ставити як абсолютну ціль історичного розвою, чи богословське і стисло наукове думання мусять випливати одне з другого, чи може вони незалежні й ідуть рівнорядно тепер і давніше в історії, чи богословський світогляд є ограниченим ступенем людської думки чи може суттєвим виявом людської природи, важним на всі часи? Збиває теж односторонню конструкцію історії Фюрбаха, бо Фюрбах взяв тільки одну сторінку людського розвою, звязав його в новіших часах із Спінозою, Шелінгом, Гегелем, із собою. Нідлінг згадує теж про афористичний стиль Фюрбаха і про його непряме поборювання богословія.

Автор признає Фюрбахови дещо доброго, й навіть хоче „добре“ дотримувати там, де його нема, бо признає йому заслугу переломання ідеалізму та спрямування науки на поле досліду. Каже, що він дав суттєві й вічно-важні елементи до пізнання людини, був геніальним винахідником, бо віднайшов чоловіка у відношенні до других людей. Порівнює його з Сократом, бо він виходить від людини, щоб студіювати людину. Признає йому знання св. Письма, Отців, богословія, історії релігій всіх поганських культурних народів, а також і примітивних. Одначе Фюрбах не досліджував людини, але у своєму антропологізмі поставив її на місці абсолютного розуму в ідеалізмі і підшукував тільки всі можливі способи, щоб приписати їй божі прикмети. Дуже добре робить автор, коли згадує про знання Фюрбаха св. Письма й Отців, зазначає, що він змінював тексти як магій і з св. Йоана Богослова зробив антрополога. Але також треба було сказати про вартість свідочств з релігій культурних народів і зо звідомлень подорожників про життя примітивних племен, бо ж це позитивний доказовий матеріал Фюрбаха.

Книжка Нідлінга є дисертаційною працею, прийнятою у 1934 р. на філософичному відділі університету в Гісен. Вона вийшла як VII том „Дослідів-причинків до новішої філософії й її історії“, видаваних проф. Ганс Мейєром (Meuer). Ділиться на дві частини: 1) Шлях Фюрбаха від богословія до антропології, 2) Переміна богословія в антропологію. У цій другій частині другий відділ містить у собі три реферати або радше три оцінки найголовніших творів Фюрбаха: „Суть Християнізму“, „Суть релігії“ й „Теогонія“ (ст. 160—197). Третій відділ (ст. 198—213) це рекапітуляція попереднього.

Автор дуже багато разів повторює те саме, але за це відтворює образ Фюрбаха і представляє його філософичну діяльність живо, докладно й повно. *о. Др. Степан Сампара.*

Florentino Alcanir, S. J., De autographo tractatus inediti card. Joannis de Lugo „De anima“. Biblioteca de „Estudios Eclesiasticos“. Serie de opusculos 3. Madrid 1936. Стр. 183. 8°.

Багато з творів кард. Люго ще до нині не опубліковано; деякі з них уже й затратилися. З невиданих творів у ділянці схолястичної філософії слід згадати: філософію, діалектику, логіку, фізику, метафізичні диспути та „De anima“. Автограф цього останнього твору знаходиться в архіві Григоріянського університету під ч. 1417.

Автор старається зарадити цій недостатці, і хоч самого твору до тепер не видано, він подає його зміст.

На вступі говорить коротко про життя кард. де Люго, про його твори, дальше про автентичність, час, місце та ціль написання твору „De anima“.

В першій частині поданий сам зміст твору, з багатьома цитатами та з особливим підкресненням цих думок, в яких де Люго різниться від інших схолястичних авторів. Зміст є так вичерпуючий, що дозволяє скоро зорієнтуватися у всіх поглядах кард. де Люго та заступити сам твір, доки цей не побачить денного світла.

Як з цього змісту випливає, трактат „De anima“ — це підручник психології, що ним користувався де Люго при викладах цього ж предмету в Ісусівських колегіях у Валлядолід та Римі.

Сам уклад матеріалу та метода викладу в нічому не відбігає від прийнятих форм у схолястичній філософії. Розвиває думки Аристотеля та св. Томи, хоч у багатьох місцях відбігає від цих авторитетів, у чому безумовно проявляється велика самостійність та індивідуальність кард. де Люго.

Всі психологічні питання старається вирішити при допомозі розумвання, не беручи під увагу досвідних рацій. В цьому лишається де Люго дитиною свого часу. Метода викладу наскрізь аналітична. Виходить із загального поняття душі, а щойно при кінці трактату говорить про різні її прояви, ділання, сили, снаги і т. п. Сьогодні навіть у трактатах раціональної психології цю методу залишено. Душа це мета психологічних розважань, до якої доходимо при допомозі синтези. В теперішній психології дорога викладу йде від психічних виявів до їх внутрішнього принципу, душі. Де Люго йде від душі до її ділань. І тут також, як вже згадано, де Люго — це дитина свого часу.

Цілий твір ділить де Люго на дев'ять диспутацій: 1) *Le essentia animae in communi*, 2) *De potentiis animae in communi*, 3) *De speciebus impressis*, 4) *De anima vegetativa*, 5) *De anima sensitiva*, 6) *De anima rationali*, 7) *De intellectu*, 8) *De voluntate*, 9) *De habitibus*.

З деяких його тез слід згадати, що при доказах безсмертності душі переходить границі філософії та наводить докази зо Св. Письма, Отців Церкви й Соборів.

Вкінці наводить також розумові рації, та дуже побіжно, хоч — противно як Скот — є цієї думки, що ці розумові докази „*sunt vere probantia*“, хоч „*non est tam facile huius modi rationes invenire et earum vim perpendere*“ (pag. 71).

Для приміру наведемо кілька його доказів на безсмертність: „*Primum sumitur ex exstasi, sive naturali sive supernaturali. In eo animam abalienatam ab omni sensu apparet posse operari independentem a corpore; ergo si operari, cur non esse?*“

„*Aliud petitur ex eo, quod lumine naturali docemur non posse detrahi mortuis citra gravem culpam ergo aliquid illorum remanet.*“

„*Tertium ex resurrectione mortuorum divinitus facta, quorum animae a corpore separatae, non fuerunt extinctae, sed ad diversa loca deductae.*“

„*Quartum ex apparitione multarum animarum; quod cum innumeris testimoniis comprobetur, non sine magna imprudentia possumus repellere.*“ (pag. 71).

Вже з цих кількох доказів бачимо, що раціональні рації на безсмертність душі було важко знайти й тому саме така їх різnorodність, що є нічим іншим, як тільки виявом шукання нових доріг, щоб розумово доказати правду про безсмертність душі. Незвичайно цікавим є четвертий доказ, опертий на фактах появ різних душ, в якому міститься також переконання де Люго, що душі померших можуть появлятися, ба навіть з'являються.

В питанні про походження душі відкидає генераціонізм, а приймає Бога, як безпосереднього Творця душі.

В питанні про час сотворення душі заступає гадку: „Anima rationalis non infunditur donec in utero matris corpus organizatur et habet ceteras dispositiones ad eam recipiendam. Animatur autem foetus primum anima vegetativa, postea sensitiva et ultimo loco rationali; quae in masculis circa diem 40, in feminis vero circa 80 produci creditur“ (pag. 72).

В другій частині swojego твору займається Алсаніг навітленням впливу кард. де Люго на філософію в пізніших часах. Наводить у цій частині цілий ряд філософів та теологів, що стояли під впливом творів кард. де Люго.

Цим також причинився автор до піднесення заслуг, які має кард. де Люго в ділянці християнської філософії та теології. Побажати б тільки, щоби ці до тепер неопубліковані твори кард. де Люго як найскоріше побачили денне світло.

о. Др. Іван Гриньох.

1. **La Continuité Pontificale.** Conférences prononcées à l'Institut Pie XI (sixième session). Bonne Presse. Paris 1935. Стр. 283. 8°.

2. **Les Exercices Spirituels.** Textes pontificaux annotés par *Albert Valensin S. J.* Coll. „Cathedra Petri“. Desclée de Brouwer. Paris 1935. Стр. XIII + 194. 8°.

1. Від 1929 р. існує у Парижі Інститут Пія XI із завданням поширювати й зглиблювати директиви, що в якийнебудь спосіб (через енцикліки, промови, публичні акти) виходять від Св. Отця й Ап. Столиці. В тій цілі Інститут улаштовує кожного року кілька серій викладів, кожна серія на означену тему. Книжка, що її реферуємо, містить конференції з 3-ої серії 6-ої сесії (з 1935 р.). Предметом конференцій була „тяглість Папів“, себто постійність, незмінність науки й відношення Христових Намісників до різних справ.

Перша конференція висвінює саму проблему тягlosti Папів з поглядом історичного, правного й теологічного. Цю тяглість не треба розуміти механічно, в значінні уніформізму, але як органічну постійність, подібно як душа постійно одна ділає через зложеність організму тіла. Наступні чотири конференції висвітлюють головню відношення чотирьох останніх Папів до деяких проблем і вказують на однаковий напрям їх розв'язок в кожного з них. І так є мова про діло Папів відносно 1) соціальних справ, 2) відносно міжнародних справ, 3) Папи й політика й 4) апостольська діяльність Папів є незмінна в а) ділянці місійній, б) унійній, в) католицькій акції.

Ці студії, хоча не строго наукові, бо призначені для ширшої аудиторії, всеж таки стоять на дуже високому рівні. І може якраз тому, що автори (є їх 5; кожна конференція з-під пера іншого автора) підійшли до цих проблем більш життєво, актуально, сторінки ці читається з запертим віддихом, в безупиннім напруженні й з сильним заінтересуванням. Впрост не хочеться

відложити книжки, заки не дочитається до кінця. Може б і ніхто не сподівався, що такі проблеми можуть бути поставлені й вияснювані в такий спосіб, що захоплюють і поривають. Книжку відкладається із сильним переконанням, що розв'язка й вияснення можуть бути лише такі як дані, а не інші.

Може було би вказаним навести з книжки кілька цитатів, щоби вказати на зразок стилю й спосіб переведення ідеї, але тут натрапляємо на цю трудність, що не знати що вибрати. Одна гадка краща за другу, так що довелося би хиба цілу книжку перекласти.

Для нас має особлившу вартість ця частина останньої конференції, що в ній бесіда про змагання Папів до зєдинення Церков. Вичислені тут усі спроби Хр. Намісників у цьому напрямі, а й при тїм не поминено цієї ролі, яку в цьому ділі мали й деякі визначні співробітники Папів. Тимто цей розділ не був би повний, якщо автор не згадав би імені нашого Високопреосв. Митрополита Андрея, що автор не забув зробити, зазначаючи, що саме нашому Митрополитові поручив Св. Отець організацію народжуючоїся Церкви в Росії.

2. На Заході, зокрема у Франції, є дуже поширені видання документів чи актів Римських Папів. Такі видання є редаговані на основі різних критеріїв. Досі звичайно були видавані папські документи за хронологічним порядком. А оце появилася колекція, яка в серії книжок подасть документи, що відносяться до одного предмету, як Евхаристія, Подружжя і ін. В цій колекції видала знана католицька накладня Desclée, (яка саме веде це видавництво) вгорі подану книжку, що містить документи останніх чотирьох Папів відносно духовних вправ. Ця збірка незвичайно інтересна й повчаюча, бо вказує становище Церкви до замкнених реколекцій і дає дуже багато джерельного матеріалу тим ціннішого, що спертого на словах Папів.

На основі поміщених у книжці 8-ох документів Папів можемо собі виробити автентичний погляд на вартість, спосіб відбування й відношення до інших аскетичних практик духовних вправ. Всі документи подані в латинським оригіналі, а документи видані теперішнім Папою й у французьким перекладі. Дуже корисні й цінні є коментарі, що їх о. Valensin долучує в нотках. Повні чару й глибокої аналізи є теж три короткі розправи про відношення, реколекцій до 1) христ. аскези, 2) до літургії та 3) духовні вправи й теологія молитви. На кінці додані показники імен і річей.

Вкінці слід зазначити (для нас воно особливо важне), що в двох документах Св. Отця Пія XI є згадка про Східню Церкву. В апостольській конституції „*Summogum Pontificum*“ з 25. VII. 1922 каже Св. Отець, що „*ex utroque ritu flagrantissimis studiis votisque satisfactis*“ проголошує св. Ігнатія Льюйолю Патроном Духовних Вправ. Знову в енцикліці „*Mens Nostra*“ з 20. XII. 1929 похваляє Св. Отець і поручає духовні вправи єпископів зібраних разом із своїм Митрополитом або Патріярхом. Ось слова Папи: „*Neque minore commendat one ornandos censemus Episcopos illos sive Orientalis sive Occidentalis Ecclesiae, quos una cum proprio Metropolita vel Patriarcha, nonnunquam in pium secessum, eorumdem muneribus atque officiis accomodatam, convenisse novimus*“.

о. Др. Богдан Липський.

1. *Pius Ciprotti, De consummatione delictorum attento eorum elemento obiectivo in iure canonico. Pars I. Pontificium Institutum Utriusque Iuris. Romae 1936. Стр. 100. 8°.*

2. *Dr. Willibald Plöchl, Das kirchliche Zehentwesen in Niederrösterreich. Ein Beitrag zur mittelalterlichen kirchlichen Rechtsgeschichte und zur Geschichte Österreichs. Wien 1935. Стр. 141. 8°.*

1. Автор розглядає звершення проступків у канонічному праві з огляду на їх об'єктивний елемент.

В першій частині своєї праці обговорює проступки, определіні кан. 2314—2349 і 2356—2359 кодексу права канонічного, отже проступки проти віри та єдності Церкви, проти релігії, церковної влади та церковних осіб і річей та добрих обичаїв. Література щодо проступків, для яких в канонах кодексу є непередвиджені цензури *laetae sententiae*, є досить слаба, як зазначає сам автор. Тому тим ціннішою являється праця автора, що зясовує об'єктивні елементи в горі поданих проступків. Ясність викладу, підбір висловів і определень проступків та їх різних відмін, багата бібліографія так на початку, як і при кінці праці, і то давніх і новіших (по появі кодексу) авторів, а крім цього бібліографія до кожного роду проступку (подана в нотці під текстом даного розділу) та обильний науковий апарат в нотках під текстом — це все робить працю вельми цінною. Тяжко тільки погодитися з товмаченням автора кан. 2319, § 1, 1° код. пр. кан., в якому мова про проступок проти віри при закрючуванні супружжя „*coram ministro acatholico contra praescriptum can. 1063, § 1*“, а іменно, що під тим терміном „*coram ministro acatholico*“ слід розуміти не лише служителя культу християн-єретиків та незєдинених, але також служителя поганського культу, та що в кан. 1063, § 1 мова „*de ministro acatholico in genere*“, значить про кожного акаатолицького служителя культу, не дивлячись на те, чи він є християнським чи поганським служителем (пор. ст. 29, н. 3).

Про перепону мішаного віроісповідання (*imp. mixtae religionis*) та звязані з нею правні питання говориться в кан. 1060—1064 кодексу права канонічного. Та перепона може заходити тільки між охрещеними особами, з яких одна належить до католицької Церкви, а друга до єретицької секти чи до віроісповідання незєдинених християн. Канон 1063, § 1 забороняє женихам, що закрючують супружжя, по одержанню диспензи від цієї перепони, складати чи відновляти заяву згоди перед акаатолицьким служителем культу перед чи по вінчанні, довершеном в католицькій Церкві. Так текст кан. 1063, § 1, як попередніх канонів 1060—1062, з якими кан. 1063, § 1 під оглядом правної матерії тісно вяжеться, нічим не вказують, що під терміном „*minister acatholicus*“ слід розуміти також служителя поганського культу; навпаки і правна матерія, зясована в тісно з собою звязаних канонах 1060—1063, і особи, що про них мова в канонах, промовляють радше за тим, щоб під терміном „*minister acatholicus*“ розуміти лише служителя християнського, але акаатолицького культу. А що проступок та звязана з ним кара, определіні кан. 2319, § 1, 1°, опираються на приписи кан. 1063, § 1, годі термін „*minister acatholicus*“ поширювати і на служителя поганського культу, бо „*leges, quae poenam statuunt... strictae subsunt interpretationi*“ (кан. 19 к. пр. к.). Впрочім в практиці ледви чи може трапитися такий случай, щоби женихи, з яких одно є католиком, а друге акаатоликом, закрючали супружжя перед служителем поганського культу.

Тільки через недогляд вкралася у працю така похибка, як на 12 ст. Там у вступних заввагах про проступки вказується на проступок, определіний кан. 2320, як на „*delictum materiale*“, значить такий, що для свого звершення вимагає висліду проступ-

ного ділання. Знова на 33 ст. при обговоренню того ж проступку, т. є. зневаження Пресв. Евхаристії, опреділює його автор слушно, як „*delictum formale*“, при якому вистарчає саме людське ділання без огляду на вислід того ж ділання.

2. Автор зясовує історичний розвій десятинного права в Долішній Австрії в часі від X—XIV ст. включно. Наоснові друкованих та рукописних джерел у цій матерії, добутих з архівів, монастирів, єпископств, передусім пассавського, регестів австрійських маркграфів та князів та документів, виданих в різних збірниках (*Monumenta Boica*, *Monumenta Germaniae historica*, *Germania Pontificia*), як також на основі досить багатой літератури, автор подає короткій історичній начерк десятинного права. Далше зясовує поняття десятини, як церковного податку, набуття, відчуження та втрату десятини, зник характеру церковного податку в десятинах, десятини як ленна та вкінці роди та організацію судів у справах десятини.

Десятини в середневіччю, при системі т. зв. природнього господарства, були передусім на Сході головним джерелом доходів Церкви на удержання духовенства, покриття видатків на церкву та підмоги для бідних. З розвоєм системи капіталістичного господарства внаслідок різного роду правних актів (аренда, застав десятини) затрачується чимраз більше характер церковного податку, десятина стає майном, а вслід за тим предметом обороту і тому вона переходить нераз безповоротно в руки мірян. Тому, що десятинне право було поважним джерелом доходів, а вслід за тим і політичного впливу, на терені Австрії пассавські єпископи вели затяжну боротьбу із змінним успіхом о посідання десятинного права. Десятина, хоч була церковним податком і засадничо належала до Церкви та її органів, нерідко находилася у руках світських володарів, маркграфів та князів, а це ставалося з огляду на пануюче тоді в Австрії право власности, на основі якого власник ґрунту, на якому була вибудована церква, був теж власником церкви, а через те й десятини їй належних.

Праця Др. Плехля навітлює боротьбу церковних чинників із мірянами за посідання десятинного права та усі її переходи в часі від X—XIV ст. включно.

о. Др. Лев Глинка.

о. П. Кисіль ЧСВВ., Божа міра. Жовква 1935. Стр. 120. 12^о.

Автор обговорює у цій книжечці одну з найважніших об'явлених правд, а саме правду про позаґробове життя, або докладніше, правду про вічну щасливість. Ця правда, як зазначає автор, „упокорила гордих філософів, розбріла лють диких тиранів, присмирила жорстоких варварів і перетворила душу цілого світу“. Вічне блаженство не є теоретичною правдою, але живою й найреальнішою дійсністю. До нього веде нас природній і позитивний обов'язок служби Богові і наш власний хосен. Безмірне щастя вічного блаженства додає нам ревности й витревалости на дорозі божих заповідей і рівночасно є нашою нагородою. Воно теж є початком й основою християнського світогляду.

Щоб як слід висвітлити предмет своєї книжки, о. Кисіль уживає багато образів і живих порівнянь. Бере їх з власних переживань, з народної мудрости, з природи, клясиків й інших джерел. Наводить досить текстів з творів св. Отців, богословів і св. Письма. Розвиває науку Церкви про вічне блаженство легко, приступно, живими образами, майже популярно, але при тім по богословськи. Приклади, тексти, легко розумування й інші засоби, яких уживає автор, так тісно й гармонійно пов'язані з собою, що здається вони вросли у своє місце та творять одну нерозривну органічну цілість. Зміст книжки, ядро представлений, свідчить, що автор є знавцем життя, добрим психологом, а при тім стислим богословом.

Розвиваючи природно жажду щастя автор торкається незглибимих тайн людського серця. Все на світі рядиться незмінними законами. На основі тих законів чоловік опанував природу, пізнав незвичайно складний інстинкт звірят, з дички зробив благородне дерево, отрую перемінив у лік, навіть огонь і воду погодив з собою та приневолив їх у згоді служити собі. Одне серце не знає закону, або радше самотнім його законом це анархія. Його давить смуток, пожирає амбіція, засліплює гнів, затроює ненависть. Воно в одній хвилині любить, а зараз ненавидить. Один власний погляд або одне чуже слово змінює його настрої на зовсім протилежний. Воно незглибиме як море, вічно рухливе, а нераз бурливе. Розбурхані пристрасті у людському серці страшніші від бурі на морю і від страхіть охопленої шалом революційної юрби.

По цім мистецьким, поетичним, ярким, але вірним описі почувань у людському серці починає автор підходити до свого предмету. Він виказує на основі життя та св. Письма, що незбагнаний хаос в людському серці можна впорядкувати та звести до одного, — до жажди щастя. Виказує теж наукою найвизначніших філософів, св. Письма і наукою цілої Церкви, що туземне щастя недосяжне й ілюзоричне, але дійсне щастя мусить таки існувати. Туземне щастя не вдоволяє нас, але чоловік стало шукає його; це походить з того, що людська душа є безсмертною, а обманець ч а с, яким опredелені туземні добра, надає їм ілюзію вічності (ст. 21).

Правдивим щастям людської душі є Бог. Це твердження доказує автор з людської природи, з божих прикмет, зо св. Письма і з науки Церкви та св. Отців. Те щастя, або вічне блаженство, полягає у пізнанні Бога та придаткових добрах, в любові й радості, яка тісно лучиться зо святістю.

На існування Бога наводить короткий доказ з людської свідомости й загального переконання. Коли ж говорить про три роди пізнання Бога і зазначає, що природне пізнання, це „найстарший“ й „тепер одинокий спосіб серед поган“, а про пізнання Бога з об'явлення каже, що воно „зачалося з хвилею, коли Ізраїль став вибраним народом“, то може й висловлюється за свобідно (ст. 44). Бо певним є, що автор не думав перечити об'явлення з давніших часів, ще заки Ізраїль став вибраним народом, не думав теж рішати питання, чи сучасні примітивні релігії це тільки витвір природного розумування чи може є в них якийсь вплив первісного праоб'явлення, ані не думав врешті стверджувати, що перше (найдавніше) пізнання Бога в Адама було природне, а не з об'явлення. Його вислови треба, здається, так розуміти, що для чоловіка є питомим пізнання природне, а пізнанням Бога з об'явлення визначався в історії особливо вибраний нарід.

Властиве вияснення надприродного щастя бере автор з науки богословів, що зводять його до трьох актів блаженної душі: а) блаженного оглядання (візія), б) любові і в) радости.

Блаженне оглядання вияснює автор укритою манною, деревом життя, джерелом живої води, кількома місцями з апокаліпси (ст. 70) і протиставленням до пізнання (оглядання) в зеркалі з недостаточного образу) — з сотворінь. Уживає тут кілька гарних порівнянь, як пізнання дитини та зрілого мужа, зникми-образу й живого ества й інших. В небі побачимо Бога лицем в лице, бо Він дав в нагороду своїм сотворінням міру добру, натовчену, потрясену й переливаючуся.

Любов у блаженному житті є найтіснішою сполукою з Богом. Бог перебуває в душі, душа в Бозі, як вітка у виноградні. Ця любов дає нове життя, бо Бог убожествлює душу. Убожествлення душі пояснює автор текстом

св. Письма, висловами св. Отців, як св. Амвросія, Дамаскина й Кирила Александрійського, а також прикладами й порівняннями богословів, нпр. хрусталем, що цілий блистить від лучів сонця.

Про любов в небі зазначає, що вона є умовиною й основою життя й щастя і в ній головно полягає небесне щастя (ст. 75), але зазначає теж, що блаженне оглядання включає злуку з Богом, а подібність до Бога буде в тому, що пізнаватимемо Бога не особним якимось актом, але тим самим пізнанням, яким Він сам себе пізнає.

Радість в небі перевищує нашу природну силу відчуження. Вона мірється мірою небесного щастя, яке знова в свою чергу мірється божою мірою. Радість неба тісно звязана зо святістю й є тією радістю, якою радується сам Бог.

Небесне щастя вічне й у тому його притягаюча сила. Автор не окремлює наївно вічності, що це „час без початку й кінця“, бо вічність не має нічого спільного з часом. Вічність це повнота буття й життя. Повнотою свого змісту вона приманює нас до себе. Надія на щасливу вічність є нашою найбільшою потіхою на землі, а також основою та причиною життєрадісного наставлення у туземній вандрівці.

Книжечка о. П. Кисіля не є науковим викладом. Вона є радше добірним зібранням живих картин, які унагляднюють річ. Позитивний й обильно прикладами ілюстрований виклад предмету робить книжечку легкою й оживлює її. Кожне заторкнене питання цікавить та впливає будуючо на душу читача.

о. Д-р Степан Сампала.

O. Dr. Andrzej Gmurowski, O. P., Cnoty nabyte i cnoty wlane. Studjum porównawcze w myśl zasad św. Tomasza z Akwinu. (Studia Gnesnensia, XIII. Dział Teologiczny, VI). Skład główny w księg. św. Wojciecha w Poznaniu. Gniezno 1935. Стр. 169. 8°.

Автор цієї праці є відомий з інших своїх розвідок з ділянки богословії. З-під його пера вийшли: „Dokonałość chrześcijańska w myśl zasad św. Tomasza z Akwinu“ (1934), „Umiarowanie i powściągliwość“ (1935) і ін. менші. З повищих праць видно, що автор спеціалізується у питаннях чеснот і звершености за наукою св. Томи з Акв. Тимто його праці мають питому собі вагу й значіння. Праця про чесноти влиті й набуті є тим цінна, що ці квестії по періоді схоластики через довший час були в богословії занедбувані, аж щойно в новіших часах почали богослови знов інтензивніше їх студіювати.

Плян праці такий: по переведенні доказів на існування влитих чеснот, автор виказує різницю між набутими й влитими чеснотами, переходячи по черзі чотири причини чеснот: матеріальну, формальну, ефективну й фінальну. Опісля в 3-ім розділі займається квестією, у який спосіб диспонують й служать набуті чесноти влитим, а в 4-ім про роллю влитих чеснот супроти набутих (влиті удосконалюють набуті). Накінці поміщено у франц. мові висновки на 6 сторінках.

Праця автора без сумніву добра й корисна; дає систематичний огляд усеї науки св. Томи про відношення чеснот набутих і влитих. Автор на цім не обмежився, але поробив теж відповідні дальші висновки з науки св. Томи. Притім праця написана проглядно за ясними й логічними поділами. Мова ясна так, що легко можна йти за думками автора. Всежтаки дозволимо собі висловити деякі замітки. Першзавсе на нашу думку повного образу

відношення набутих чеснот до влитих ми не можемо мати, коли не возьемо під увагу богословських чеснот, зокрема любови й дарів св. Духа. Бажалося би сильнішого підкреслення панівної ролі любови Г. Бога в виконуванні всіх чеснот й підпорядковання їй усіх чеснот влитих у зв'язку з набутими. Щож до дарів св. Духа, то слід було ясніше зазначити їх взаємовідносини до чеснот влитих, а навіть набутих і висвітлити активний елемент в розв'язці цих взаємин.

Теж за недотягнення треба вважати те, що автор не дав нам конкретного зіставлення відношення набутих і влитих чеснот, не показав загальної науки на поодиноких чеснотах. Не заговорив про моральні чесноти, як нпр. второпність, уміркованість і т. д., а всюди залишився у сфері чеснот in communi. Коли б був і туди спрямував свої висновки, праця набрала б більше життя. Можна тут додати й те, що праця стала б більш актуальна й всесторонна, коли б автор був використав у свому досліді теж усі ці здобутки новішої психології, які багато справ з обсягу набутих чеснот вияснюють, а зовсім не противляться науці св. Томи, та це може вийшло б поза зазначену тему.

На питання, у який спосіб набуті чесноти причинюються до влитих чеснот, ми вважаємо, що треба було сильніше підкреслити конечність Божої ласки актуальної й краще розмежувати тексти св. Томи. Як відомо св. Тома в ранішніх своїх письмах не висловлювався досить виразно відносно природної підготовки до ласки. Навіть з деяких текстів виходило би, що св. Тома вважав за можливу деяку диспозицію до одержання Божої ласки. В пізніших своїх творах зглибив проблему відношення природних добрих діл до ласки й твердив (передовсім у Сумі), що ніякі добрі акти навіть у найширшім значінні не заслугоють ані не диспонуєть до ласки, а наука томістів (сперта на текстах св. Томи) є, що навіть негативна але непомильна диспозиція без Божої помочі до ласки є неможлива (нпр. Diekamp, De gratia 107—8). І тому ця частина розправи вимагає ще сильнішого зазначення ролі актуальної ласки в зв'язку з актами набутих чеснот у підготові до влитих чеснот. Бож відома є наука св. Томи й загальна наука богословів, що людина не в силі заховати природного закону і уникати гріху довший час без Божої ласки. Заховування закону це виконування найосновніших і найбільш елементарних актів чеснот. Без сумніву є можливі поодинокі добрі акти виконувані природними силами, але коли річ у тому, щоби через їх виконування виробити собі набуті чесноти, а ці чесноти, щоби могли порушити Г. Бога до уділення освячаючої ласки, з якою одержуємо вліті чесноти, то ці акти мусять бути виконані за Божою поміччю. Таж навіть знану аксіому: „Facienti quod est in se Deus non denegat gratiam“, томісти — інтерпретатори св. Томи пояснюють, як „facienti cum gratia“ (інакше здебільша моліністи).

Позатим усі інші висновки автора гармонізують у всіх подробицях з наукою св. Томи й тим самим праця заслуговує на повне признание й поручення.

о. Д-р Б. Липський.

Abbé C. Quinet, Pour Mes Tout-Petits. Aux Catéchistes prêtres et laïques. Vingt leçons de Catéchisme Evangélique par la méthode active. Paris 1932.

Повищу книжку можна назвати зразковим, підготовним підручником для катихитів, священників, учителів і матерей при навчанні релігії дітей на найнижчих ступнях віку. Про цей цікавий катихизм висловлюються загально з признанням. О. Кіне, великий знавець дитячої душі й дитячих переживань, теж майстерно приладнюється до дитячого розуму, серця й уяви, до дитячих зацікавлень і дитячої змоги засвоїти собі високі Божі правди й головні правила моралі. Не дивниця, що цю книжку

перекладають на інші мови та укладають по ній програми навчання. Методичні малюнки автора, належно проведені зо шкільною дітворою, зможуть належно уформуваи їхню істоту й утривалити в них привязання до релігійного життя.

Декого може бентежити XII лекція п. з.: „Ісус учився читати, писати, рахувати“, що буцім то не погоджувалось би з св. Письмом, з висловом у Йоана: „Як він знає Письмо, не учившись?“ (7, 15, 16). Я думаю, що „Юдеї“ розуміли тут вищу науку Божого закону, теологію, а не початкове навчання. Так мабуть розуміла й церковна влада, даючи свою апробату.

В XV лекції можна б упростити розмову між Аврамом і багачем, задержуючи текст Євангелії. Зрештою це дрібниці, що ні в чому не порушують суті самої речі.

Автор говорить про свої лекції між іншим таке: „Методу, що хочу нею покористуватися, випробували ми на малих дітях підчас візитацій в школах“.

Ця метода засновується на психології дитяти й відкликється завжди до співпраці дітей, щоби побудити їх до уваги та примусити думати. А до того автор використовує все, що знає дитина, й нічо інше, як тільки, що знає. Цю методу можна назвати „активною методою“.

о. Юрій Кміт.

1. *F. Charmot S. J., Le Sacrement de l' Unité.* Desclée de Brouwer et Co, Editeurs, Paris 1936. Стр. XII + 322. 12°.

2. *D. Anschaire Vonier O. S. B., La Nouvelle et Éternelle Alliance.* A. Prud' homme, Editeur. Saint-Brieuc 1932. Стр. VI + 264. 12°.

3. *L' Abbe A. E. Gauthier, Lettre à une Supérieure Religieuse.* Pierre Tèqui, Editeur. Paris 1936. Стр. 128. 12°.

4. *D. Anschaire Vonier O. S. B., La Victoire du Christ.* Desclée de Brouwer et Co, Editeurs. Paris 1936. Стр. 204. 12°.

1. Опираючись на оригінальній теорії про суть Служби Божої знаного богослова О. De la Taille, автор старається докзати, що Господь Бог вже в Ізраїльтян уживав жертви як середника зєдинення людей між собою.

Ісус Христос у Новому Завіті в особливий спосіб, при помочі Служби Божої, хоче довершити це зєдинення у Містичному Тілі.

Притім автор щасливо оминає дефініцію Містичного Тіла. Він з натиском підчеркує „соціяльну“ ціху Служби Божої, при якій нарід лучиться із священником та стає одною і тою самою жертвою з Христом. Ту жертву довершують вірні через св. При-

частя, через що вони лучаться між собою тісним звязком взаїмної любови.

Автор вказує на святе Причастя, як на щоденну поживу апостолів Католицької Акції. Ведений своєю ревністю мимоходом виступає проти так сказати би „самолюбних“ святих Причастій.

Тому треба побоюватися, щоби цей уступ не став „камнем соблазну“ для побожного читача.

Мимо деяких поглядів, що їх не важивсь би прийняти загал богословів, книжку читаємо з великим зацікавленням.

2. Автор цієї книжки це настоятель одного англійського венедиктинського монастиря.

Відомий богослов, вірний приклонник науки св. Томи Аквінатського, видав уже неодну книжку глибокого теологічного змісту в обороні Католицької Церкви. У цій книжці намагається доказати у світлі св. Письма, Отців, науки богословів правдивість Католицької Церкви, опираючися на непохитности Божих складників св. Церкви.

У книжці находимо прегарний уступ про святу Літургію і Пресв. Евхаристію.

Ця книжка у неодного читача скріпить ослаблену віру й остигле довіря серед сучасного лихоліття.

3. По різних згромадженнях монахинь і братів настоятельки і настоятелі — несвященики приписували собі нераз різні безпідставні права над своїми підчиненими. Щоби запобігти тим надужиттям папа Лев XIII видав в 1890 році декрет, який автор у формі листу пояснює. Повищий декрет став основою дотичних заряджень у новому кодексі церковного права.

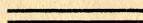
Книжка дуже пожиточна священикам-сповідникам, що займаються духовним проводом так монахинь як і молоді в їх шкільних інституціях.

4. Це досить оригінальна книжка. Автор уважає Воскресення Христа за джерело повної побіди Ісуса Христа над ворогами: гріхом, смертю та діаволом. Автор виходить із заложення, що Христос від Свогого Воскресення безпереривно і повсякчасно кермує усіми сотворіннями.

Ні довгі переслідування, ні теж сучасні лихоліття не переможуть Його Католицької Церкви.

Свої дуже цікаві виводи кінчає автор ясним та бадьорим заключенням, що у нинішню так несприятливу Христовій справі добу — слід усім христіянам поступати й жити з повним довірям до Христа, уважаючи Його Божественним Побідником.

Франц Ван де Бос.

Всячина — хроніка

(Varla — chronica)

Смерть Кард. Сінчера. Кард. Сінчеро, Секретар Конгр. для Східньої Церкви, помер 7 лютого 1936 р. Уроджений 26. III. 1870 р. в Тріно (епархія Верчеллі), філософічні й богословські студії зачав в епархіяльній семінарії й докінчив їх у Римі на Грегоріанум, осягаючи ступінь доктора теології, вже передтим осягнувши докторат на Папській Академії св. Томи з Аквіну. В 1892 р. одержав пресвітерат й по двохлітній душпастирській праці в своїй епархії став віцеректором льомбардської колегії у Римі. За час побуту в Римі зробив докторат з канонічного права. Від 1896 р. став каноніком і архідіяконом капітули в Верчеллі та професором богослов'я у семінарії. В тому часі й опісля студював світське право на університеті в Торіно, а промовався на доктора права в Неаполі. Покликаний до Риму на аудитора до Римської Роти, став Секретарем Комісії для автентичної інтерпретації кодексу й консультором багатьох Конгрегацій. В 1920 р. дістав номінацію на асесора Консисто­ріяльної Конгрегації й 1922 р. з цього титулу брав участь у конкляве (як секретар конкляве), на якому вибрано теперішнього Папу Пія XI. На Консисто­рії 23. III. 1923 іменував його Папа Кардиналом. До 1927 р. був просекретарем Конгрегації для Східньої Церкви, а від 1927 р. секретарем. Як секретар Конгрегації виявив велику діяльність, зокрема в підготові кодифікації східнього канонічного права. По смерті кардинала Гаспаррі став на чолі кодифікаційної комісії. З цього погляду замітний був його виступ у звеличенні й обороні східніх звичаїв і канонів на Між­нар. Конгресі Правників з нагоди 14-сотлітньої річниці кодексу Юстиніана й 7-сотлітнього проголошення Декреталів Григорія IX в листопаді 1934 р. у Римі. — 11. I. 1929 одержав єпископську хіротонію з рук Папи, а 1933 р. іменовано його субурбікарним єпископом Палестрини. Репрезентував св. Вітця як *legatus a latere* в 1930 р. на тисячелітніх роковинах св. Емерика в Мадярщині й 1934 р. на краєвім Евхаристійнім Конгресі на Сицилії.

Інавгурація акад. року 1936/37 на Б. Академії. В неділю, дня 4 жовтня 1936 р. відбулася Святочна Інавгурація IX академічного 1936/37 року на Гр. Кат. Богословській Академії у Львові. На Інавгурацію зложилися: Торжественна Служба Божа, відправлена о. Деканом Академії — Др. Василем Лабою, на якій явилися весь Професорський Збір та студенти Б. Академії.

Друга частина Інавгурації відбулася у репрезентативній авлі Академії, яку започаткував хор студентів відспіванням псалому: „Господи Боже мій“ — в укладі Р. Лірина.

Звіт з діяльності Академії за минулий акад. рік зложив о. Ректор Академії Др. І. Сліпий.

Інавгурацію закінчив виклад о. нпроф. Юліяна Дзеровича на тему: „Огляд новітніх виховних системів“.

У 1936/37 р. вписалося на Богословський Виділ Б. Академії 215 звич. слухачів, з того на III р.: 76; на IV р.: 70; V р.: 69; на Фільософічний Виділ: на I рік: 51; на II рік: 74.

Ювілей О. А. Герстмана. Цього року обходив о. Ректор А. Герстман ювілей 25-ліття праці в Академічній Сенаті львівського університету.

Ювілят уродився 13. XII. 1873 р. у Львові, де скінчив гімназію, а богословські студії у Львові, Інсбруці та Римі. Рукоположений 1896 р., а небаром опісля промований на доктора богословії в Інсбруці. В 1900 р. габілітувався на львівському університеті з пасторальної богословії, в 1907 р. іменований надзвичайним, а 1910 звичайним професором пасторальної богословії на тім-же університеті. Кількакратний декан Богословського Виділу, два рази (в роках 1928, 1930) був ректором львівського університету. Від 1911 р. є безпереривно членом Академічного Сенату Львівського Університету, в якому заступає Богословський Виділ.

З нагоди ювілею вручив дня 22. VI. ц. р. ректор університету проф. Чекановський о. проф. А. Герстманові золотий перстень з аметистовим гербом Академічного Сенату та написом: „1911 — 1936 A. G. bene merito de Universitate J. C. Senatus Academicus. Junio 1936“ та святочну адресу в імені членів Академічного Сенату.

О. Др. Артур Вермерш, Чину Ісусівців, помер 12 липня 1936 р., добігаючи 79 року життя. Уроджений 26. VIII. 1858 р. в Бельгії, в 1879 р. вступив до новіціату Ісусівців, як доктор права. Фільософічні, богословські й права канонічного студії закінчив на Gregorianum у Римі в 1891 р. із ступнями доктора теології й канонічного права. В 1893 р. зачав свою професорську кар'єру в Лювені в Ісусівській колегії, як професор церковного права й опісля моральної. По 26 літах навчання в Лювені покликано його в 1918 році на професора до Gregorianum у Римі, де навчав до 1935 року. У Римі весь час займав катедру моральної, а згодом соціології, а теж вів академію вищої моральної, пасторальної й фільософії права, яких був основником на цім університеті. За час свого перебування у Римі був консультором багатьох Конгрегацій і установ (Congr. Sacramentorum, Religiosorum, Concilii, Pont. Com. Cod. Intep.). Крім того був членом і світських визначних товариств (нпр. Тов. політичної економії в Брукселі) та міжнар. конгресів і зіз-

дів. В признанні його заслуг будапештський університет надав йому почесний докторат. Для звеличання його діяльності мало відбутися в цім році велике торжество в Римі вручення двох томів „Miscellanea Vermeersch“, що вміщують 47 розправ з ділянок моральної, права світського і церковного та соціології. До комітету цього видання й торжества належало 47 архієп. і 53 єписк., і вже хочби це може дати нам поняття, яким значінням і пошаною втішався о. Вермерш. У цім торжестві мав взяти участь сам Префект Конгрегації Студій і Університетів кард. Біслеті, а до комітету між іншими належав теж наш Висопреоєв. Митрополит Андрей. З нагоди цього торжества також і наша Богословська Академія вислала в січні 1936 р. привітне письмо.

Прикметою, яку всі одногласно в о. Вермерша подивляють, це впрост нечувана його працьовитість. Бібліографія його праць в „Miscellanea“-х займає 33 стор. Праці його характеризують передусім оригінальність і особистий вклад. Не був компілятором, навпаки багато проблем завдячує йому свою розвязку. Кожне питання старався посунути вперед своїми дослідями. Крім праць з обсягу моральної, канонічного й цивільного права, соціології написав теж декілька аскетичних книжок і з ділянки колоніальних справ. Деякі його праці мають по п'ять до сім видань і є перекладені на п'ять мов. Був видавцем і редактором (до 1935 р.) знаного журналу „Periodica de re morali, canonica, liturgica“, якого видав 24 річники. Ці Periodica це правдива скарбниця різних моральних і канонічних проблем. До найкращих його наукових праць належать: *De religiosis institutis et personis*; *Quaestiones de Iustitia*; *La Tolérance*; *Manuel Social*; Коментарі до енциклік „*Ouadragésimo Anno*“ і „*Casti Connubii*“, а окреме місце займають: *Theologiae Moralis principia, responsa, consilia* (4 томи) в трьох виданнях й *Epitome Iuris Canonici* (3 томи) в п'ятих виданнях (це останнє на спілку з о. Creusen-ом).

Покійний був безперечно одним з найбільших сучасних моралістів, як не менше визначним каноністом і соціологом. Його погляди багато заважили на розв'язці багатьох проблем. Як людина визначався великою учинністю для інших, був духовним провідником тисячів душ з усіх кінців світу (велика кореспонденція в справах науково-моральних і душевних), частим реколекційним проповідником та зразковим монахом. Як професор остане незабутній у пам'яті без виїмку всіх своїх слухачів (чого доказом теплі згадки його студентів по його смерті), бо справді його хист і спосіб викладу був незвичайний. Захоплював своїми викладами й уми й серця й умів придержати увагу в безперервній, а притім нетомлячій напруженні. Його викладів ніхто ніколи не опускав, а по скінченні лекції оставав жаль, чому так скоро скінчилася. Найкращим доказом великого зацікавлення його викладами є те, що вже по скінченні обов'язкового слухання й по іспиті „*ex universa morali*“ багато студентів ходило й далше слухати це, що вже вислухали й здали, як і те, що на його виклади приходило постійно кожного дня ба-

гато священників і то навіть старших (50—60 літніх), хоча не були записані і на виклади інших професорів не приходили. Умер у Лювені, там де зачав свою наукову кар'єру.

Смерть о. Мандонета. Широко знаний, визначний учений Домініканець о. Петро Mandonnet помер 4 квітня 1936 р., маючи 78 літ (ур. 26. ІІ. 1858 р.) в Saulchoir, в домі студій О. Домініканів. Через усе своє життя віддавався безпереривно науці. До Чину О. Домініканів вступив як піддіакон і зараз опісля зачав свою научну діяльність. Учив спочатку в Чині, опісля 1891—1917 на Фрибургському університеті, як професор церковної історії; потім перебуваючи в Bellevue приїздив викладати до Saulchoir, а від 1927 р. уже постійно там перебував, навчаючи до останнього року свого життя.

Померший був одним з основників Société Thomiste й журналу „Bulletin Thomiste“ з дуже цінним відділом „Bulletin de Bibliographie Thomiste“, який дає щорічні доповнення нових праць до основної бібліографічної праці, яку зложив Mandonnet разом з J. Destrez: „Bibliographie Thomiste“, видану в Парижі 1921 р. Був редактором наукової колекції „Bibliothèque Thomiste“. До найважливіших його праць належать: „Siger de Brabant“ і „Écrits authentiques de Saint Thomas“. В честь о. Мандонета й в признанні його заслуг в р. 1930 видано 2 томи „Mélanges Mandonnet“, де на початку першого тому є подана повна бібліографія його праць.

О. Мандонета характеризувала велика ерудиція, синтетичний ум, основне знання історії, змагання звести партикулярні факти чи принципи до загальніших, основних. Померший був безкомпромисовим „аристотеліком“. Головна його заслуга в тому, що був інспіратором і ініціатором через свої наукові праці, через виклади, як теж через організаційні праці — посилення, розвою й правдивого зрозуміння життя й праці св. Томи й його епохи.

VIII Зїзд Союзу Теологічних польських Заведень відбувся у Ченстохові 15—17 квітня 1936. Протектором Зїзду був еп. Кубіна. Участь у Зїзді взяло около 80 професорів і виховників польських католицьких семинарій та інших богословських заведень. До президії Зїзду ввійшли оо. проф.: Корнілович з Варшави, Шидельський із Львова, Янковський з Влоцлавка, Маковський з Ченстохови; секретарювали оо. проф.: Вишинський з Влоцлавка, Падач з Варшави й Молодоховський з Тарнова. Зїзд зачався торжественною Службою Божою на Ясній Горі, що її відправив еп. Кубіна. Пленарних засідань було 3. Предметом цих засідань були справи виховання й програми наук у семинаріях, сучасні завдання духовенства, як предмет семинарійних викладів, відносини Союзу до Польського Теологічного Товариства. Рішено відбувати спільні зїзди з Пол. Теол. Тов., якщо воно на це згодиться. Секцій на Зїзді було 11, на яких прочитано 34 реферати. На секційних засіданнях вирішили багато резолюцій. Важніші з них: догматична секція має

приготовити на слідуючий зїзд кілька рефератів у справі унійної акції в Польщі, секція канонічного права постановила з огляду на важність рішень епархіяльних і пленарного синодів та відемний вплив щораз більше лаяцізованого світського права відбувати свої засідання кілька разів у році. Подібний внесок зголошено й відносно інших секцій. Предметом нарад були теж: проблема еугеніки, панівні тенденції конституцій європейських держав, виховання молоді на основі принципів повоєнних конкордатів. Зїзд закінчено пленарним засіданням, на якому рішено вислати телеграми до Св. Отця й до обох польських Кардиналів; вибрано управу з о. прал. Маковським, ректором семінарії у Ченстохові як предсідником. Слідуючий зїзд рішено відбути за два роки в Кракові.

Католицький Богословський Виділ у Братиславі. Католицькі Словаки в Чехословащині, зараз по створенню самостійної Чехословацької держави, заходилися, щоби в Братиславі створено католицький богословський виділ, і у висліді закон Народнього Зібрання з 2 липня 1919 р. вирішив утворити в Братиславі такий виділ. Небаром опісля іменовано членів професорського збору цього ж виділу, одначе з різних причин самого виділу тоді не урухомлено.

Щойно Конгрегація для Семінарій та Університетських Студій своїм декретом з 15. VIII. 1935 канонічно ерегувала богословський факультет в Братиславі, а вслід за тим (24. IV. 1936) появився виконавчий розпорядок державної влади до первісного закону з 1919 р. До створення цього ж виділу в Братиславі покликано мішану комісію з представників церковної і державної влади, для усталення професорського збору.

На основі устійнення комісії, прийнятого в Римі, іменовано членів першого професорського збору кат. богословського факультету в Братиславі, який не входить до звязи з коменським університетом, а є утворений як самостійний факультет на взір Кирило-Методіївського факультету в Оломунці.

На братиславським богословським виділі іменовано 6 звичайних професорів (Др. Бедріх Вашек з Кирило-Методіївського факультету в Оломунці, Др. Руснак з Пряшева, Др. Спеш з Кошиць, Др. Конечний з Королівського Градця, Др. Фунчік з Трнави, Др. Матоушу з Чеських Будйовець і Др. Вискочіль з Праги), 4 надзвичайних професорів (Др. Сімальчік з Банської Бистриці, Др. Фаут зо Спижської Капітули, Др. Злятош та Др. Вішновський з Трнави) та двох асистентів професорів (Др. Войтех Бучко і Др. М. Саляткай). Іменовані професори зложили вже присягу перед церковною та державною владою та вибрали своїм деканом Др. Еміля Фунчіка. По переведенню конечних перебудовань в будинку правничого факультету, відданого для католицького богословського факультету та семінарії, виклади зачнуться уже в зимовім семестрі акад. р. 1936/37.

Богословське Наукове Т-во

(Societas Theologica)

В десяту річницю смерти бл. п. Еп. Йосифа Боцяна, дійсного члена-основника Б. Н. Т. і за всіх інших померших Членів Т-ва відправились в дні 20 листопада б. р. Поминальні Богослуження, які відправив Голова Товариства о. Др. Й. Сліпий в прияві Ради Б. Н. Т. і при співучасті студ. Б. А.

† **Гринчук Ярослав**, помічник бібліотекаря Б. Н. Т. і абсолювент Б. А. В дні 20 жовтня 1936 р. упокоївся в Самборі Гринчук Ярослав, помічник бібліотекаря Б. Н. Т. та абсолювент Бог. Акад. у Львові.

Покійний уродився 9 липня 1912 р. в с. Злоцькому, п. Новий Санч, з родичів бл. п. о. Івана, пароха тамже й Марії з роду Вислоцької. Гімназійні студії почав у Новому Санчі, закінчив їх в Перемишлі в 1930 р. Рік пізніше прийнятий на богословські студії до Б. Ак. у Львові — покінчив їх в 1936 р.

Покійного вже як студента Б. Академії, з огляду на виїмкову працьовитість та бібліотекарські здібности, покликала Рада Б. Н. Т. на помічника бібліотекаря. Свої відповідальні та важкі обовязки бібліотекаря виконував бл. п. Гринчук майже до самої своєї смерти, яка зломала молодого й ідейного працівника у розквіті молодечих сил, на 24 році життя.

У сіру осінню днину похоронено бл. п. Ярослава Гринчука на кладовищі в Самборі, де остаток своїх тяжких від грудної недуги днів покійний провів з правдиво християнським запертям та спокоєм. В. Й. П.

Щедрий дар. О. Володимир Громницький, поч. Крилошанин М. Капітули, парох Тернополя і член Б. Н. Т., жертвував для Бібліотеки Б. Н. Т. 113 книжок в 139 томах, переважно богословського характеру, за які Рада Б. Н. Т. складає Впр. о. Жертводавцеві сердечну подяку.

Рішенням Ради Б. Н. Т. прийнято на звичайного члена Товариства о. Дядя Миколу (Лагодів, п. Погорільці).

Академічні Вечорі. На 1936/37 рік Богословське Наукове Товариство розписало Академічні Виклади у збільшеній програмі, призначені для усіх більших міст Галицької провінції. Виклади у Львові заінавгурував Голова Т-ва о. Др. Й. Сліпий викладом в дні 8 листопада на тему: „Сучасний унійний рух на Заході“.

З намічених докладів відбулися: о. Др. Г. Костельника: „Проблема чуда“; о. Др. А. Іщака: „Історія укр. книжки“ (із світлинами); Др. І. Копача: „Плятон про безсмертність душі“.

На черзі є:

6. XII. 1936 р. Др. Я. Пастернак: „Археологічні джерела укр. історії“ (із світлинами).
 13. XII. 1936 р. Мгр. П. Ісаїв: „Фільософія сучасних природничих наук“.
 24. I. 1937 р. Др. В. Залозецький: „Католицизм і консервативна ідея“.
 31. I. 1937 р. Др. М. Чубатий: „Церква й держава в старій Україні“.
 7. II. 1937 р. о. Др. Л. Глинка: „Проблема меншин у світлі католицької науки“.
 14. II. 1937 р. о. Й. Скрутень, ЧСВВ.: „Оптимізм чи песимізм“.
 21. II. 1937 р. о. Др. М. Конрад: „Основи марксизму“.
 28. II. 1937 р. о. Др. Й. Маркевич, ЧСВВ.: „Проблема правди“.
 7. III. 1937 р. о. Др. І. Гриньох: „Оккультні феномени в світлі христ. філософії“.
 14. III. 1937 р. Др. М. Дзерович: „Проблема стигматизації“.
 21. III. 1937 р. Др. К. Чехович: „Постать Вишенського у творчості І. Франка“.
 4. IV. 1937 р. Др. М. Гнатишак: „Ідейні основи творчості М. Шашкевича“.
 11. IV. 1937 р. Др. М. Драган: „Українські деревляні церкви“ (із світлинами).
 18. IV. 1937 р. Др. Р. Зубик: „Укр. торгівля в княжих часах“.
-
-

Книжки й часописи

(I Libri et II ephemerides)

I

Осторога Його Ексц. ВПреосвященого Митрополита Кир Андрея Шептицького перед загрозою комунізму. Унів 1936. Бібліотека „Промінчика Сонця Любови“ ч. 1. Ст. 12. 8⁰.

Правди Католицкей віри. Відень 1920. Печатня Синів Христофа Райссера. Ст. 130. 8⁰.

Український християнський календар. Львів 1937. Видавнича кооперація „Мета“. Ст. 108. 8⁰.

Др. Антонович Михайло: **Князь Репнін, генеральгубернатор Саксонії.** Берлін 1936. Український Науковий Інститут у Берліні. Ст. 63. 8⁰.

Еп. Григорій Лакота: **Принадіні науки й промови.** Перемишль 1935. Накладом автора. Ст. 227. 8⁰.

о. Каровець М. ЧСВВ.: **Велика Реформа Чина Св. Василя В. 1882 р.** Частина третя. Жовква 1936. Видавництво ЧСВВ. в Жовкві. Ст. 512. 8⁰.

о. Др. Г. Костельник: **Настя Волошин, дівчина зі стигмами,** Частина перша. Історія стигматизації. Львів 1936. Накладом автора. Ст. 139. 8⁰.

Др. Няради Дионизий: **Служба Божа або Литургия.** Дяково 1932. Друковала Бискупийска Тискара. Ст. 135. 12⁰.

Огієнко Іван Др., Проф.: **Наука про рідномовні обов'язки.** Варшава 1936. „Бібліотека Рідної мови“ ч. 7. Друкарня ОО. Василян у Жовкві. Ст. 72. 12⁰.

Др. Січинський Володимир: **Замкова Церква св. Миколая у Львові.** Львів 1936. Видання „Богословії“ ч. 22. Ст. 35. 8⁰.

о. Др. Сліпий Йосиф: **Подорож до Англії.** Бібліотека „Дзвонів“ ч. 14. Львів 1936. Видавнича Кооператива „Мета“. Ст. 124. 12⁰.

Др. Штитковський Іван: **Рід і герб Шептицьких.** Перша часть. Львів 1936. Видання „Богословії“ ч. 23. Ст. 125. 8⁰.

Der Grosse Herder. Freiburg im B. 1936. Zwölfter Band. Unterführung bis Zz. Herder Verlagsbuchhandlung. Ст. 1702. 8⁰.

Hitler et Rosenberg ou le vrai visage du national-socialisme. Paris 1936. Maison de la Bonne Presse. Ст. 161. 12⁰.

Miscellanea Theologica. Warszawa 1936. Praca zbiorowa profesorów Seminarium Metropolitalnego w Warszawie. Ст. 305. 8⁰.

Bohler Léonard P.: **Le Christ au Collège.** Paris 1936. Pierre Tequi, Libraire-éditeur. Ст. 146. 12⁰.

*) Книжки й часописи зазначені зізвездкою є некатолицькими теологічними виданнями.

Delaporte P. A.: Imitation de Saint Vincent de Paul. Paris 1936. Pierre Téqui, Libraire-éditeur. Quatrième édition. Ст. 332. 16°.

Gaëll René: Carillons de Lourdes. Paris 1936. Pierre Téqui, Libraire-éditeur. Ст. 207. 12°.

Gąsiorowski S. J.: Le problème de la classification ergologique et la relation de l'art à la culture matérielle. Cracovie 1936. Imprimerie de l'université. Ст. 65. 8°.

Dr. Landgraf Artur: Petrus Abaelardus. Львів 1936. Видання „Богослові“ Ч. 20. Ст. 45. 8°.

M. Noth et Rud. Kittel: Libri Josuae et Judicum. Biblia Hebraica. Stuttgartiae 1936. Priv. Württ. Bibelanstalt. Ст. 85. 8°.

P. Dr. Schurr Viktor C. ss. R.: Die Trinitätslehre des Boethius im Lichte der „skythischen Kontroversen“. Paderborn 1935. Forschungen zur Christlichen Literatur — und Dogmengeschichte. Band XVIII. Heft 1. Verlag Ferdinand Schöningh. Ст. 248. 8°.

II

Дзвони. Львів (Японська 7).

1936. Ч. 5. *Н. Королева:* Перші ферії. *о. Др. Слітий:* Кембрідж і Оксфорд. *Др. К. Чехович:* Постаць Мойсея в творчості І. Франка. *Др. В. Залозецький:* Авторитети в кривім дзеркалі. Хроніка і т. д.

1936. Ч. 6—7. *Н. Королева:* За свою гідність. *В. Залозецький:* В. Липинський як історик. *Мр. Маріян Козак:* Кляскратична ідея та криза сучасних державних систем. *М. Демжович-Добрянський:* Від Київської Русі до В. Липинського. *Др. К. Чехович:* Постаць Мойсея в творчості Івана Франка. Рецензії і т. д.

1936. Ч. 8—9. *Лячєрда:* Зустріч. *Н. Королева:* Перед балем. *І. Марків:* Глибока мовчанка. *о. Др. Л. Глинка:* Родина і держава в світлі католицької науки. *Др. Я. Гординський:* Жіноче питання в повісті Радянської України. *К. Абгарович:* Естетика чи етика. *о. Др. Г. Костельник:* A priori. *П. І.:* 40-ліття творчості В. Королева-Старого. *М. Демжович-Добрянський:* На еспанських поєзвизах. Рецензії і т. д.

1936. Ч. 10. *Н. Королева:* Карнавальні настрої. *Роман Дмоховський:* Тіням Великої Матері Великого Сина. *Др. Я. Гординський:* Жіноче питання в повісті радянської України. *О. др. Л. Глинка:* Родина й держава в світлі католицької науки. *Др. В. Левіцький:* Свобода волі в світлі сучасної фізики. *Проф. В. Гец:* Білянс італійського фашизму. Хроніка. Рецензії і т. д.

Життя і Право. Львів.

1936. Ч. 2. *М-р Ярослав Падох:* Грунтовий процес Гетьманщини XVIII в. *М-р Борис Капустий:* Артикул 442 к. ц. п. З організаційного руху і т. д.

1936. Ч. 3. *Д-р С. Баран:* Ювілей сеніора української палестри. *Др. М. Волошин:* На передодні довершення реформи права про устрій адвокатури. *М-р Б. К.:* Перед новою загрозою. *В. Ли.:* Нове векслєве право. *М-р М. Б.:* До постанов валютного декрету. Поступовання перед Н. А. Т. *Др. І. Гршай:* Про податкову ординацію. Посмертні згадки. Бібліографія і т. д.

Літопис Бойківщини Самбір (Тиха 1).

1936. Ч. 8. *Др. В. Кобільник:* Знаки на днах посудин княжої доби зі Ступниці пов. Самбір. *о. Юрій Кміт:* Впливи бойківського говору в пропо-

відах о. А. Полянського. *Др. В. Кобільник*: Матеріальна культура села Жукотина, турчанського повіту. *Др. Ян Фальковські*: З етнографічної збірки музею „Бойківщина“ і т. д.

Наша Культура. В а р ш а в а (Сталева 25)

1936. Кн. 7. *Ол. Чернова*: Борис Антоненко-Давидович. *Проф. Л. Білецький*: Молодий Шевченко перед своїм власним судом на кінці життя. Історія повісті „Художник“. *Др. М. Гнатшак*: Українська романтична балада. М. Костомарів, Т. Шевченко. *К. Ластівка*: Північнобуковинські гаївки. 1. Воротарчик, 2. Жучок, 3. Огірочки, 4. Мак, 5. Зельман. *Проф. Б. Лисянський*: Небо й людина. *А. П.*: Церковно-господарче будівництво Православної Церкви на Волині 1920—1932. *А. Животко*: Адольф Черни й Українці. *Доц. В. Леонтович*: Український Науковий Інститут в Берліні. *М. Мочульський*: Гошинський, Словацький і Шевченко, як співці Коліївщини. *С. Черкасенко*: Вельможна пані Кочубеїха. *І. Огієнко*: Моє життя. Рецензії і т. д.

1936. Кн. 8—9. *М. Мочульський*: Гошинський, Словацький і Шевченко, як Співці Коліївщини. *Проф. Др. І. Огієнко*: Сучасна українська літературна мова. *Проф. Др. З. Лисько*: Початки музичного мистецтва в Галичині. *Проф. Др. Б. Січинський*: Григорій Левицький, український гравер XVIII. ст. *Проф. Др. Є. Грицак*: Горації в українській літературі. *Др. С. Наріжний*: М. П. Василенко і його наукова діяльність. *Проф. Др. І. Огієнко*: Моє життя. *С. Черкасенко*: Вельможна Пані Кочубеїха. *Проф. Др. В. Безушко*: Новини нашої літератури і т. д.

1836. Кн. 10. *Проф. Д. Козій*: Клясичні образи й сюжети в творчості Лесі Українки. *О. Чернова*: Драматична творчість у Східній Україні. *Проф. Др. І. Огієнко*: Сучасна українська літературна мова. Мова Максима Рильського. *О. Пащенко*: Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. *М. Мочульський*: Гошинський, Словацький і Шевченко, як співці Коліївщини. VI: „Гайдамаки“ Т. Шевченка. *О. Кс. Сосенко*: Гаїлки про Зельмана. *Проф. Др. З. Лисько*: Початки музичного мистецтва в Галичині. III. Перемиський осередок. *Др. Д. Оляничин*: Твори Гр. Сковороди й московська цензура. *Проф. Др. В. Січинський*: Григорій Левицький, український гравер XVIII ст. *Др. Ф. Коковський*: Російська мова серед галицьких москвофілів. *Др. С. Наріжний*: М. П. Василенко й його наукова діяльність. *І. Огієнко*: Моє життя. *С. Черкасенко*: Вельможна пані Кочубеїха. Рецензії і т. д.

Нива. Л ь в і в (Коперника 36).

1936. Ч. 3. о. *Ом. Квіт*: Бережим своєї гідності й поваги. о. *А. Лошній*: Великий піст в річній церковній уставі нашої Церкви. о. *М. Козак*: Як вести парохіяльні літописи. *Х.*: З життя православної незєдненої Церкви. о. *Іван Нагурський*: „Воюючи польський католицизм“ і наше духовенство і т. д.

1936. Ч. 4. *Священик*: Призабута справа о. *С. Хабурський*: До проблеми виховання нашої молоді. о. *М. Декайло*: Католицький суспільний рух. о. *О. Гайдукевич*: Болюче питання. о. *Ілля Братик*: Переходи на латинство й протиакція цьому явищу. о. *Антін Лошній*: Великий піст в річній, церковній уставі. о. *Др. Г. Костельник*: Квестія апольогетики і т. д.

1936. Ч. 5. *Роман Лиско*: Слава Пресв. Богородиці у наших богослуженнях. о. *М. Дідуник*: Для успішности проповідей. о. *Андрій Лошній*: Великий піст у річній церковній уставі. о. *Й. Чаплинський*: В пам'ять 20-літньої річниці смерті. *Х.*: З голосів преси і т. д.

1936. Ч. 6. *Роман Лиско*: Слава Пресв. Богородиці у наших богослуженнях. о. *М. Дідуник*: Для успішности проповідей. о. *Андрій Лошній*: Великий піст в річній церковній уставі. о. *Др. Г. Костельник*: Чудесно відновлений образ Христового Розп'яття у Глинянах. о. *Т. Цегельський*: На актуальні теми. *Мафія Коритко*: Рефлексії з нагоди смерті сусідського священика о. *Савин Дурбак*: Посмертна згадка і т. д.

1936. Ч. 7—8. *Редакція*: Дзвін на тривогу. † *Андрей, Митрополит*: Пастирський Лист. *Роман Лиско*: Слава Пресв. Богородиці у наших богослуженнях. о. *С. Хабурський*: До проблеми виховання нашої молоді. о. *Др. Г. Костельник*: Більше богослужень нараз. о. *П. Хомин*: Унійний Конгрес у Велеграді. о. *А. Лошинь*: Великий піст у річнім церковнім уставі о. *С. Д.*: З душпастирської практики і т. д.

1936. Ч. 9. о. *В. Рабій*: Наші обовязки під сучасну пору. о. *М. Чорнеба*: Оживлення церковних брацтв як передумова Католическої Акції в парохії. о. *В. Д. С.*: Празник Успення Богородиці в Уневі. о. *Ст. Фітьо*: Другий душпастирський курс в Золочеві. о. *Д. П.*: Соціалісти-радикали і духовенство і т. д.

Рідна Мова. В а р ш а в а (Стальова 25).

1936. Ч. 7. *І. Огієнко*: Розвій літературної мови, на увагу нашим письменникам. *І. Шклянка*: Канадійська часописна мова, шкоди від мовного хаосу в Канаді. *І. Огієнко*: Наука про рідномовні обовязки, Рідномовний Катехизис. *Б. Кобилляньський*: „Слово про Ігорів полк“ С. Гординського. *В. Балацький*: Наша спільна мова. Початкова Граматика української літературної мови і т. д.

1936. Ч. 8. *І. Огієнко*: Примхи словотвору. *Проф. Л. Білецький*: „Меч“ і „міч“ в українській мові з погляду історичного. *Проф. д-р. Б. Кобилляньський*: Чистота й правильність української мови. *І. Огієнко*: Наука про рідномовні обовязки, Рідномовний Катехизис. *Я. Ромошенко*: Правопис і мова. *Сільський Священик*: Духовенство й рідна мова. *С. Сенета*: Автомобілева термінологія. *І. Огієнко*: Навчайтесь літературної мови від Шевченка. Початкова Граматика української літературної мови і т. д.

1936. Ч. 9. *І. Огієнко*: Стилістично-синтаксичні нариси. *Проф. П. Кривоносюк*: Недуги мови. *Проф. д-р. В. Кобилляньський*: Чистота й правильність української мови. *І. Огієнко*: Мова наших часописів. *В. Дитель*: Автомобілева термінологія. *І. Огієнко*: Українська канцелярійна мова. Початкова граматика української літературної мови і т. д.

1936. Ч. 10. *І. Огієнко*: Стилістично-синтаксичні нариси. *Проф. д-р. Є. Грицак*: Спортова мова наших учнів. *Проф. д-р. Б. Кобилляньський*: Чистота й правильність української мови. *В. Дитель*: До автомобілевої термінології. *І. Огієнко*: Навчайтесь літературної мови від Шевченка. Початкова Граматика української літературної мови і т. д.

Apollinaris. R o m a (Piazza S. Apollinare 49).

1936. Num. 1. Litterae Apostolicae. *Directio*: De quaestionibus in Congressu Iuridico Internationali propositis. *Canuto A.*: De regimine domus studiorum in religione clericali exempta. *Roberti F.*: De competencia functionalis in Codice I. C. *Ciprotti P.*: De delicto retentionis officiorum incompatibilium. *Boganelli E.*: De coacta sterilizatione. *Canaletti Gaudenti A.*: De statistico officio in Ecclesiae usum constituendo. *Cameli H.*: Studia generalia Marchiae Anconitanae. Consultationes. Recensio ephemeridum, etc.

1936. Num. 2. Ad Acta Ap. Sedis annotationes. *Directio*: De quaestionibus in Congressu Iuridico Internationali propositis. *Francia E.*: Animadversiones circa incarnationem. *Andrieu—Guitrancourt P.*: De sponsalibus primaevae Ecclesiae et de iuramento adnexo medii aevi tempore. *Capobianco P.*: De ambitu fori interni in C. I. C. *Johnson J.*: De distinctione inter potestatem iudicalem et potestatem administrativam in iure canonico. *Crisci G.*: Evolutio historica delegationis a iure Consultationes. Recensio ephemeridum, etc.

Archivum Historicum Societatis Jesu. R o m a (Borgo Santo Spirito 5).

1936. Fasc I. *Pedro Leturia S. I.*: La conversión de S. Ignacio: Nuevos datos y ensayo de síntesis. *William C. Repetti S. I.*: Saint Francis Xavier in Maluco. *Giuseppe Castellani S. I.*: „La contagione di Parma dell' anno MDCXXX“ del gesuita Orazio Smeraldi Textus inediti vel rarissimi. Commentarii breviores, Selectorum operum iudicia, etc.

1936. Fasc. II. *Hermann Hoffmann*: P. Vítus Scheffer et seine Akademia Amoris. *Lesmes Frias S. I.*: La Compania de Jesús suprimida en Espana hace un siglo. Textus Inediti vel rarissimi. Commentarii breviores. Selectorum operum iudicia, etc.

Ateneum kapłańskie. Włocławek (Seminarjum Duchowne).

1936. Tom 38. Z. 1. *O. Andrzej Gmurowski O. P.*: Zagadnienie niedoskonałości. *Wiktor Hahn*: Religijność Ignacego Krasieckiego. *Ks. J. Szkudelski*: Duszpasterstwo społeczne według Ks. Piotra Skargi. *Ks. Antoni Pawłowski*: Organiczny i organizacyjny pierwiastek w Kościele. Sprawy pasterskie i religijno-społeczne, etc.

1936. Tom 38. Z. 2. Tragedja Żydów. *Ks. P. Tochowicz*: Umiarkowani pedagogowie społeczni. *Ks. A. Poszwa*: Polski projekt ustawy o poradnictwie przedślubnym a moralność katolicka. Sprawy pasterskie i religijno-społeczne, etc.

1936. Tom 38. Z. 3. *Ks. W. Kwiatkowski C. R.*: Pojęcie sprawiedliwości Bożej w tym i w przyszłym życiu. *Ks. L. Fraś, C. SS. R.*: Gen. Burchard Müller v. der Lühne, dowódca wojsk szwedzkich pod Jasną Górą w 1655 r. *Ks. F. Tochowicz*: Umiarkowani pedagogowie społeczni. Sprawy pasterskie i religijno-społeczne, etc.

Benediktinische Monatschrift. Hohenzollern.

1936. H. 7 — 8. *P. Dominicus Johner*: Der Dialog im liturgischen Gesang. *P. Willibald Beerti*: Das Jubiläum von Mariastein. *P. Timotheus Kranich*: Die grossen Gottsucher: Augustinus, Dante, Faust. *P. Willibrord Verkade*: Vom fließenden Licht der Gottheit. *P. Damasus Zähringer*: Bischof Keppler an P. Desiderius. *Lenz. H. R. Mertel*: Sieben Jahrzehnte neues Schäftlarn. *P. Beda Danzer*: Benediktinische Tierfreundlichkeit. Kleine Beiträge und Hinweise, etc.

1936. H. 9—10. *P. Benaventura Rebstock*: Gott ist grösser als unser Herz. *P. Matthäus Rothenhäusler*: Freude und Dank ob der Gotteserkenntnis. *P. Leo von Rudloff*: Dreifaltigkeit und menschliche Existenz. *P. Anselm Stolz*: Herr lehre uns beten. *P. Hieronymus Engberding*: Die Hochschätzung des Mönchtums in ostchristlichen Liturgien. Kleine Beiträge und Hinweise, etc.

Biblica. Roma (Piazza Della Pilotta).

1936. Fasc. 2. *A. M. Vittì*: Le bellezze stilistiche della Lettera agli Ebrei. *J. Schmid*: Untersuchungen zur Geschichte des griech. Apokalypsetextes. *R. Arconada*: La Escatologia Mesianica en los Salmos ante dos objeciones recientes. *P. Joüon*: Notes de lexicographie hébraïque. *A. Merk*: Ein griechisches Bruchstück des Diatessaron Tatians. Recensiones, etc.

1936. Fasc. 3. *J. Schmid*: Untersuchungen zur Geschichte des griechischen Apokalypsetextes. *R. Arconada*: La Escatologia Mesianica en los Salmos ante dos objeciones recientes. *S. Euringer*: „Schöpferische Exegese“ im Äthiopischen Hohenliede. *P. Joüon*: Notes de lexicographie hébraïque. *K. Habersaat*: Glossare und Paraphrasen zum Hohenlied. *H. Junker*: Text und Bedeutung der Vision Amos 7, 7—8. Recensiones, etc.

Bogoslovni Vestnik. Ljubljana.

1936. Zv. III. *Snoj*: Staroslovenski rokopisi v sinajskem samostanu sv. Katarine. *Slavič*: „Zaveza“ in „Mojses“. *Janžekovič*: Vebrova filozofija in tvorni vzrok. Praktični del. Slostvo, etc.

Bogoslovska Smotra. Zagreb (Kapitol 29).

1936. Broj 2. *Živković prof. A.*: Novi sistem naučnoga rada u bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. *Kukolja Stjepan*: Obrćenje izabranoga naroda. *Gračanin dr. Duro*: Odnosaji naravnoga i nadnaravnoga reda. *Žuvič dr. N.*: Najnovije otkriće papira potvrđuje autentičnost IV. evandjelja. Prikazi, izvještaji, bilješke, etc.

1936. Broj 3. *Oberski dr. J.*: Num Gen. 15. componitur e duobus fontibus (J e E) *Ivanišić dr. P.*: O objavi u srpsko-pravoslavnoj teologiji. *Žuvič dr. N.*: Teologija, cilj biblijskog proučavanja. *Schüts dr. R.*: Uznesenja u Starom Zavjetu.

Žvič dr. N.: Prépovodenje u poslanicama sv. Petra i Pavla. *Kukolja Stj.*: Obraćenje Izabrahog naroda. *Jeličić dr. fra V.*: Ratio sacramenti u ženidbi prema kanonu 1013. § 2. C. Z. Prikazi, izvještaji, bilješke, etc.

Časopis Katolického Duhovenstva. Praha IV (Hradčany 58).

1936. S. 4. *P. Vavřinec Rabas O. M. Cap.*: Rád kapucinský a jeho působení v Čechách v 17. století. *Dr. Karel Bureš*: Názor 1. knihy Mojžišovy na lež. *P. Ignác Miklík C. Ss. R.*: Ucta k Nejsv. Srdci Páně. její dogmatický základ a praktický význam pro mladou inteligenci. Časové články kratší. Duchovní správa, etc.

Collectanea Theologica. L w ó w (Marszałkowska 1).

1935. F. 4. *Ks. Wilhelm Michalski*: Działalność naukowo-pedagogiczna Ks. Biskupa Antoniego Szlagowskiego. Symbole państw antysemjskich w księdze Daniela. *Ks. Szczepan Szzydelski*: „Filius Hominis“ w Parabolach Henocha. *Ks. Jan Stawarczyk*: Protomandaizm a powstanie gnozy. *Ks. Eugenjusz Dąbrowski*: Rodzaj literacki ewangelij synoptycznych. *Ks. Alojzy Bukowski S. J.*: Dogmatyczne podstawy chrześcijańskiej solidarności. *Ks. Ignacy Grabowski*: Notariusz w ustawodawstwie kościelnym. *Ks. Piotr Chojnacki*: Pospolity rozsądek, nauki i filozofja. *Ks. Mariusz Skibniewski*: La question de l'union ecclésiastique et l'archivistique au Congrès de Wilno. *Ks. Józef Umiński*: Najnowsze prace z historii zakonów w Polsce. Recensiones, etc.

1936. F. 1—2. *Władysław Abraham*: Privilegium fori duchowieństwa w ustawodawstwie Kościoła. *Stanisław Kutrzeba*: Zasiąg oryglowy Sądu Najwyższego Prawa Niemieckiego na Zamku krakowskim. *O. Jacek Woromecki O. P.*: Elementa djonizjańskie w tomizmie. *Tadeusz Lehr-Splawinski*: Cyrillo-Methodiana. *Bronisław Gładysz*: Cassiodore et l'organisation de l'école médiévale. *Adam Vetulani*: Z badań nad pierwotnym tekstem Dekretu Gracjana. *Ks. Antoni Stomkowski*: Nauka św. Tomasza z Akwinu o niewidzialnych posłannictwach Osób boskich. *Ks. M. Michalski*: Nauka chrystologiczna Pelagjusza. *Pierre David*: Notes sur un légendier de Saint-Pierre de Rome du temps d'Innocent IV et d'Urbain IV. *Pierre David*: Le texte in natali sancti Stanislai Episcopi et Confessoris. *Jan Adamus*: O mniemanej łączyciej ustawie sukcesyjnej r. 1180. *A. Birkenmajer*: Sprawa magistra Czecha. *M. Niviński*: Biskup krakowski Bodzanta i Kazimierz Wielki. *Wł. Semkowicz*: Nieznany testament Tomasza II. biskupa wrocławskiego. *Ks. T. Glemma*: Zapiski nuncjusza polskiego Wincentego dal Portico z roku 1568. *Ks. Wł. Wichor*: O Marcina Śmigleckiego T. J. traktat o lichwie i procentach. *Ks. K. Michalski*: Dysputa między Janem z Jandun († 1328), a Bartłomiejem z Bruges († 1356). *Ks. Aleksy Klawek*: Motyw bezruchu w Protevangelium Jacobi. *Karol Maleczyński*: Uwagi nad dokumentem legata Idziego. *Ks. Wł. Grzelak*: Religja a autorytet. *Ks. Zdzisław Obertyński*: Jeszcze źródło pierwszej bazylejskiej mowy Elgota. *Zofja Kozłowska—Budkowa*: Rzekomy dokument arcybiskupa gnieźnieńskiego z roku 1136. Recensiones, etc.

1936. F. 3. *O. Andrzej Cichowski*: Historia nauk teologicznych w Polsce. *Ks. Józef Jelito*: Amoryci. *Stanisław Frankl*: Interpretatio Jo 6, 54 in primo temporis spatio Concilii Tridentini. *Ks. Piotr Stach*: O potrzebie nowego polskiego przekładu Pisma św. *Ks. Józef Jelito*: Stary Testament. Chronica. Recensiones, etc.

Divus Thomas. Piacenza.

1936. Nr. 4. *A. Raineri, O. P.*: De possibilitate videndi Deum per essentiam. *M. H. Laurent, O. P.*: Autour du procès de Maître Eckhart. Les documents des Archives Vaticanes. *G. M. Perrelia, C. M.*: „Cognoverunt Eum in fractione panis“. Operum iudicium, etc.

Échos d' Orient. Paris VIII. (Rue Bayard 5).

1936. Nr. 181. *V. Grumel*: La chronologie des évènements du règne de Léon VI. *S. Salaville*: Prière inédite de Nicolas Cabasilas à Jesus-Christ. *R. Janin*: Les sanctuaires du quartier de Pétra. *V. Laurent*: La chronologie des patriarches de Constantinople de 996 à 1111. *E. Dallegio d' Alessio*: L' établissement dominicain de Péra. *V. Grumel*: Sisinnius II. *V. Laurent*: Travaux archéologiques à Constantinople en 1935. *V. Laurent*: Le V-e Congrès international des Études byzantines en 1936. Bibliographie, etc.

1936. Nr. 182. *S. Salaville*: Le christocentrisme de Nicolas Cabasilas. *J. Croquison, O. S. B.*: Une fête liturgique mystérieuse: La mémoire de sainte Euphémie de Chalcedoine à la date du 13 avril. *A.—P. Pechayre*: L'archevêché d'Ochrida, de 1394 à 1767. *R. Janin*: Deutéron, Triton et Pempton: étude de topographie byzantine. *V. Laurent*: Inscriptions grecques d'époque romaine et byzantine. *V. Grumel*: Notes d'histoire et de philologie byzantines. Bibliographie, etc.

Estudis Franciscans. Barcelona — Sarriá.

1936. Fasc. III. *P. Marc de Castelvi*: L'Israël etern. *P. Chrysostomus a Pamplona*: Novum contra Physicam Praemotionem Argumentum. *P. Marti de Barcelona*: Commemorant el VI. Centenari del traspàs de Ramon Muntaner: Regesta de Documents relatius al gran cronista catala. *Dr. J. H. Probst*: Le Sentiment de la Nature chez Ramon Lulle. *P. Felix de J. Chauvet, O. F. M.*: Las ideas filosóficas de J. Duns Scoto sobre las pasiones. Bibliografía, etc.

Franciskanische Studien. Paderborn i W.

1936. H. 3. *Prof. Dr. Albert Mitterer*: Physik und Metaphysik. *P. Ludger Meier O. F. M.*: Lebensgang und Lebenswerk des Erfurter Franziskanertheologen Kilianus Stetzig. *Dr. Maria Fassbinder*: Untersuchungen über die Quellen der hl. Klara von Assisi. Bücher- und Zeitschriftenschau, etc.

Gregorianum. Roma (Piazza della Pilotta 35).

1936. Fasc. II. *Ch. Boyer*: Réflexions sur la Costitution „Deus scientiarum Dominus“. *T. Spacil*: Fides catholica. S. Ioannis Chrysostomi et recens quoddam opus auctoris orthodoxi. *F. Pelster*: Die älteste Abkürzung und Kritik vom Septenzenkommentar des hl. Bonaventura ein Werk des Richardus Rufus de Cornubia. *P. Siwek*: La structure logique de l'induction. Notae et disceptationes. Recensiones, etc.

1936. Fasc. III. *L. Gomez Hellin*: El tratado inédito „De gratio“ del Cardenal Juan de Lugo, según un códice salmantino. *T. Spacil*: Fides catholica S. Ioannis Chrysostomi et recens quoddam opus auctoris orthodoxi. II. *F. Pelster*: Die Uebersetzungen der aristotelischen Metaphysik in der Werken des hl. Thomas von Aquin. III. Notae et disceptationes. Recensiones, etc.

Irenicon, D'A may — Sur — Meuse (Belgique).

1936. Nr. 1. *A. Baumstark*: La solennité des palmes dans l'ancienne et la nouvelle Rome. *M-me Behr-Sigel*: Études d'Hagiographie russe. Chronique religieuse. Actualites religieuses. Notes et Documents, etc.

1936. Nr. 2. *La Rédaction*: 1926—1936. *D. O. Rousseau*: Réflexions sur des symptômes unionistes. Chronique religieuse. Actualités religieuses. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 3. *M. Zzyzkiw*: L'Église orthodoxe et la Nation. *D. Th. Belpaire*: L'archevêque Randal Davidson. *M-me E. Behr-Sigel*: Études d'hagiographie russe. Chronique religieuse. Actualités religieuses. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 4. *Dr. Ziegler*: Isidore de Kiev, apôtre de l'Union florentine. *Charles Pflieger*: Le problème unioniste. *D. R. van Cauwelaert*: Le VIIe Congrès de Velehrad pour l'Union des Églises. Chronique religieuse. Actualité religieuses. Notes et documents, etc.

Kwartalnik Historyczny. L w ó w (Marszałkowska).

1935. Z. 4. *Stanisław Zakrzewski*: Michał Bobrzyński. Próba charakterystyki historyka. *Bronisław Pawłowski*: Szymon Askenazy. *Michał Szulkin*: Bibliografja prac Szymona Askenazego. *Marceli Handelsman*: Henryk Pirenne jako historyk dziejów powszechnych. Miscellanea, etc.

Nouvelle Revue Théologique. Louvain (Rue des Récollets 11).

1936. Nr. 5. *S. Tysszkiewicz*: La Sainteté de l'Église. Où en est l'enseignement religieux? Essai de bibliographie raisonnée sur l'enseignement religieux dans divers pays. II. Doctrine. III. Histoire Sainte. Bibliographie, etc.

1936. Nr. 6. *H. Thielemans*: Existence tragique. La métaphysique du mazisme. *J. Creusen*: Soins des mères et des enfants en pays de missions. Où en est l'enseignement religieux? Essai de bibliographie raisonnée sur l'enseignement religieux dans divers pays. III. Histoire Sainte. IV. Histoire de l'Église. V. Liturgie. VI. Premières confession et communion, confirmation. VII. Piété eucharistique. Actes du Saint-Siège, etc.

1936. Nr. 7. Aux sources de la théologie du mystère de l'Incarnation. *Eng. Schiltz*: La christologie de Saint Augustin. Où en est l'enseignement religieux? Essai de bibliographie raisonnée sur l'enseignement religieux dans divers pays. VIII. Compléments. Actes du Saint-Siège, etc.

Les Questions Liturgiques et Paroissiales. Louvain (Abbaye du Mont César).

1935. Nr. 2. *D. A. Vonier*: La Victoire du Christ. *D. B. Reynders*: L'humanité du Christ notre Chef. *D. B. Capelle*: La préface du Temps pascal. Notes et documents, etc.

1935. N. 3. *D. B. Capelle*: Le décret de Pie X. sur la Communion des enfants. *F. J. Dölger*: La sainteté de l'autel chez les chrétiens des premiers siècles. Notes et documents, etc.

1935. N.4—5. *Ign. Beaufays O.M.C.*: Jérusalem, cadre du psautier. *E. Romeyer, S.J.*: La Liturgie et l'instruction religieuse, sa valeur didactique. *J. De Jong*: Le rôle de l'instituteur dans la formation liturgique des enfants. *Abbé F. Nogues*: Où en est la question des origines de l'Avent? Notes et documents, etc.

1935. Nr. 6. *Abbé F. Nogues*: Où en est question^{ne} des origines de l'Avent? *D. I. Van Houtryve*: L'attente du Messie. *D. E. Flicoteaux*: Le mystère de l'Épiphanie. *E. Moureau*: Au centre de toute vie religieuse: la Messe. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 1. *D. A. Robeyns*: Pour le Carême. Réflexion sur la Pénitence. *D. J. Leclef*: Les dispenses du jeûne eucharistique. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 2. *D. B. Capelle*: La préface de l'Ascension. *D. B. Botte*: Secundi meriti munus. *D. I. Van Houtryve*: Élévation à Notre-Dame d'après la Liturgie. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 3. *D. B. Capelle*: Le Saint Siège et le mouvement liturgique. *J. Theissen*: Le culte marial et la paroisse. Notes et documents, etc.

1936. Nr. 4. *D. A. Vonier*: Le mystère de l'Église. *Dives*: La paroisse vivante. Notes et documents, etc.

Nova Revija Vjери i Nauci. Makarska.

1936. Br 3—4. *Dr. Ivanov*: Slika komunističke metode u pobijanju vjere. *O. Blaž Štefanić*: Neznanstveni, sektarski marksizam — korijen komunizma. *Fra Ante Cikojević*: Neispravne mišli o vjeronauku u školama. *Dr. fra Ante Jadrijević*: Gdje se je našao Ridić(n), biskupski grad sv. Aurelija? *Dr. fra Krsto Kržanić*: Solilokvij Franjine Gospode Siromaštine. Kulturni pogledi, etc.

Oriens. Warszawa (Rakowiecka 61).

1936. Z. 2. *Ks. J. Urban*: Wobec wspólnego zadania. *Ks. B. Waczyński*: Druga schizma Focjusza. *Ks. J. Urban*: Zagadnienia kalenlarzowe. *Mgr. E. J. Petenskiy*: Ukraïńskie Muzeum Narodowe we Lwowie. *Zofja Licharewa*: Deisis i korony ślubne. *X. B. B.*: Cystersi dla Abisynji. *Activus*: Dziesięciolecie Bobrowicz. *Obserwator*: Po tamtej stronie. *Ks. J. Urban*: Co i jak piszą? *J. U.*: Piotr W a Unja. *F. R.*: List z nad Tybru. *J. J.*: Oblaci dia unji, etc.

1936. Z. 3. *Ks. J. Urban*: Nie wwódz nas na pokuszenie. *Mieczysław Niwiński*: Benedyktyni słowiańscy w Krakowie. *Ks. B. Waczyński*: Druga schizma Focjusza. *Ks. J. Buraczewski*: Cezaropapizm a schizma. *Ks. Piotr Tabiński*: W obronie akcji unijnej. *Zofja Licharewa*: Matka Boska „Iwierska“. *Ks. J. Urban*: Czy przesładowanie?, etc.

1936. Z. 4. *Ks. J. Urban*: Tolerancja bolszewicka. Nowy kierownik Kongregacji wschodniej. *Walenty Kibalczyk*: Cześć odrazów na Wschodzie. *Zofja Licharewa*: Typy obrazów Bogarodzicy. *B. W.*: Wschód na wszechświatowej wystawie prasy katolickiej. *Ł. Cs.*: Dokument z kraju „wolności religijnej“. *Ks. J. Urban*: Synod warszawski wobec protestu amerykańskiego, etc.

1936. Z. 5. *Ks. J. Urban*: Jubileusz Pasterza Tułacza. *Ks. Dr. A. Pawłowski*: Spór o pojmanowie Mądrości Bożej. *Ks. J. Urban*: Książd Skarga a obrządek grecki. *Zofja Licharewa*: Duch liturgii wschodniej. *B. Waczyński T. J.*: VII Kongres unijny w Velehradzie. *Ks. M. Niechaj*: Kult świętych Cyryla i Metodogo. *Julian Nicz*: Drukarnie na Wołyniu, etc.

Orientalia Christiana Periodica. Roma (Piazza Santa Maria Maggiore 7).

1936. N. III—IV. *L. M. Ugolini*: Il Cristianesimo e l'organizzazione ecclesiastica a Butrinto (Albania). *I. Ortig de Urbina S. I.*: Textus symboli Nicaeni. *Ir. Hausherr S. I.*: „Ignorance infinie“. *O. H. E. Burmester*: The Greek Kirugmata, Versicles and Responses, and Hymns in the Coptic Liturgy. *G. Hofmann S. I.*: La Chiesa cattolica in Grecia (1600—1830). *B. Altaner*: Zur Kenntnis des Arabischen im 13. und 14. Jahrhundert. *G. de Jerphanion S. I.*: Bulletin d'Archéologie chrétienne et byzantine. *Ir. Hausherr S. I.*: Doutes au sujet du „Divin Denys“. *G. de Jerphanion S. I.*: Dazimon n'est pas Turkhal. Recensiones, etc.

Prąd. Lublin (Uniwersytet).

1936. Lipiec—Sierpień. *H. Życzynski*: St. Brzozowskiego Kultura i Życie. *X. Dr. K. Kowalski*: Obowiązek i charakter pracy dla Kościoła. *Janina Wędrychowska*: Moralna postawa małżonków jako czynnik zasadniczy trwałości rodziny. *B. M.*: Aktualność zakonów. Od Redakcji: Przegląd religijny. Przegląd bibliograficzny, etc.

Przegląd Homiletyczny. Kielce (Seminarjum Duchowne).

1936. Z. 3. *Ks. Jan Kiciński*: Mechanizacja w głoszeniu kazań. *Ks. Julian Piśtorz*: Tajemnica powodenia. *Ks. Ant. Sobczyński*: Stary i Nowy Testament w perykopach niedzielnych i świątecznych w ciągu trzechlecia. Ambona i życie. Materjały i szkice, etc.

Recherdes de Théologie ancienne et médiévale. Louvain (Abbay du Mont César).

1936. Nr. 2. *D. O. Lottin*: Commentaire des Sentences et Somme théologique d'Albert le Grand. *P. Glorieux*: De quelques „emprunts“ de saint Thomas. *J. Koch*: Neue Aktenstücke zu dem gegen Wilhelm Ockham in Avignon geführten Process. Mediaevalia. Comptes Rendus. Bulletin de Théologie ancienne et medievale II, nos 1144-1259.

1936. N. 3. *D. B. Reynders*: Optimisme et théocentrisme chez saint Irénée. *A. Landgraf*: Untersuchungen zu den Paulinenkommentaren des 12. Jahr. *P. Glorieux*: Le Manuscrit d'Assise, Bibl. comm 158. Date et mode de la composition. Mediaevalia. Comptes rendus. Bulletin de Théologie ancienne et médiévale II, nos 1260—1381.

* **Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses.** Strasbourg (Bureau de Revue).

1936. N. 2. *A. Lods*: Quelques remarques sur les poèmes mythologiques de Ras Chamra et leurs rapports avec l' Ancien Testament. *Martin P. Nilsson*: L'origine religieuse d' une évolution morale dans la Grèce antique. Étude critique. Revue des Livres, etc.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica. Milano (Piazza S. Ambrogio 9).

1936. Fasc. III. *Francesko Orestano*: Intorno al concetto di realtà. Fran-

cesco Olgiati: Realtà ed esperienza. *Luigi Pelloux*: La Scuola neopositivista di Vienna. *Marino Gentile*: Problemi e ricerche di storia della filosofia. Note e discussioni, etc.

Der Seelsorger. Wien (Stephansplatz 3/11).

1936. Nr. 9. *Dr. Fr. Zimmermann*: Das Heldische in der Seelsorge. *Kaplan A. Stiefvater*: Altes zu einer neuen Heiligenbetrachtung. *Provisor Blieweis*: Das Pfarrblatt-eine uns gestellte Aufgabe der Zeit. *Pfarrer Dr. K. Metzger*: Unser Mütterverein und die Erstkommunikanten. *Dr. W. Hagen*: Auswanderer- und Auslandseelsorge. Aus der Praxis. Die Predigt der Zeit, etc.

1936. Nr. 10—11 *Dr. Josef Liener*: Der Edle als Verkünder Gottes. *Pfarrer Dr. M. Laros*: Grundsatz oder Taktik? Das Bild eines klassischen Seelsorgers aus der nachapostolischen Zeit. *P. Antonellus Engemann O. F. M.*: Schwierigkeiten und Segen der Frühkommunion. Von unseren jungen Brüdern. Aus der Praxis. Die Predigt der Zeit, etc.

1936. Nr. 12. *Philipp Dessauer*: Priesterliche Existenz. *Pfarrer Fr. Felber*: Zum Kapitel: Die uneheliche Mutter. *Kaplan Alois Stiefvater*: Mechanische oder organische Beichte. *P. Dr. Robert Svoboda O. S. C.*: Zur Wiederbegegnung mit dem katholischen Arzt. Liturgische Erneuerung Die Predigt der Zeit.

1936. Nr. 13. *Franz Felber*: Stadt und Land in der Seelsorge. *Dr. Konrad Metzger*: Seelsorge und Volkskunde. *Dr. Damasus Zähringer*: Kirchliche Kleinkunst in der Seelsorgepraxis. Aus der Praxis. Die Predigt der Zeit, etc.

Slavische Rundschau. Prag I. (562).

1936. Nr. 4. *Jan Mukařovský*: K. H. Máchas Werk als Forso und Geheimnis. *Konrad Bittner*: K. H. Mácha und das deutsche Geistesleben. *Alexander Brückner*: Ein polnisches biographisches Lexikon. *Mirko Kus-Nikolajev*: Der Islam und die jugoslawische Volkskunst. Kulturchronik, etc

1936. Nr. 5. *Jiři Horák*: Maksim Gor'kij. *Andrej Mráz*: Der slovakische Nachkriegsroman. *Dušan J Popović*: Geschichte und Soziologie. Kulturchronik, etc.

The Catholic Historical Review. Washington.

1936. Nr. 1. *Daniel Sargent*: The Trial of Sir Thomas More. *Martin R. P. Mcquire*: Medieval Studies in America. *Richard J. Quinlan*: Growth and Development of Catholic Education in the Archdiocese of Boston. Miscellany, etc.

1936 Nr. 2. *Leo Hicks*: The Catholic Exiles and the Elizabethan Religions Settlement. *Marshall W. Baldwin*: Ecclesiastical Developments in the Twelfth Century Crusaders' State of Tripolis. *Robert H. Lord*: The Organizer of the Church in New England. Miscellany, etc.

Theologie und Glaube. Paderborn.

1936. H. 4. *P. F. Auer S. J.*: Wie ist Jo 1, 9 zu verstehen? *P. Adalbert Klaus O. F. M.*: Die Idee des Corpus Christi mysticum bei den Synoptikern. *Dr. Eduard Eichmann*: Die Beschränkung des freien bischöflichen Verleihungsrechtes nach c. 157 C.J.C. *Wilhelm Mooch*: Die Bedeutung des ersten Pfingstfestes, ein Beitrag zu einer Kontroverse. *Dr. Julius Hadzega*: Die Schwierigkeiten der kirchlichen Union in der neueren russischen Literatur. *Dr. Alfons Kurfess*: Kleine Beiträge, etc.

1936. N. 5. *Dr. Paul Simon*: Zur christlichen Anthropologie. *Dr. Franz Walter*: Die Naturfreude in der Mystik des Mittelalters. *Dr. Franz Rüsche*: Rassenlehre im 19. und 20. Jahrhundert. *Dr. Friedrich Blome*: Die christliche Osterfeier — bylonischen Ursprungs? *Dr. J. Brinktrine*: Zur Einteilung und zur Stellung der Liturgik innerhalb der Theologie. *B. Jansen S. J.*: Christus König. Kleine Beiträge, etc.

Theologische Quartalschrift. Rotterburg a N.

1936. H. 2. *Schmid*: Unbeachtete Apokalypse-Handschriften. *Stakemeier*: Die theologischen Schulen auf dem Trienter Konzil während der Rechtfertigungsver-

handlungen. *Ostlender*: Die Sentenzenbücher der Schule Abaelards. *Staedler*: Das „Spottkruzifix“ vom Palatin ein Motivbild? Besprechungen, etc.

1936. H. 3. *Pascher*: Der Glaube als Mitteilung des Pneumas. *Stakemeier*: Die theologischen Schulen auf dem Trienter Konzil während der Rechtfertigungsverhandlungen. *Kurfess*: Sibyllinische Weissagungen. *Hofmeister*: Von der Entlassung der Religiösen in den klerikalen nicht exemten und in den laikalen Verbänden. Besprechungen, etc.

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz a. Donau.

1936. N. 3. *Otto Cohausz*: Stolze Selbsterhöhung oder christlich-demütige Selbstbescheidung? *Franz Dander*: Der verkörperte Christus. *Dr. Fr. Trieb*: Lose Blätter zum kanonischen Prozess. *B. von Acken*: Seelsorgliche Behandlung der Geschidnenen. *P. Beda Danzer*: Über katholisches Brauchtum. *Th. Mönnichs*: Woher die Schwierigkeiten so mancher bezüglich der Herz. Jezu-Andacht? *Dr. Anton Seitz*: Astrologie, Wissenschaft und Kultur. *Dr. Karl Fruhstorfer*: Hatt bei der Eroberung Jerichos Magie eine Rolle gespielt? Pastoralfälle, etc.

Tijdschrift voor Liturgie. Abdij Affligem Hekelgem.

1936. Nr. 4. *Abt Dom B. Capelle*: De Heilige Stoel en de Liturgische Beweging. *Mgr. C. Callewaert*: De keuze van Epistel en Evangelie. *Dom C. Coebergh*: Het XIII-e Jaarboek van Maria-Laach. Mededeelingen, etc.

1936. Nr. 5. *Arch. Koldewey*: Het Priesterkoor en zijn afsluiting. *Kan A. Vander Heeren*: Op het feest van Christus-Koning. *R. Hoornaert, pr.*: Misdienaars-Akte in de stad. *R. Ghesquière*: Liturgische plechtigheden. *Mgr. C. Callewaerth*: Hoe verstaan wij? Mededeelingen, etc.

Wschód-Orient. Warszawa (Nowy Świat 66).

1935, 1936. Nr. 4—1. *W. Bączkowski*: Prometeizm polski a idea słowiańska. *T. Radwański*: Idea prometejska na tle geopolityki Polski. *M. Czohaj-Ogły* o rzadach sowieckich w Turkiestanie. Rewelacyjny dokument sow. imperjalizmu kolonialnego. *Gruzin*: W piątą rocznicę śmierci N. Ramiszwilego. *M.*: Zamiast kroniki ZSSR: *J. C. Van-Sanden*: Wyjątkowy eksperyment konstytucyjny. *Arch. G. Peradze*: Udział Gruzji w kulturze na Bałkanach. Miscellanea, etc.

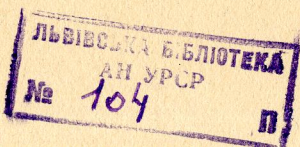
1936. Nr. 2—3. *O. Górka*: Rola ludzi a warunków w tworzeniu Europy Wschodniej XX w. *J. Iskierka*: Trzecia konstytucja sowiecka. *J. Dryhynycz*: Symon Petlura. Zjazd językoznawczy narodów uciemiężonych ZSSR. *M. E. Resul-Zade*: Literatura Azerbejdżanu. *Per Eric Oller*: Polityka rosyjska na Płn. Zachodzie. *W. Bączkowski*: O narodach marnotrawnych, o Polsce i prometeizmie. Dział literacki, etc.

Zeitschrift für katholische Theologie. Innsbruck.

1936. H. 3. *A. Landgraf*: Die Linderung der Höllenstrafen nach der Lehre der Frühscholastik. *J. Kleinhappl*: Ursache und Wesen des Tauschwertes. *P. Gächter*: Strophen im Johannesevangelium. Rezensionen, etc.

Печатається за дозволом гр.-кат. Митрополічного Ординаріату у Львові.
 Редакцію веде о. Др. Йосиф Сліпий. — Redactionis curam gerens Dr. J. Slipuj.
 Друкарня „Біблос“, Львів, Японська 7. — Тел. 214—78.

В адміністрації „Богословії“ - In administratione „Bohoslovia“

(Львів, Коперника 36)

(Leopol, Kopernik 36)

можна набути:

veneunt libri:

I. „Богословія“ том I—XIV („Bohoslovia“ vol. I—XIV)

II. Видання „Богословії“ (Editiones „Bohoslovia“)

1. Dr. Jos. Slipuj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S. explicanda. P. IV + 29. 8°.
2. о. Др. Г. Костельник: Границі вселенної (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi). Ст. 61. 8°.
3. Dr. A. Landgraf: Partes animae norma gravitatis peccati. P. 54. 8°.
4. о. Др. Й. Сліпий: Св. Тома з Аквіну і схолястика (Dr. Jos. Slipuj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica). Ст. 76. 8°.
5. Dr. Theod. T. Haluščynskij OSBM: De ucrainis S. Scripturae versionibus. P. 22. 8°.
6. Dr. Jos. Slipuj: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? P. 36. 8°.
7. о. Др. Сп. Кархут: Нове видання Службеника (Dr. Sp. Karchut: Nova editio Liturgiconis slavici). Ст. 34. 8°.
8. о. Др. Гавриїл Костельник: Ordo logicus (Dr. Gabriel Kostelnyk: De ordine logico). Ст. 44. 8°.
9. P. Joseph Schrijvers CSSR: Le double Principe Moteur de la Vie Spirituelle. P. 40. 8°.
10. Dr. M. Schmaus: Kykeley, cuiusdam adhuc ignoti auctoris anglici ineunte saeculo XIV. florentis. Quaestio de cooperatione divina. P. 38. 8°.
- 11-12. Др. Ярослав Пастернак: Коротка археологія західноукраїнських земель (Dr. Jaroslav Pasternak: L'Archéologie des terres ouest-ukrainiennes à l'époque préhistorique, protohistorique et chrétienne). Ст. 94 + XVII таблиць. 8°.
13. Володимир Січинський: Вежа і дім Корнякта у Львові (V. Sičynskij: La tour et la Maison De Corgnacte a Leopol). Ст. 20 + VI таблиць. 8°.
14. Dr. Leo Hlynka: De potestate episcoporum nec non praerogativis metropolitanae potestatis in bona Ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis. Ст. 74. 8°.
15. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Ст. 53. 8°.
- 16—17. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Історія філософії Греків і Римлян) (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Ст. 90. 8°.
18. Є. Ю. Пеленський: Бібліографія української бібліографії (E. J. Pelenskyj: Bibliographia ucrainicae bibliographiae). Ст. 198. 8°.
19. Др. Микола Конрад: Нарис історії старинної філософії (Dr. Nicolaus Konrad: Historiae philosophiae antiquae brevis conspectus). Ст. 112. 8°.

20. Dr. A. Landgraf: Petri Abaelardi expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio. P. 46. 8°.
21. Др. Микола Конрад: Основні напрямки новітньої соціології (Dr. Nicolaus Konrad: Sociologia). Ст. 78. 8°.
22. В. Січунський: Замкова церква св. Миколая у Львові (V. Sičunský: De Ecclesia S. Nicolai Leopoli). Ст. 36 + X. 8°.
23. Др. Іван Шпитковський: Під і герб Шептицьких (Dr. I. Špytkovský: Famille et armoiries des Szeptycki). Ст. 1 + 128 + IX. 8°.

III. Праці Богосл. Наук. Т-ва (Opera Theol. Societatis Ucrainorum).

(під проводом о. проф. Дра Йос. Сліпого — sub directione Prof. Dr. Jos. Slipuj)

- T. I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncevyč) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею. Зібрав о. Др. Й. Сліпий. Ст. 261. 8°.
- T. II. Dr. Jos. Slipuj: De principio spirationis in SS. Trinitate. P. VIII + 120. 8°.
- T. III. о. Др. Спирідон Кархут: Граматика української церковно-словянської мови (Grammatica linguae ecclesiastico-slavicae ucrainicae). Ст. XIX + 284. 8°.
- T. IV—V. Аскетичні твори св. Отця нашого Василя Вел. (Opera Ascetica S. Basilii Magni). — Пер. з грецького митроп. Андрей Шептицький. Ст. XIV + 490. 8°.
- T. VI. Др. Володимир Січунський: Архітектура Катебри Св. Юра у Львові (L'architecture de la Cathedrale de St. Georges a Leopoli). Ст. 97 + XXX. 8°.
- T. VII—VIII. Др. Саломія Цьорох, ЧСВВ: Погляд на історію та виховну діяльність СС. Василіянок (Conspectus historiae et opera paedagogica Sororum Ordinis Sancti Basilii M.). Ст. 256. 8°.
- T. IX. Михайло Возняк: У століття „Зорі“ Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Частина перша. (De Marciani Šaškevyč „Zorja“ occasione primi centenarii peracti (1834—1934). Nova scientifica investigatio in actionem cooperatorum Marciani. Pars prima). Ст. 1—146. 8°.
- T. X. Михайло Возняк: У століття „Зорі“ Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Частина друга. (De Marciani Šaškevyč „Zorja“ occasione primi centenarii peracti (1834—1934). Nova scientifica investigatio in actionem cooperatorum Marciani. Pars secunda). Ст. 147—324. 8°.

о. Др. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статuti. Ст. 19. 16°.

Богословське Наукове Товариство у Львові в першій десятиліттю свого існування (1923—1933). Ст. 92. 8°.

2170

010
1 87

ИП-22.684
1936 14-1-4

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ.
III ~~30000~~ / 1936